

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu

Maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2013

| WOt-rapport 126

T.A. de Boer, A.T. de Blaeij, B.H.M. Elands, H.C.M. de Bakker,
C.S.A. van Koppen & A.E. Buijs

WAGENINGENUR
For quality of life

Maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2013

Dit rapport is gemaakt conform het Kwaliteitshandboek van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu.

De reeks 'Wot-rapporten' bevat onderzoeksresultaten van projecten die kennisorganisaties voor de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu hebben uitgevoerd.

Wot-rapport **126** is het resultaat van een onderzoeksopdracht van het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL), gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken (EZ). Dit onderzoeksrapport draagt bij aan de kennis die verwerkt wordt in meer beleidsgerichte publicaties zoals Balans van de Leefomgeving en Thematische Verkenningen.

Maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2013

T.A. de Boer, A.T. de Blaeij, B.H.M. Elands, H.C.M. de Bakker, C.S.A. van Koppen en A.E. Buijs

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen UR

Wageningen, juli 2014

WOt-rapport 126

ISSN 1871-028X

Referaat

T.A. de Boer, A.T. de Blaeij, B.H.M Elands, H.C.M. de Bakker, C.S.A. van Koppen en A.E. Buijs (2014). Maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2013. Wageningen, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu. WOt-rapport 126. 86 blz. 14 fig.; 21 tab.; 22 ref.; 6 bijl.

In dit rapport staan de resultaten van de publieksenquête Draagvlak voor natuur en natuurbeleid 2013 die gehouden is onder een representatieve groep Nederlanders. Uit deze longitudinale studie blijkt dat een grote groep burgers natuurbescherming belangrijk vindt, regelmatig de natuur bezoekt en activiteiten verricht voor natuur en landschap. Slechts een beperkte groep is actief betrokken bij burgerinitiatieven voor natuur in de woonomgeving. In vergelijking met de voorgaande enquête uit 2006 is het draagvlak voor beleidsmaatregelen iets afgenomen. Verder zijn mensen positiever geworden over de hoeveelheid natuur in Nederland en bezoekt men vaker de natuur.

Trefwoorden: draagvlak, enquête, natuur, natuurbeleid, burgerinitiatieven, natuurbeelden, longitudinaal, betrokkenheid

Abstract

T.A. de Boer, A.T. de Blaeij, B.H.M. Elands, H.C.M. de Bakker, C.S.A. van Koppen & A.E. Buijs (2014). Public support base for nature and nature policy in 2013. Wageningen, Statutory Research Tasks Unit for Nature and the Environment, Wageningen UR. WOt-rapport 126. 86 p. 14 Figs; 21 Tabs; 22 Refs; 6 annexes.

This report presents the results of the 2013 questionnaire survey on the public support base for nature and nature policy, which was held among a representative group of Dutch citizens. This longitudinal study shows that many citizens attach great value to nature conservation, regularly spend time in natural areas and engage in activities relating to nature and the landscape. Only a limited proportion are actively engaged in citizens' initiatives regarding natural areas in their residential environment. Compared to the previous edition of the survey (2006), the support for policy measures has decreased slightly; people have become more positive about the availability of natural areas in the Netherlands, and they are more likely to spend time in natural areas.

Key words: support base, questionnaire survey, nature policy, citizens' initiatives, mental images of nature, involvement

Auteurs: T.A. de Boer & A.E. Buijs (Alterra Wageningen UR), A.T. de Blaeij & H.C.M. de Bakker (LEI Wageningen UR), B.H.M Elands (Wageningen University - Omgevingswetenschappen, Leerstoelgroep Bos- en natuurbeleid) C.S.A. van Koppen (Wageningen University - Maatschappijwetenschappen, Leerstoelgroep Milieubeleid).

© 2014

Alterra Wageningen UR

Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 48 07 00; e-mail: info.alterra@wur.nl

LEI Wageningen UR

Postbus 29703, 2502 LS Den Haag
Tel: (070) 335 83 30; e-mail: informatie.lei@wur.nl

Wageningen University -

Omgevingswetenschappen, Leerstoelgroep Bos- en natuurbeleid
Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 48 61 92; e-mail: office.fnp@wur.nl

Wageningen University -

Maatschappijwetenschappen, Leerstoelgroep Milieubeleid
Postbus 8130, 6700 EW Wageningen
Tel: (0317) 48 44 52; e-mail: office.enp@wur.nl

De reeks WOt-rapporten is een uitgave van de unit Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van Wageningen UR. Dit rapport is verkrijgbaar bij het secretariaat. Het rapport is ook te downloaden via www.wageningenUR.nl/wotnatuurenmilieu

Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Postbus 47, 6700 AA Wageningen
Tel: (0317) 48 54 71; e-mail: info.wnm@wur.nl; Internet: www.wageningenUR.nl/wotnatuurenmilieu

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen

Woord vooraf

De verwachtingen die de overheid heeft voor burgerparticipatie in het natuurbeleid zijn hoog. Rijk en provincies hebben samen met maatschappelijke partijen in het Natuurpact hun ambities neergelegd om de natuur in Nederland blijvend te versterken. In de Rijksnatuurvisie 2014 'Natuurlijk verder' wordt natuurbeleid meer in handen van burgers, bedrijven en andere maatschappelijke partijen gelegd. Hierdoor kan en moet de maatschappelijke en economische betekenis van natuur groter worden.

In deze studie hebben onderzoekers van Wageningen UR het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid gepeild. Deze studie is de vierde in een reeks van publieksenquêtes die het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) sinds 1996 laat uitvoeren.

Uit de resultaten blijkt dat natuur in Nederland en in de woonomgeving positief wordt beleefd. De Nederlandse bevolking kijkt met een brede blik naar de natuur: vrijwel alles is natuur, van onkruid tot zon, wind en wolken. Die pluriformiteit aan natuurbeelden is ook opgepakt in de Rijksnatuurvisie. Hierin wordt terecht gesteld dat de natuur die mensen belangrijk vinden, veel meer is dan de natuur in beschermde natuurgebieden. De studie laat ook zien dat het aandeel actieve burgers echter bij lange na niet voldoende is om een verder terugtrekkende overheid op te vangen.

Voor beleidsmakers en politici is aansluiting bij wat er leeft in de maatschappij belangrijk. Deze studie biedt inzicht in de huidige natuurbeelden van Nederlanders, hun waardering van natuurbeleid en hun betrokkenheid bij natuur en landschap. Deze inzichten helpen ons om de potenties van de energieke samenleving bij natuur en landschap te benoemen.

Deze studie is uitgevoerd in opdracht van de WOT Natuur & Milieu en is begeleid door het PBL. Het onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken. Bij het realiseren van deze studie is de inzet en openheid van respondenten van groot belang, waarvoor veel dank.

Wij hebben zeer prettig samengewerkt met Tineke de Boer, ons eerste aanspreekpunt voor dit rapport, en waarderen ook de inbreng de overige auteurs: Arianne de Blaeij, Birgit Elands, Erik de Bakker, Kris van Koppen en Arjen Buijs. Eveneens dank aan Janneke Vader die dit onderzoek mede heeft begeleid vanuit Wageningen UR.

Eva Kunseler

PBL-coördinator WOT thema Maatschappelijke betrokkenheid
Planbureau voor de Leefomgeving, Bilthoven

Inhoud

Woord vooraf	5
Samenvatting	9
Summary	13
1 Inleiding	17
1.1 Achtergrond	17
1.2 Doel	18
1.3 Aanpak	18
1.4 Leeswijzer	19
2 Draagvlak nader geduid	21
2.1 Definiëring van draagvlak	21
2.2 Indicatoren publieksenquête draagvlak 2013	22
2.3 Begrijpen van verschillen in draagvlak	23
3 Onderzoeksmethode	25
3.1 Onderzoekspopulatie, steekproef en response	25
3.2 Vragenlijst	25
3.3 Analyse	27
4 Natuurbeelden en waardering van natuur	29
4.1 Inleiding	29
4.2 Het cognitieve beeld van de natuur	29
4.3 Gewenste omgang met de natuur (normatief)	30
4.4 Waardering van de hoeveelheid natuur en groen	32
4.5 Natuurbeelden en waardering van natuur in onderlinge samenhang	34
5 Waardering van natuurbeleid	35
5.1 Inleiding	35
5.2 Belang van natuur en natuurbeleid	35
5.2.1 Belang van natuur in Nederland	35
5.2.2 Belang van natuur in het rijksoverheidsbeleid	36
5.2.3 Dilemma's natuur en economie	37
5.3 Waardering beleidsmaatregelen voor natuur	38
5.4 Welke actoren zijn verantwoordelijk voor natuur?	40
5.4.1 Verdeling van verantwoordelijkheden over partijen	40
5.4.2 Betrokkenheid van burgers bij natuur in woonomgeving	41
5.5 Waardering natuurbeleid in onderlinge samenhang	42
6 Natuurbetrokken activiteiten	45
6.1 Inleiding	45
6.2 Burger als gebruiker	45
6.2.1 Natuurbezoek	45
6.2.2 Gebruik van informatiebronnen over natuur	46
6.3 Burger als beschermer	47
6.3.1 Activiteiten voor natuur en landschap	47

6.3.2	Lidmaatschap natuurorganisaties	48
6.3.3	Financiële bijdrage aan natuur door burgers	48
6.4	Burger als medebeslisser	49
6.4.1	Betrokkenheid bij natuur in woonomgeving	49
6.4.2	Kennis van en bijdrage aan burgerinitiatieven op gebied van natuur en landschap	50
6.5	Een segmentatie van burgerbetrokkenheid bij natuur	51
7	Conclusies	55
7.1	Inleiding	55
7.2	Kernboodschappen en beleidsaanbevelingen	55
7.3	Het draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2013	56
7.4	Vergelijking met voorgaande enquêtes	58
7.5	Methodologische reflectie	59
	Literatuur	61
	Verantwoording	63
Bijlage 1	Vragenlijst Publieksenquête draagvlak natuur 2013	65
Bijlage 2	Veranderingen Enquête draagvlak 2013- 2006	69
Bijlage 3	Tabellen met significante verschillen uit Hoofdstuk 5	73
Bijlage 4	Tabellen met significante verschillen uit Hoofdstuk 6	75
Bijlage 5	Genoemde burgerinitiatieven	77
Bijlage 6	Bewerkingen natuurbetrokkenheid respondenten	81

Samenvatting

Draagvlakonderzoek

De overheid vindt het belangrijk om te weten in hoeverre mensen betrokken zijn bij de natuur en wat het draagvlak is voor het natuurbeleid. Daarom wordt sinds 1996 iedere vijf jaar onderzoek gedaan naar het maatschappelijke draagvlak voor natuur en natuurbeleid. Door middel van een enquête onder een representatieve groep Nederlanders worden hierover gegevens verzameld.

In dit draagvlakonderzoek 2013 stond de vraag centraal hoe is het gesteld met het maatschappelijke draagvlak voor natuur en natuurbeleid van de Nederlandse bevolking, welke trends daarin zichtbaar zijn ten opzichte van eerdere metingen, en welke kansen dit biedt voor vermaatschappelijking van het natuurbeleid.

Het maatschappelijk draagvlak is in kaart gebracht met behulp van drie hoofdindicatoren: natuurbeelden en waardering van de hoeveelheid natuur, waardering van natuurbeleid en natuurbetrokken activiteiten. Op basis van deze indicatoren is een vragenlijst opgesteld. De vragenlijst is voorgelegd aan een representatieve groep Nederlanders. Hiervoor is gebruik gemaakt van het GfK-onlinepanel van waaruit een representatieve steekproef is getrokken. Uiteindelijk hebben 1500 mensen de enquête ingevuld.

Uit de resultaten blijkt dat het draagvlak voor natuur relatief groot is. Veel van de bovenstaande indicatoren wijzen positief in die richting. In vergelijking met 2006 is de Nederlander positiever geworden over de hoeveelheid natuur in Nederland en in de woonomgeving, men bezoekt vaker de natuur en er zijn meer mensen die activiteiten verrichten voor natuur en landschap. Daar staat tegenover dat de meeste Nederlanders natuur, net als in 2006, niet beschouwen als een belangrijk beleidsthema. Men is door de jaren heen het thema werkgelegenheid steeds belangrijker gaan vinden. Ook is er ten opzichte van 2006 minder draagvlak voor beleidsmaatregelen met uitzondering van het verbinden van natuurgebieden. Een ruime meerderheid vindt echter maatregelen als bescherming van bestaande natuurgebieden, bescherming van bijzondere flora en fauna, natuureducatie en meer groen in de stad nog steeds (heel) belangrijk. De mening over het belang van natuur is sinds 2006 niet veel veranderd, met uitzondering van het oordeel over de stelling dat natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang. Sinds 2001 neemt het percentage respondenten dat het hier mee eens is toe.

Ondanks de lage prioriteit voor natuur in het beleid, dicht de burger de overheid nog steeds een belangrijke rol toe. Men ziet de overheid als hoofdverantwoordelijke voor de natuur. Erkend wordt wel dat andere partijen, zoals agrariërs, natuurbeschermingsorganisaties, toeristische ondernemers en burgers medeverantwoordelijk zijn voor natuurbescherming in Nederland. Overigens beperkt de medeverantwoordelijkheid van burgers zich voor een grote groep Nederlanders tot geïnformeerd willen worden over plannen voor de natuur in de woonomgeving. Net als in 2006 toont slechts een kleine groep betrokkenheid bij besluitvorming over natuur in hun omgeving. Verder blijkt dat ca. 3% meedoet aan een burgerinitiatief op het gebied van natuur en landschap (als initiatiefnemer, meedenker of uitvoerder). Uit deze resultaten komt naar voren dat de verwachtingen die de overheid heeft voor burgerparticipatie in het natuurbeleid, wellicht te hoog gegrepen zijn. Het aandeel actief betrokkenen is momenteel nog lang niet voldoende om een verder terugtrekkende overheid op te kunnen vangen.

Natuurbeelden en waardering van natuur

Beelden van natuur

De Nederlander beschouwt een breed scala aan natuurlijke elementen zoals moerassen, recreatiegebieden, katten en honden, als echte natuur. Dit betekent dat de Nederlander een breed natuurbeeld heeft. Ook in vorige publieksenquêtes kwam dit brede natuurbeeld naar voren. De Nederlander is niet eenduidig over de omgang met de natuur. Enerzijds vindt een meerderheid dat

menselijk ingrijpen is toegestaan, anderzijds vindt een meerderheid dat de natuur met rust gelaten moet worden. Een meerderheid komt in de natuur liever geen bebouwing tegen.

Waardering hoeveelheid natuur

- Tachtig procent van de Nederlanders vindt de hoeveelheid groen in de woonomgeving (ruim) voldoende.
- De hoeveelheid natuur in Nederland vindt twee derde van de burgers (ruim) voldoende en een derde vindt het (te) weinig.
- In de grote steden (A'dam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) is men minder tevreden over de hoeveelheid natuur, zowel in de woonomgeving als in Nederland.
- In vergelijking met de meting in 2006 is het percentage Nederlanders dat de hoeveelheid natuur in de woonomgeving en de hoeveelheid natuur in Nederland (ruim) voldoende vindt, toegenomen.

Waardering van het natuurbeleid

Belang van natuur

- Een ruime meerderheid (66%) vindt de aandacht voor natuur niet overdreven en 47% vindt dat deze beschermd moet worden.
- Een derde vindt dat de natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang. In 2001 was dit 20%.
- De Nederlander geeft natuur geen hoge prioriteit in het beleid van de rijksoverheid. Slechts 19% vindt dat het tot de top vier van belangrijke beleidsterreinen hoort. Tegelijkertijd vindt 34% dat de rijksoverheid te weinig geld uitgeeft aan natuurbehoud en 38% heeft een neutrale mening hierover.
- Het merendeel van de Nederlander geeft de voorkeur aan meer natuur en groen in hun gemeente, in vergelijking met meer winkels of meer woningen.

Waardering beleidsmaatregelen

- Bijna alle Nederlanders (93%) vinden dat bestaande natuurgebieden beschermd moeten worden. Andere maatregelen die minimaal drie kwart van de Nederlanders belangrijk vindt, zijn het beschermen van zeldzame planten of dieren, meer natuureducatie en meer natuur in de stad. Ook de aanleg van nieuwe natuurgebieden, het verbinden van natuurgebieden, meer natuur op het platteland en meer paden, bankjes wordt door een meerderheid belangrijk gevonden.
- Evenals in de voorgaande peilingen vond men het beschermen van bestaande natuurgebieden de belangrijkste maatregel.
- Natuurgebieden met elkaar verbinden vindt men in 2013 belangrijker dan in 2006. Aanleg van nieuwe natuurgebieden, voorzieningen (paden, bankjes) en natuureducatie op scholen is men juist minder belangrijk gaan vinden.

Verantwoordelijke actoren

- De meeste Nederlanders zien de overheid als hoofdverantwoordelijke voor de natuur. De landbouw ziet men als de belangrijkste medeverantwoordelijke, maar ook burgers en natuurbeschermingsorganisaties.
- Een derde van de Nederlanders wil geïnformeerd worden over plannen die betrekking hebben op natuur in de woonomgeving, terwijl 22% aangeeft mee te willen denken over deze plannen. In vergelijking met 2006 willen minder mensen informatie.

Natuurbetrokken activiteiten

Burgers zijn op verschillende manieren betrokken zijn bij de natuur. In dit rapport wordt onderscheid gemaakt in gebruiker, beschermer en beslisser. Bij gebruiker gaat het om betrokkenheid in de vorm van natuurbezoek en om het gebruik van informatie over de natuur. Bij beschermer uit de betrokkenheid zich in activiteiten voor natuur en landschap, het geven van een financiële bijdrage voor natuur en lidmaatschap van natuurorganisaties. Bij beslisser zijn acties voor natuur, meedoen aan burgerinitiatieven en kennis hierover een uiting van betrokkenheid.

De burger als gebruiker

- Natuur wordt door de Nederlanders het meest bezocht. 62% komt hier regelmatig tot vaak. Voor het platteland is dit 55% en voor stadsnatuur 43%. Stadsnatuur wordt door 23% van de Nederlanders (bijna) nooit bezocht.
- Nederlanders bezoeken in vergelijking met 2006 vaker een park of natuurgebied.
- Tachtig procent van de Nederlanders gebruikt één of meer informatiebronnen om iets over natuur te weten te komen. De tv is hiervoor de belangrijkste bron. In vergelijking met 2006 wordt in 2013 het internet vaker geraadpleegd.

De burger als beschermer

- Ruim de helft van de Nederlanders doet iets voor natuur en landschap zoals het plaatsen van nestkastjes en afval van anderen opruimen. Sinds 2006 zijn meer mensen actief geworden.
- Ongeveer de helft van de Nederlanders levert een financiële bijdrage aan de natuur bijvoorbeeld door het kopen van producten met een keurmerk. In 2013 hebben minder mensen een extra bedrag voor natuurbescherming gegeven.

De burger als medebeslisser

- Een vijfde van de Nederlanders is betrokken bij acties over natuur en groen in de woonomgeving. Een handtekening zetten is de meest genoemde actie. Ouderen zijn actiever dan jongeren.
- Slechts 3% van de respondenten is ook betrokken bij een burgerinitiatief als meedenker, uitvoerder of initiatiefnemer.
- De meest genoemde burgerinitiatieven die respondenten kennen zijn beheer en onderhoud van bestaand groen, initiatieven waarbij het gaat om aanleg of realisatie van nieuw groen en het voeren van actie tegen artificiële objecten in de natuur (windmolens, golfbaan, wegen, industrie, bebouwing).

Op basis van de mate van natuurbetrokkenheid zijn vier groepen burgers onderscheiden: zeer actief betrokken (11%), actief betrokken (16%), matig actief betrokken (52%) en weinig/niet actief betrokken (21%). Ruim de helft van de Nederlanders behoort tot de matig actief betrokkenen. Deze groep bezoekt regelmatig natuur, gebruikt meerdere informatiebronnen over natuur, verricht zo nu en dan activiteiten voor natuur en landschap en is zelden betrokken bij burgerinitiatieven. De kleinste groep is de zeer actief betrokkenen (11%). Zij komen vaak in de natuur, verrichten regelmatig activiteiten voor natuur en landschap en dragen ook financieel bij. Ook zijn ze soms betrokken bij burgerinitiatieven. De actief betrokkenen (16%) komen regelmatig tot vaak in de natuur, zijn actief voor natuur en landschap en zijn zelden betrokken bij burgerinitiatieven. Een vijfde van de Nederlanders behoort tot de weinig/niet actief betrokkenen. Deze groep komt zo nu en dan in de natuur, maar onderneemt verder weinig tot niets voor de natuur. De groepen verschillen niet veel van elkaar wat betreft sociaaleconomische kenmerken. In de groep zeer actief betrokkenen zitten meer hoogopgeleiden en meer 55-plussers. In de groep weinig/niet actief betrokkenen zitten meer niet-westerse allochtonen.

Summary

Public support survey

The Dutch government is interested in finding out to what extent citizens feel involved in nature and how large the public support base for nature policy is. Since 1996, a survey has been held every five years to assess the public support base for nature and nature policy. The data for the survey are collected by means of a questionnaire presented to a representative group of Dutch citizens.

The 2013 public support survey focused on the current state of the public support base for nature and nature policy, the trends in this support base relative to previous editions of the survey, and the chances this offers for increasing the public's involvement in nature policy.

The public support base was assessed using three main indicators: mental images of nature and appreciation of the availability of natural areas, appreciation of Dutch nature policy, and involvement in nature-related activities. These indicators were used to design a questionnaire, which was presented to a representative sample of Dutch citizens. The sample was based on the GfK online panel, from which a representative sample was drawn. Eventually, 1500 respondents completed the questionnaire.

The results show that the public support base for nature is relatively large, as is clear from the positive results regarding the above-mentioned indicators. Compared to 2006, Dutch citizens have become more positive about the availability of natural areas in the Netherlands and in their own residential environment, and more people have become actively engaged in activities to benefit nature and the landscape. On the other hand, most Dutch people do not regard nature as a major policy theme, and this has not changed since 2006. Over the years, people have attached increasing value to the employment issue. In addition, the support for governmental policy measures has decreased since 2006, except for measures to interconnect natural areas. Nevertheless, a large majority still consider policy measures like protecting existing natural areas, protecting valuable flora and fauna, ecological education and increasing the amount of urban green space to be important or very important. Opinions on the importance of nature have not changed much since 2006, except for statement that nature policy should not hamper economic progress. The percentage of respondents who agree with this statement has been increasing since 2001.

Despite the low priority for nature in the current governmental policies, citizens still regard the government as a major player in this respect. They regard the government as the main party responsible for nature conservation, although they recognise that other parties, such as farmers, nature conservation organisations, the tourist industry and private citizens also share some of the responsibility for protecting nature in the Netherlands. For many Dutch citizens, however, their shared responsibility for nature appears to be limited to wanting to be informed about plans regarding natural areas in their residential environment. Just as in 2006, only a small proportion of respondents report being closely involved in decision-making processes about natural elements in the area in which they live. About 3% of respondents report being involved in a citizens' initiative regarding nature and the landscape (as initiators, members of a consultation group or implementers). These findings suggest that the government's expectations regarding the public's participation in nature policy may be too high. The proportion of actively involved citizens is as yet considerably below what is required to compensate for the decreasing role of the government.

Mental images of nature and availability of natural areas

Mental images of nature

Dutch citizens' idea of what constitutes 'nature' covers a great variety of elements, including marshes, recreational areas, as well as cats and dogs. This shows that Dutch people have a very broad mental image of nature, as was also clear from previous surveys. Dutch people are ambiguous about the relationship between man and nature. On the one hand, the majority are of the opinion that humans

are allowed to intervene in nature, while on the other hand, there is also a majority who agree with the view that nature should be left alone. Most of the respondents prefer not to see any buildings in natural areas.

Availability of natural areas

- Eighty percent of Dutch people regard the amount of green space in their residential environment as satisfactory or ample.
- Two thirds of citizens regard the availability of natural areas in the Netherlands as satisfactory or ample, while one third think there should be more.
- Respondents in large cities (Amsterdam, Rotterdam, The Hague and Utrecht) are less satisfied with the availability of natural areas, both in their own residential environment and in the Netherlands as a whole.
- The percentage of Dutch people who regard the availability of natural areas in their own residential environment and in the Netherlands as a whole as satisfactory or ample has increased compared to the 2006 survey.

Appreciation of nature policy

Importance of nature

- The majority (66%) of respondents do not think that too much attention is being paid to nature, and 47% are of the opinion that nature needs to be protected.
- One third endorse the statement that nature policy should not hamper economic progress, compared to 20% in 2001.
- Dutch people do not put nature high on the list of priorities for the national government: only 19% would place it among the four most important policy areas. At the same time, 34% indicate that the national government is not spending enough on nature policy, while 38% neither agree nor disagree with this view.
- Most Dutch people would prefer to see more green spaces in their town or city, rather than more shops or houses.

Appreciation for policy measures

- Nearly all Dutch people (93%) are of the opinion that existing natural areas should be protected. Other measures that are considered important by at least three quarters of the Dutch population include protecting rare plants and animals, more ecological education and more green spaces in towns and cities. The majority also regard the creation of new natural areas, interconnecting existing natural areas, more natural habitats in rural areas and the construction of more paths and benches as important measures.
- Just as in previous editions of the survey, the respondents regarded protecting existing natural areas as the most important measure.
- Measures to interconnect natural areas are considered more important by the respondents in the 2013 survey than by those in 2006, whereas the creation of new natural areas, facilities for walkers (like paths and benches) and ecological education in schools are now considered less important measures.

Responsibilities of actors

- Most Dutch people regard the government as the main party responsible for nature conservation. In addition, the agricultural sector is also regarded as having to share part of the responsibility, as are citizens and nature conservation organisations.
- One third of the respondents would like to be informed about plans affecting natural areas in their residential environment, while 22% indicate that they are willing to participate in consultations about such plans. The number of respondents expressing a desire for information has decreased since the 2006 survey.

Nature-related activities

Citizens may be involved in nature in various ways. The report distinguishes between 'consumers', 'protectors' and 'decision-makers'. Consumers are people who relate to nature by visiting natural areas and use information about nature. The involvement of protectors consists of activities for the benefit of nature and the landscape, donations to nature conservation and membership of

conservation organisations. Decision-makers express their involvement by joining in nature protection campaigns and citizen's initiatives and by collecting knowledge about such activities.

Citizens as 'consumers'

- Dutch people are most likely to visit natural areas: 62% visit them regularly to often, compared to 55% who visit rural areas and 43% who visit urban green spaces. Twenty-three percent of respondents indicated that they never or rarely visited urban green spaces.
- Compared to the 2006 survey, Dutch people have become more likely to visit a park or natural area.
- Eighty percent of Dutch people make use of one or more sources of information to learn more about nature, television being the most important source. Compared to 2006, more people now consult the internet.

Citizens as protectors

- Over half of Dutch people are in some way actively involved in nature-related activities, such as putting up birdboxes or cleaning up refuse left by others. More people are now actively involved than in 2006.
- About half of Dutch people makes some financial contribution to nature conservation, for instance by buying products meeting ecological criteria. In 2013, fewer people than in 2006 donated extra money to campaigns to protect nature.

Citizens as decision-makers

- One fifth of Dutch people are involved in campaigns relating to nature and green spaces in their residential environment. The most frequent type of activity in this respect is signing petitions. Older respondents are more active in this respect than younger ones.
- Nearly 3% of the respondents are also actively involved in citizens' initiatives in consultation groups or as implementer or initiator.
- The most frequently mentioned citizens' initiatives that respondents are aware of relate to the management and maintenance of existing natural areas and green spaces, to the development and creation of new green spaces and to campaigns against man-made objects in natural areas (wind turbines, golf courses, roads, industry or houses).

Based on the degree of involvement, four categories of citizens can be distinguished: highly actively involved (11%), actively involved (16%), moderately actively involved (52%) and hardly or not actively involved (21%). Over half of Dutch people belong to the category of moderately involved citizens. People in this category regularly spend time in nature, use several sources of information on nature, occasionally engage in activities relating to nature and the landscape, and are rarely involved in citizens' initiatives. The category of highly actively involved citizens is the smallest (11%). These people spend much time in nature, frequently engage in activities relating to nature and the landscape and also contribute financially. They are also sometimes involved in citizens' initiatives. People in the actively involved category regularly or often spend time in nature, are actively involved in nature and the landscape but are rarely involved in citizens' initiatives. One fifth of Dutch people belong to the category of 'hardly or not involved'. This group occasionally spends time in nature, but is hardly, if at all, engaged in nature-related activities. The four groups do not differ very much in terms of socio-economic characteristics. The category of highly actively involved respondents comprises more highly educated people and more people over 55, while the group of people who are hardly or not actively involved includes more immigrants from Western countries.

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

De overheid vindt het belangrijk om te weten in hoeverre mensen betrokken zijn bij de natuur en wat het draagvlak is voor het natuurbeleid. Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) laat sinds 1997 daarom iedere vijf jaar een onderzoek naar het maatschappelijke draagvlak voor natuur en natuurbeleid uitvoeren¹. Door middel van enquêtes onder een representatieve groep Nederlanders krijgt men zicht op het draagvlak voor natuur bij burgers en de ontwikkelingen daarin.

Uit de studies komt naar voren dat de Nederlandse burger over het algemeen positief denkt over natuur en een redelijke mate van betrokkenheid met de natuur vertoont. De meeste burgers hebben een breed natuurbeeld. Ze ervaren de natuur overal: in natuurgebieden, op het platteland, en in het stadspark. Regelmatig bezoeken ze dergelijke gebieden om zich, al dan niet met anderen, te ontspannen. Vrij algemeen worden ook de waarde en kwetsbaarheid van de natuur en het belang van natuur erkend. Het grootste draagvlak is te vinden om bestaande natuurgebieden en zeldzame dieren en planten te beschermen. Ook natuureducatie op scholen wordt door een overgrote meerderheid van de Nederlanders belangrijk geacht. Vergeleken met andere onderwerpen van het rijksbeleid, zoals gezondheidszorg en werkgelegenheid, geven burgers natuur in 2006 wel minder prioriteit dan in 2001.

Een nieuwe draagvlakmeting is van belang om te peilen hoe het maatschappelijk draagvlak zich heeft ontwikkeld in de - zeker niet rustige - periode sinds 2007. Onder het kabinet Rutte I (2010-2012) is flink gesneden in budgetten die de bescherming of bevordering van natuur als doel hebben en de discussies over de invulling van Natura 2000 (Beunen *et al.*, 2013; Van de Klundert 2013: 177-182) of wie het natuurbeheer voor zijn of haar rekening zou moeten nemen (Dijstelbloem *et al.*, 2009) zijn eerder toe- dan afgenomen. Vanwege hun belang voor deze draagvlakmeting lichten we deze actuele trends kort toe.

Het ministerie van Economische Zaken (EZ) dat het natuurbeleid onder haar hoede heeft, gaat zich steeds meer concentreren op haar kerntaken. Niet in de laatste plaats vanwege de beperkte financiële middelen van de rijksoverheid is er reden tot een hernieuwde afweging van wat de overheidsrol is en wat meer aan de markt en/of burgers kan worden overgelaten. Daarbij kan worden ingespeeld op een andere trend, die door Hajer (2011) is getypeerd als de 'energieke samenleving': om tot een schone economie te komen, zullen we veel meer gebruik moeten maken van de energie, de creativiteit en het leervermogen die in de samenleving aanwezig zijn. Het idee van de participatiesamenleving, naar voren gebracht in de troonrede van 2013, is hieraan enigszins verwant: aan iedereen die dat kan, wordt gevraagd eigen verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar eigen leven en omgeving. De vraag naar de rol van de overheid in dit verband, is en blijft hier relevant. Hajer betoogt hierover in zijn essay dat het organiseren van maatschappelijke betrokkenheid een actieve overheid vereist die op de energieke samenleving weet in te spelen.

De betrokkenheid van burgers krijgt in de recente Natuurvisie (Ministerie van EZ, 2014) een prominente rol door onder meer mensen meer zeggenschap te geven bij beslissingen over natuur in de directe leefomgeving. Ook uit onderzoek blijkt dat burgers steeds nadrukkelijker meedenken over de inrichting en het beheer van de groene ruimte. Een groter beroep doen op energieke burgers is echter niet zonder controverses. Niet zelden staan burgerinitiatieven kritisch ten opzichte van het

¹ 1996 (Buijs en Volker, 1997); 2001 (De Boer en Schulting, 2002) en 2006 (De Bakker *et al.*, 2007). Het gaat in deze studies om het maatschappelijk draagvlak in de zin van publiek draagvlak, dat wil zeggen, het draagvlak bij burgers. Andere aspecten van maatschappelijk draagvlak zoals de opstelling van ngo's en bedrijfsleven maken geen onderdeel uit van deze draagvlakonderzoeken. Hetzelfde geldt voor dit rapport.

overheidsbeleid (Van Dam *et al.*, 2011). Burgerinitiatieven worden namelijk vaak opgestart als er sprake is van veranderingen in de directe leefomgeving. In deze context twijfelen sommigen over het democratisch gehalte van deze initiatieven. Daarnaast zijn anderen sceptisch over hun betekenis voor de bescherming van natuur als collectief goed (Ten Cate *et al.*, 2013). Maar dergelijke controverses maken de vraag des te urgenter wat men – realistisch gezien – van burgerinitiatieven mag verwachten en hoe men deze beleidsmatig zou moeten inbedden of ondersteunen.

Bovengenoemde ontwikkelingen zijn voor het ministerie van EZ mede aanleiding om het onderzoek naar draagvlak voor natuur en natuurbeleid te herhalen en de kennis op dit terrein te vernieuwen. In vergelijking met de voorgaande peilingen wil het ministerie extra aandacht schenken aan burgerinitiatieven en de rol die burgers kunnen spelen voor natuur(bescherming). Daarnaast moet ook een vergelijking mogelijk zijn met eerdere studies om trends in beeld te brengen. Het PBL wil in deze behoefte voorzien en heeft aan Wageningen UR gevraagd om in 2013 een peiling uit te voeren onder de Nederlandse bevolking naar het draagvlak voor natuur(beleid).

1.2 Doel

Het doel van deze draagvlakmeting is om antwoord te krijgen op de volgende vragen: hoe is het gesteld met het maatschappelijke draagvlak voor natuur en natuurbeleid bij de Nederlandse bevolking, welke trends zijn daarin zichtbaar ten opzichte van eerdere metingen, en welke kansen biedt dit voor vermaatschappelijking van het natuurbeleid?

Het bovenstaande is vertaald in de volgende onderzoeksvragen:

1. Hoe ziet het huidige maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid eruit en welke trends zijn hierin te onderscheiden?
2. Welke kansen biedt het bestaande draagvlak voor medeverantwoordelijkheid en meer actieve betrokkenheid van burgers?
3. Welke algemene beleidsaanbevelingen vloeien uit dit onderzoek voort?

1.3 Aanpak

Dit vierde draagvlak onderzoek sluit aan bij de vorige edities. Om een duidelijk beeld te krijgen van ontwikkelingen in de tijd, zijn de vragen die in de vorige publieksenquêtes zijn gesteld zoveel mogelijk ook in de nieuwe enquête opgenomen. Daarnaast is ernaar gestreefd om het concept van maatschappelijk draagvlak aan te passen aan nieuwe inzichten over draagvlak en burgerbetrokkenheid. In een tweetal bijeenkomsten hebben de auteurs samen met de opdrachtgever in de persoon van Eva Kunseler en Roel van Raaij², nagedacht over verdere operationalisering van het begrip draagvlak en de wijze waarop de indicatorenset aangepast en uitgebreid moet worden. Dit heeft geleid tot een nieuwe versie van de draagvlakenquête waar in vergelijking met de voorgaande edities bijvoorbeeld enkele vragen zijn gesteld over burgerinitiatieven (zie ook par. 3.2).

Deze vragenlijst is vervolgens voorgelegd aan een representatieve groep Nederlanders. De uitkomsten hiervan geven een beeld van het huidige draagvlak voor natuur en natuurbeleid en de mate waarin burgers actief betrokken (willen) zijn. Waar mogelijk wordt een vergelijking gemaakt met de resultaten van voorgaande peilingen.

² Beleidsmedewerker bij het ministerie van Economische Zaken

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk twee gaan we in op de definiëring en operationalisering van het concept maatschappelijk draagvlak en verschillen in draagvlak tussen categorieën van burgers. Deze beschouwing leidt tot de drie hoofdindicatoren voor het onderhavige onderzoek. In hoofdstuk drie wordt de onderzoeksmethode beschreven. In hoofdstuk vier tot en met zes worden de resultaten van de publieksenquête gepresenteerd. Deze resultaten worden waar mogelijk vergeleken met voorgaande jaren. Ook wordt de invloed van sociaal-demografische kenmerken vermeld. Hoofdstuk vier beschrijft de cognitieve en normatieve natuurbeelden van burgers en hun waardering van de hoeveelheid natuur. De waardering van het natuurbeleid komt in hoofdstuk vijf aan de orde en in hoofdstuk zes gaat het over de betrokkenheid van mensen bij de natuur. Tot slot worden in hoofdstuk zeven de onderzoeksvragen beantwoord in de vorm van conclusies en is er ruimte voor discussie.

2 Draagvlak nader geduid

2.1 Definiëring van draagvlak

Maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid is een complex begrip omdat het verbonden kan zijn met tal van verschillende objecten (draagvlak waarvoor) en subjecten (draagvlak van wie). In de PBL/WOt-studies van de afgelopen jaren - en in andere publicaties - vinden we verschillende interpretaties. Hoe draagvlak wordt gedefinieerd en geoperationaliseerd is afhankelijk van veranderende wetenschappelijke inzichten, maar ook van politieke ontwikkelingen en discussies, zoals het in de inleiding genoemde debat over burgerinitiatieven.

De definitie van draagvlak gehanteerd in dit rapport is dezelfde als die in de vorige draagvlakmeting (De Bakker *et al.*, 2007, zie ook De Bakker & Van Koppen, 2009):

“Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en landschap en het daarmee verbonden natuur- en landschapsbeleid is het geheel van gevoelens, meningen, houdingen, visies en ondersteunende handelingen en acties van burgers ten aanzien van onderhoud, bescherming of ontwikkeling van natuur en landschap en het daarmee verbonden overheidsbeleid”.

In het vervolg van dit hoofdstuk gaan we nader in op de belangrijkste kenmerken van deze draagvlakdefinitie en de operationalisering daarvan in de meting. Daarbij komt ook aan de orde hoe de operationalisering is geactualiseerd ten opzichte van de vorige meting. Korthedshalve zullen we natuur en landschap samen nemen onder het begrip 'natuur'.

Draagvlak voor natuur en landschap

De definitie van draagvlak omvat zowel draagvlak voor natuur als draagvlak voor landschap. Een verschil tussen beide is dat bij landschap meer ruimte wordt gelaten voor de inbreng van gebruikers. Landschap is niet alleen voor gebruikers, maar ontwikkelt zich ook door gebruikers. Landschap bestaat niet alleen uit onbebouwde groene ruimte, maar ook uit bebouwde ruimte. In onze definitie van draagvlak gaat het vooral om natuur zoals het door mensen wordt beleefd en dan is het onderscheid tussen gebruiksnatuur en het onbebouwde groene landschap klein. Daarom spreken we in de definitie alleen van natuur, maar zullen in het verdere rapport beide begrippen voorkomen.

Draagvlak voor beleid en beheer en draagvlak voor natuur

De definitie omvat zowel draagvlak voor beleid als draagvlak voor natuur. Eerdere draagvlakmetingen en ook andere studies benadrukken dat dit verschillende zaken zijn (e.g. De Bakker *et al.*, 2007, Elands & Turnhout, 2009). Burgers kunnen zeer betrokken zijn bij natuur en vrijwillig actief zijn in natuurbeheer, maar tegelijkertijd onverschillig of zelfs negatief staan tegenover het overheidsbeleid en het door dat beleid aangestuurde natuurbeheer. Vanwege deze mogelijke tegenstelling kiezen Elands & Turnhout (2009) ervoor om het begrip betrokkenheid te reserveren voor de verbindingen die mensen aangaan met natuur en het begrip draagvlak te reserveren voor de maatschappelijke waardering van beleid en beheer. In deze studie wordt een definitie gehanteerd die wel beide aspecten omvat, maar met de kanttekening dat deze op gespannen voet kunnen staan.

Opvattingen en activiteiten

Een ander kenmerk van de definitie is dat draagvlak niet alleen opvattingen (gevoelens, meningen, houdingen, visies) omvat, maar ook praktische activiteiten, zoals vrijwilligerswerk. Natuurgerelateerde praktijken, zoals natuurbezoek, worden al vele jaren en in diverse studies als een indicator voor draagvlak gebruikt. In de draagvlakmeting van 2006 kregen ze een expliciete en systematische uitwerking in drie soorten 'rollen' van burgers: 'beschermer' (vrijwilligerswerk, steun aan natuurorganisaties), gebruiker (naturrecreatie, aanschaf van groene producten) en 'beslisser' (participatie in besluitvorming). Het belang van sociale praktijken bij het analyseren van draagvlak voor natuur wordt door diverse recente studies onderstreept (zie bijvoorbeeld Buijs *et al.*, 2012).

Daarom zijn natuurbetrokken activiteiten ook in deze meting opgenomen, in een geactualiseerde vorm die meer aandacht geeft aan activiteiten die typisch zijn gerelateerd aan burgerinitiatieven.

Waarden, houding, gedrag

Vergelijken we de drie publieksenquêtes van 1996, 2001 en 2006 met elkaar (Buijs en Volker, 1997; De Boer en Schulting, 2002; De Bakker *et al.*, 2007) dan zien we een verschuiving in de veronderstelde relatie tussen enerzijds waarden en anderzijds houding en gedrag. Het begrip waarden verwijst daarbij naar meer fundamentele normatieve preferenties van burgers voor natuur, ook wel aangeduid als 'grondhoudingen'. De eerste twee publieksenquêtes veronderstelden een zekere mate van continuïteit en samenhang tussen enerzijds de waarden die burgers koesteren ten opzichte van natuur en anderzijds hun houding ten opzichte van beleid en hun gedrag. De waarden of grondhoudingen van burgers golden daarbij als een aanwijzing voor de meer stabiele en langetermijn-component van draagvlak. In de publieksenquête van 2006 en in de huidige enquête wordt deze samenhang anders geïnterpreteerd. Niet alleen oefenen waarden invloed uit op gedrag, ook andersom kan deelname aan praktijken invloed hebben op de waarden die gekoesterd worden.

Om een voorbeeld te geven: burgers die een grote waarde hechten aan het landschap in hun omgeving kunnen daardoor gemotiveerd worden om mee te doen aan vrijwillig landschapsbeheer; maar het kan ook zijn dat iemand die min of meer toevallig via vrienden betrokken raakt bij vrijwilligerswerk juist daardoor pas een grote waardering voor het landschap ontwikkelt. Bovendien kunnen er sterke discrepanties zijn in de waardering en de praktische inzet voor verschillende aspecten van natuur en natuurbeleid. Betrokkenheid bij natuur kan leiden tot deelname aan een burgerinitiatief tegen een voorgenomen beheersmaatregel en verzet tegen de overheid, gevolgd door overleg en samenwerking met diezelfde overheid in het uitwerken en uitvoeren van een aangepast beleid en beheer. Betrokkenheid bij natuur kan echter ook samengaan met het uitblijven van praktische inzet. Met andere woorden, de wijze waarop draagvlak wordt gehanteerd in deze studie laat meer ruimte voor pluriformiteit en tegenstellingen tussen de verschillende componenten van draagvlak. Dat maakt een interpretatie niet eenvoudiger, maar het doet meer recht aan de ontwikkelingen rond draagvlak voor natuur en natuurbeleid, zoals de golf van bezuinigingen, de groeiende kritiek op de overheid, en de opkomst van burgerinitiatieven, die zich sinds 2000 in Nederland hebben voorgedaan.

2.2 Indicatoren publieksenquête draagvlak 2013

Op basis van de recente discussies over draagvlak, de voorgaande publieksenquêtes en het overleg van de auteurs met deskundigen, komen we tot de volgende drie hoofdindicatoren:

1. Natuurbeelden en waardering van natuur
2. Waardering van natuurbeleid
3. Natuurbetrokken activiteiten

Ad 1. Natuurbeelden en waardering van natuur

Natuurbeelden zijn de beelden die mensen hebben van natuur of ervaren bij natuur (Buijs en Filius, 1998). Aan deze beelden zit een cognitieve en een normatieve dimensie. De cognitieve dimensie heeft betrekking op de opvattingen over wat natuur is: wat rekenen burgers tot 'echte' natuur en wat niet. De normatieve dimensie gaat over de preferenties van burgers voor de omgang met en de inrichting van natuur; met andere woorden: aan wat voor natuur geven burgers de voorkeur. Naast de beelden van natuur in meer strikte zin is ook de waardering van de hoeveelheid natuur in Nederland en in de woonomgeving een onderdeel van deze hoofdindicator.

Ad 2. Waardering van natuurbeleid

De waardering van natuurbeleid: deze hoofdindicator omvat de oordelen en waarderingen die mensen hebben voor het natuurbeleid. Hoe belangrijk vindt men de natuur in Nederland, hoe belangrijk vindt men natuurbeleid in relatie tot andere beleidsvelden en hoe staat men tegenover de keuze natuur of economie. Tot deze hoofdindicator behoort ook de mening die men heeft over de maatschappelijke verdeling van verantwoordelijkheid bij het beschermen van natuur en de waardering van beleids-specifieke maatregelen voor recreatie, educatie, aanleg en beheer.

Ad 3. **Natuurbetrokken activiteiten**

Tot natuurbetrokken activiteiten behoren de gedragingen van burgers waaruit betrokkenheid met de natuur of het natuurbeleid blijkt. Zoals hierboven is uiteengezet, kunnen daarin drie rollen worden onderscheiden: de rol van beschermer, de rol van gebruiker en de rol van beslisser. De rol van beschermer uit zich in het doen van vrijwillige activiteiten voor natuur en landschap, het lidmaatschap van natuurbeschermingsorganisaties, maar ook in een financiële bijdrage. De rol van gebruiker heeft betrekking op bezoek aan natuurgebieden en het verkrijgen van informatie over de natuur. De rol van beslisser tot slot is van toepassing op mensen die actief bezig zijn om besluitvorming over natuur te beïnvloeden of kennis hebben van burgerinitiatieven op het gebied van natuur en landschap (tabel 2.1).

Tabel 2.1 De rollen van burgers bij natuur of natuurbeleid.

	Beschermer	Gebruiker	Beslisser
Actief	Activiteiten voor natuur- en landschapsbeheer Financiële bijdrage aan natuurbescherming	Bezoek natuurgebieden	Activiteiten natuur en landschap gericht op beïnvloeding van besluitvorming
Passief	Lidmaatschap natuurorganisaties	Kennis over natuur	Kennis over burgerinitiatieven

De indicatoren uit 2013 zijn identiek aan het onderzoek uit 2006, maar de invulling van de indicatoren is wel enigszins gewijzigd. Zo is de indicator natuurbetrokken activiteiten verder verbeterd en uitgebreid met vragen over burgerinitiatieven. In paragraaf 3.2 worden deze verschillen toegelicht. Ook verschillen de vragenlijsten uit 2006 en 2013 met die van 1997 en 2002, zowel qua type vragen, concrete vraagstellingen als antwoordcategorieën. Dit heeft een vergelijking over de jaren heen sterk bemoeilijkt. Een goed overzicht waarin de drie eerdere publieksenquêtes worden vergeleken staat in het rapport 'Het groene hart van burgers' (De Bakker *et al.*, 2007: 101-110).

2.3 Begrijpen van verschillen in draagvlak

Tot nog toe heeft dit hoofdstuk zich gericht op de definiëring en operationalisering van het concept draagvlak, met andere woorden, op de vraag: wat zijn de objecten van draagvlak (natuur, beheer, beleid) en wat zijn, gegeven die objecten, kenmerkende indicatoren voor draagvlak (opvattingen, activiteiten)? Maar er is nog een andere belangrijke vraag in draagvlakmeting: hoe verschilt de aard van het draagvlak voor specifieke categorieën van burgers? Is het mogelijk om burgers te differentiëren op basis van hun draagvlakkenmerken? Het belang van zo'n differentiatie of segmentatie is tweeledig. Enerzijds geeft het beter inzicht in de aard van het draagvlak, omdat duidelijker wordt welke groepen van burgers welke draagvlakkenmerken hebben; wanneer dezelfde segmentering wordt toegepast in achtereenvolgende metingen geeft dit ook een dieper inzicht in de ontwikkeling van draagvlak in de tijd. Anderzijds kunnen op basis van een segmentatie ook toegespitste strategieën worden ontworpen voor verschillende groepen burgers, bijvoorbeeld voor burgers die nu nog onverschillig staan ten opzichte van natuur, of voor jongeren.

In draagvlakmetingen worden doorgaans twee vormen van differentiatie toegepast. Ten eerste kunnen draagvlakindicatoren worden vergeleken met meer algemene - niet natuurgebonden - sociaal-demografische - of leefstijlkenmerken. Veelgebruikte sociaal-demografische kenmerken zijn geslacht, leeftijd, en opleiding; gemiddeld gesproken scoren vrouwen, hoger opgeleiden en ouderen positiever op draagvlakindicatoren dan mannen, lager opgeleiden en jongeren, maar dit geldt zeker niet voor alle aspecten van draagvlak; ook varieert het over verschillende draagvlakmetingen.

Ook segmentaties op leefstijl- of waardenoriëntaties worden veelvuldig gebruikt in draagvlakmetingen. In de publieksenquête van 2006 zijn draagvlakindicatoren vergeleken met de waardenoriëntaties van het WIN-model (TNS-NIPO). Uit de resultaten bleek onder andere dat zowel persoonlijke verbondenheid met natuur in de omgeving als bereidheid tot betalen voor natuur met sterkst naar voren komen bij de 'ruimdenkers' en 'geëngageerden' - segmenten met een 'op anderen

gerichte' waardenoriëntaties. Het zwakst scoorden 'luxezoekers' en 'genieters' - waardenoriëntaties die meer 'op zichzelf' gericht zijn. Twee grote Duitse onderzoeken, uitgevoerd in 2009 en 2011, vergeleken draagvlak voor natuur met de leefstijlsegmenten van het SINUS-Milieumodel (dat enigszins lijkt op Motivaction's segmentatie van Nederlandse burgers). In deze segmentering scoren de 'Etablierter' (hoog in inkomen, opleiding en status) en de 'Konservative' (gegoede, oudere burgerij) het hoogst op verbondenheid met natuur in de omgeving, en de 'Experimentelle' (jong, laag inkomen en individualistisch) en 'Hedoniste' (laagopgeleide genieters) het laagst (Kleinhüchelkotten & Neitzke, 2010, 2012).

Een tweede type van segmentering differentieert burgers op basis van de draagvlakindicatoren zelf. Zo bevatte de Nederlandse draagvlakmeting van 2006 een clusteranalyse op basis van natuur-betrokken activiteiten, die resulteerde in vier categorieën: de Actieven (18%) die actief zijn als vrijwilliger en recreant, maar niet bovengemiddeld scoren wat betreft belasting betalen voor natuur of politiek stemgedrag; de Betrokkenen (19%) die opvallen door een grotere betalingsbereidheid en lidmaatschap van natuurorganisaties; de Gemiddelden (37%) die in geen van deze opzichten uitzonderlijk scoren, en de Passieven (26%) die wel af en toe natuur bezoeken, maar verder weinig betrokkenheid tonen. De eerder genoemde Duitse studies onderscheiden burgers niet op activiteiten, maar op hun 'natuurbewustzijn', dat wil zeggen, op hun normatieve opvattingen over de relatie mens-natuur (aan de hand van stellingen als: in de natuur zijn maakt me gelukkig, natuur mag de economie niet in de weg staan). Dit leidt tot de volgende vijf categorieën: Natuurbeschermingsgeoriënteerden, Onbezorgde Natuurverbondenen, Gebruiksgeoriënteerden, Ongeïnteresseerden, en Natuur-
verwijderden.

Waar de laatste Nederlandse publiekenquête een segmentering van draagvlak dus baseert op natuurbetrokken activiteiten, doen de Duitse studies dit op basis van natuuropvattingen. Schotse draagvlakmetingen in 2006 en 2009 combineren beide zaken. In deze studies worden burgers gesegmenteerd in Carers/Doers, Carers/Non-Doers en Non-Carers/Non-Doers, waarbij de eersten gelden als de sterkste draagvlakcategorie (Progressive Partnership, 2009).

Uit deze zeer beknopte vergelijking blijkt dat segmentering interessant is en in diverse draagvlakstudies wordt nagestreefd maar dat er nog geen eenduidigheid is over welke benadering het vruchtbaarst is. In hoofdstuk 7 zullen we terugkomen op het punt van segmentering en de gebruikswaarde voor het beleid bespreken in het licht van de resultaten van de meting.

3 Onderzoeksmethode

3.1 Onderzoekspopulatie, steekproef en response

Het onderzoek bestond uit een onlinevragenlijst onder de Nederlandse bevolking. De dataverzameling is uitgevoerd door Intomart GfK en vond plaats van 14 juni tot 2 juli 2013. Intomart GfK beschikt uit een onlinepanel bestaande uit meer dan 100.000 Nederlanders. Uit dit panel is een steekproef getrokken, gestratificeerd naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, regio en etniciteit. Hierbij is rekening gehouden met de populatieverhoudingen zoals beschikbaar uit de Gouden Standaard 2012 van het CBS. In eerste instantie zijn 2.000 respondenten geselecteerd (en benaderd) voor het onderzoek. Gedurende het veldwerk bleek dat de response van de groep jongeren enigszins achterbleef, waardoor deze groep tweemaal een herinnering heeft ontvangen (in plaats van één). Desondanks was het in een latere fase van het veldwerk toch nodig een aanvullende steekproef te trekken (n=200) om het aandeel jongeren te verhogen. De uiteindelijk behaalde response bedraagt 68% (N=1500). De steekproef is goed vergelijkbaar met de bevolking van Nederland op de kenmerken waarvoor is gestratificeerd (tabel 3.1). De steekproef bevat iets minder respondenten uit de jongste leeftijdsgroep en iets meer personen uit de oudste leeftijdsgroep en iets minder westerse allochtonen, maar komt in hoge mate overeen met de populatieverhoudingen. De steekproef is dus representatief voor de Nederlandse bevolking.

Tabel 3.1 Kenmerken van de steekproef en populatie.

	Steekproef (N=1500)	Populatie
Geslacht		
Man	49,6%	50,1%
Vrouw	50,4%	49,9%
Leeftijd		
16-34 jaar	29,3%	31,2%
35-54 jaar	38,9%	39,6%
55-74 jaar	31,7%	29,2%
Hoogst gevolgde opleiding		
Laag (geen, basis, lbo, mavo, weet niet)	23,6%	23,5%
Midden (mbo, havo/vwo)	42,4%	42,6%
Hoog (hbo, wo)	34,0%	33,9%
Regio		
Drie grote steden	11,5%	11,7%
Rest west	29,3%	29,2%
Noord	10,2%	10,2%
Oost	21,0%	20,9%
Zuid	23,7%	24,0%
Randgemeenten	4,4%	4,0%
Etniciteit		
Autochtoon + Westerse allochtonen	89,7%	89,0%
Niet-westerse allochtonen	10,3%	11,0%

3.2 Vragenlijst

Op basis van de set indicatoren uit paragraaf 2.2 is een vragenlijst opgesteld (zie bijlage 1). Hierbij is zo goed mogelijk aangesloten bij de vragen en antwoordcategorieën van de vragenlijst uit 2006 om een vergelijking mogelijk te maken. Desondanks is er wel een aantal wijzigingen ten opzichte van de laatste publieksenquête, omdat de keuze voor de indicatoren waarmee het draagvlak gemeten wordt ook enigszins aangepast is. Dit komt doordat er een aantal nieuwe vragen zijn bijgekomen over

burgerinitiatieven (16, 17, 18) en verantwoordelijkheid voor natuur (14). Om de vragenlijst niet te lang te laten worden, is ook een aantal vragen verwijderd. De vragen over de hoeveelheid en soorten natuur, de hoeveelheid voorzieningen, de aantrekkelijkheid van de natuur, de motieven voor natuurbezoek en het bezit huis-/hobbydieren zijn inhoudelijk minder relevant of worden al in andere onderzoeken meegenomen en om die redenen verwijderd. Tevens is er een stelling over jacht en één over houtproductie toegevoegd aan de vraag over hoe om te gaan met de natuur (12). In verband met de lengte van de vragenlijst is er tevens een aantal stellingen verwijderd. Tot slot is bij een aantal vragen de vraagformulering of de antwoordcategorieën aangepast. Een volledig overzicht van alle veranderingen staat in bijlage 2. Voor een vergelijking van de vragenlijsten van 1996, 2002 en 2006 verwijzen we naar het rapport van De Bakker *et al.* (2007). In tabel 3.2 staat een overzicht van indicatoren en vragen.

Tabel 3.2 Indicatoren en vragen (exclusief antwoordcategorieën).

Indicatoren	Vragen
Natuurbeelden en waardering van natuur	
a. Cognitief natuurbeeld	4. Natuur in Nederland is een breed begrip. Hieronder volgt een aantal voorbeelden van wat er in Nederland onder natuur kan worden verstaan. Kunt u per element aangeven in hoeverre u dit als echte natuur beschouwt.
b. Normatief natuurbeeld	12. De volgende uitspraken gaan over hoe u met de natuur wilt omgaan. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet?
c. Waardering van de hoeveelheid natuur/groen	2. Wat vindt u van de hoeveelheid natuur in geheel Nederland? 3. Wat vindt u van de hoeveelheid natuur/groen in uw eigen woonomgeving?
Waardering van natuurbeleid	
a. Belang natuur en natuurbeleid	11. De volgende uitspraken gaan over het belang van Nederlandse natuur voor u. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet? 1. De rijksoverheid houdt zich met veel onderwerpen bezig. Welke VIER onderwerpen zouden volgens u de grootste prioriteit van de rijksoverheid moeten zijn? 10. Natuur is vaak onderwerp van maatschappelijke discussie. Naast de behoefte aan natuur speelt ook de behoefte aan woningen en wegen. Welke kant zou u kiezen?
b. Verantwoordelijke actoren	14. In hoeverre zouden de volgende partijen verantwoordelijkheid voor natuur moeten dragen? Wilt u dit voor alle partijen aangeven? 15. De overheid wil burgers graag betrekken bij plannen en beslissingen die betrekking hebben op de natuur in hun woonomgeving. Welke mogelijkheid spreekt u het meeste aan?
c. Waardering beleidsmaatregelen	9. Er zijn verschillende maatregelen om de natuur in Nederland te beschermen en te verbeteren. Kunt u per maatregel aangeven in hoeverre u dit belangrijk vindt?
Natuurbetrokken activiteiten	
a. Burger als beschermer	8. Welke van de volgende activiteiten heeft u de afgelopen twaalf maanden wel eens ondernomen? 13. Mensen kunnen financieel bijdragen aan natuur. Heeft u in de afgelopen twaalf maanden wel eens het volgende gedaan? 7. Bent u lid van een natuurorganisatie?
b. Burger als gebruiker	5. Hoe vaak bracht u in de afgelopen twaalf maanden uw vrije tijd door op de volgende plekken? 6. Er zijn verschillende mogelijkheden om iets over natuur te weten te komen. Van welke mogelijkheden maakte u de afgelopen twaalf maanden gebruik?
c. Burger als beslisser	16. Welke van de volgende activiteiten heeft u de afgelopen twaalf maanden wel eens ondernomen? 17. Kent u projecten op het gebied van natuur en landschap in uw woonplaats waarbij burgers het initiatief hebben genomen? 18. Bent u betrokken bij een dergelijk initiatief? Ja/nee. Zo ja, op welke wijze?

3.3 Analyse

De gegevens zijn geanalyseerd met behulp van het computerprogramma SPSS. Per vraag zijn eerst gemiddelden berekend voor de gehele steekproef. Op basis hiervan kan bijvoorbeeld worden aangegeven hoeveel procent van de Nederlanders het eens is met een stelling, of hoeveel procent van de Nederlanders gebruik maakt van welke mogelijkheden om iets over natuur te weten te komen.

Vervolgens is door middel van een Anova (variantieanalyse) nagegaan in hoeverre de gemiddelde percentages tussen vooraf gedefinieerde populatiegroepen verschillen. In deze studie zijn groepen gedefinieerd op basis van leeftijd, opleiding, geslacht, etniciteit en stedelijkheid (woonplaats). Voor deze analyse wordt de steekproef steeds in twee of drie groepen gesplitst. De indeling in groepen staat samengevat in tabel 3.3.

Tabel 3.3 Indeling steekproef in sociaal-demografische variabelen (N=1500).

Geslacht	Man	Vrouw	
Leeftijd	16 tot 35 jaar	35 tot 55 jaar	55 tot 75 jaar
Opleiding (N=1482)	Laag: Geen onderwijs/ basisonderwijs/ cursus inburgering/ cursus Nederlandse taal/ LBO/ VBO/ VMBO (kader en beroeps- gerichte leerweg)/ MBO 1 (assistenten- opleiding)	Middel: MAVO/ HAVO of VWO (eerste drie jaar of volledig)/ ULO/ MULO/ VMBO (theoretische of gemengde leerweg)/ voorgezet speciaal onderwijs? MBO 2, 3, 4 (basisberoeps- vak-, middenkader- of specialistenopleiding) of MBO ouder structuur (voor 1998)/ HBS/ MMS	Hoog: HBO en WO (propedeuse, kandidaats, bachelor, master, postdoctoraal
Etniciteit	niet-westerse allochtonen	autochtonen en Westerse allochtonen	
Stedelijkheid	vier grote steden	overig Nederland	

Eén van de groepen fungeert als referentiegroep waar de andere groep of groepen tegen af worden gezet. Als het gemiddelde van de andere groep significant afwijkt ($p < 0.01\%$) van de referentiegroep zal dit verschil in de tekst worden opgenomen.

Bij vragen waarop de respondenten in gradaties konden antwoorden, is er voor gekozen om de respondenten in te delen in twee groepen. De ene groep bestaat uit respondenten die hebben aangegeven de hoeveelheid natuur (ruim) voldoende te vinden, bepaalde typen natuur (helemaal) echte natuur vinden, bepaalde maatregelen (zeer) belangrijk vinden of het met bepaalde stellingen (helemaal) eens zijn. De andere groep bestaat uit respondenten die gekozen hebben voor één van de andere antwoordcategorieën. Vervolgens is geanalyseerd of de samenstelling van deze groepen significant van elkaar verschilt voor de sociaal demografische variabelen.

Daarnaast is ook een vergelijking gemaakt met voorgaande publieksenquêtes. Hiervoor is de data van 2006 en 2013 samengevoegd in één database. Vervolgens is per variabele gekeken of er significante verschillen zitten tussen de percentages in 2006 en 2013.

In dit rapport worden alleen significante verschillen beschreven. Alle verschillen zijn significant op $p < 0.01$ tenzij anders vermeld. In voorkomende gevallen wordt ook de sterkte van de significantie weergegeven. Cramer's V, η^2 en Pearson rho zijn maten voor de samenhang tussen twee variabelen; de waarde ligt tussen 0 (geen samenhang) en 1 (perfecte samenhang). De keuze van de associatiemaat is afhankelijk van het niveau van variabelen (nominaal, schaal en ratio).

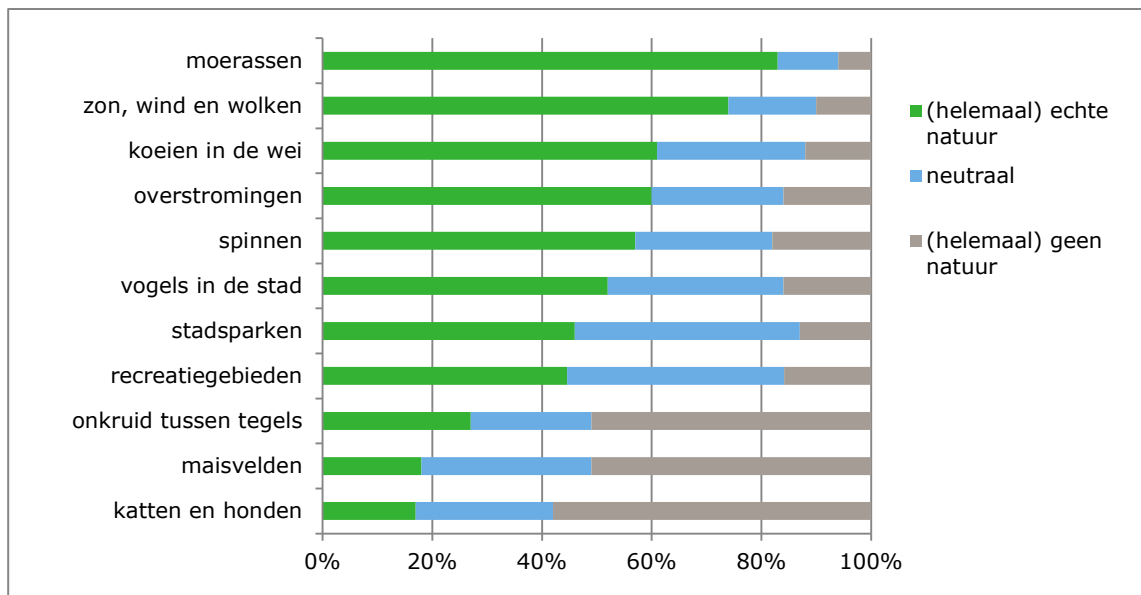
4 Natuurbeelden en waardering van natuur

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de vragen welke natuurbeelden er onder de Nederlandse bevolking leven, en hoe burgers natuur in Nederland waarderen centraal. Het begrip natuurbeeld verwijst naar de opvattingen die mensen hebben over de aard van de natuur, de waarde van de natuur en de relatie tussen mens en natuur (Buijs, 2000). Zoals in hoofdstuk 2 is aangegeven zijn de percepties van wat 'echte natuur' is, te typeren als cognitieve natuurbeelden. Bij normatieve natuurbeelden gaat het over de voorkeuren van burgers voor de omgang met en de inrichting van natuur. Naast de beelden van natuur, wordt ook de waardering van de hoeveelheid natuur in Nederland en in de woonomgeving besproken. In de slotparagraaf wordt ingegaan op de samenhang tussen natuurbeelden en de waardering van de hoeveelheid natuur.

4.2 Het cognitieve beeld van de natuur

Om te achterhalen wat de Nederlandse bevolking onder natuur verstaat, is aan de respondenten gevraagd om aan te geven in hoeverre men een aantal natuurlijke elementen als natuur beschouwt. De vraag was de items te scoren op een schaal van 1 'helemaal geen' tot 5 'helemaal echte natuur'. Uit figuur 4.1 blijkt dat men een breed natuurbeeld heeft. Van de elf items worden zes door een meerderheid van de respondenten als (helemaal) echte natuur getypeerd. Als meest 'echte' natuur werden 'moerassen', 'zon, wind en wolken', 'koeien in de wei' en 'overstromingen' genoemd.

Figuur 4.1 De mate waarin respondenten natuurlijke elementen als natuur beschouwen (N=1500).

Niet-westerse allochtonen vinden in vergelijking met autochtonen en westerse allochtonen, moerassen minder vaak echte natuur (72% t.o.v. 84%), en recreatiegebieden juist vaker echte natuur (59% t.o.v. 44%).

Het natuurbeeld van respondenten varieert met het opleidingsniveau. Van de mensen met een hoog opleidingsniveau vindt 88% moerassen echte natuur. Van de overige respondenten is dit 80%. Daarentegen vinden minder hoogopgeleiden koeien in de wei (53% t.o.v. 65%, $p < 0.001$), onkruid tussen de tegels (21% versus 30%, $p < 0.001$) en katten en honden (53% versus 65%, $p < 0.001$) echte natuur.

Om de natuurelementen met elkaar te vergelijken, hebben we de elementen gegroepeerd. Daartoe hebben we een factoranalyse uitgevoerd, die een tweetal factoren opleverde die identiek waren aan de factoren uit 2006, namelijk 'autonome natuur' en 'mens-afhankelijke natuur'. Een betrouwbaarheidsanalyse over de items rechtvaardigde de constructie van twee schalen³:

- 'autonome natuur' bestaat uit de items moeras, zon, wind en wolken, onkruid, overstromingen en spinnen;
- 'mens-afhankelijke natuur' bestaat uit de items vogels in de stad, koeien in de wei, stadsparken, maisvelden, en katten en honden (en in 2013 ook recreatiegebieden).

Uit de analyse blijkt dat 60% van de geënquêteerde Nederlanders autonome natuur als (helemaal) echte natuur beschouwen, terwijl 27% mens-afhankelijke natuur als (helemaal) echte natuur beschouwen⁴.

Vergelijking met eerdere jaren

Ook in 2006, 2001 en 1996 kwam naar voren dat de Nederlandse bevolking een breed natuurbeeld heeft. De vraagstelling en antwoordcategorieën zijn in de verschillende jaren wel iets veranderd⁵. We kunnen wel de resultaten uit 2013 vergelijken met de resultaten uit 2006 (tabel 4.1). Het blijkt dat respondenten in 2013 zowel autonome natuur als mens-afhankelijke natuur minder als echte natuur zijn gaan beschouwen⁶.

Tabel 4.1 Het cognitieve beeld van de natuur in 2006 en in 2013 (% (helemaal) echte natuur).

	2006	2013
Autonome natuur	71%	60%
Mens-afhankelijke natuur	43%	27%

4.3 Gewenste omgang met de natuur (normatief)

Aan de respondenten zijn tien stellingen voorgelegd over de wenselijkheid en mate van menselijk ingrijpen in de natuur. De antwoorden staan in tabel 4.2.

Onder de respondenten leven verschillende ideeën over de omgang met de natuur (tabel 4.2). Een relatief groot deel van hen kijkt negatief aan tegen diverse vormen van menselijke aanwezigheid in de natuur, zoals bebouwing (1) en hoogspanningsmasten/windmolens (6). Er is verdeeldheid over de noodzaak van menselijk ingrijpen in de natuur en de kwetsbaarheid van de natuur. Enerzijds vindt men dat hulp is toegestaan in de vorm van gebieden afsluiten voor bezoekers (2), bijvoeren van dieren (10), bomen en struiken kappen om de soortenrijkdom te vergroten (3). Anderzijds is een meerderheid het eens met de stelling dat de natuur met rust gelaten moet worden (4) en dat dode bomen niet opgeruimd hoeven te worden (11). Maar een krappe meerderheid vindt wel dat de mens mag ingrijpen als dieren overlast veroorzaken (5). De meningen zijn verdeeld als het gaat om de omvang van het gebied om het als natuur te bestempelen (9): 40% is het niet eens dat gebieden een behoorlijke omvang moet hebben om het als natuur te zien; 28% vindt van wel en 29% heeft geen mening.

Mannen zijn het vaker eens dan vrouwen met de stellingen 4 (61% versus 54%), 5 (58% versus 45%), 8 (58% versus 36%), 9 (33% versus 22%), 10 (30% versus 16%).

³ De schaal is geconstrueerd door de items bij elkaar op te tellen en door het aantal items te delen. Autonome natuur Cronbach's $\alpha = .715$, mens-afhankelijke natuur Cronbach's $\alpha = .640$

⁴ Gemiddeld moesten mensen tenminste 3.6 hebben gescoord op de schaalitems.

⁵ In 2006 en 2013 zijn 11 items voorgelegd met 5 antwoordmogelijkheden (helemaal echte natuur – helemaal geen natuur). In vergelijking met 2006 is in 2013 het item 'mens' niet opgenomen en het item 'recreatiegebieden' toegevoegd. In 1996 zijn 35 items voorgelegd met als antwoordmogelijkheden 'echte natuur', 'beetje natuur' en 'geen natuur'. In 2001 waren er 18 items met 5 antwoordmogelijkheden (zeer typerend – helemaal niet typerend).

⁶ Autonome natuur: Cramer's $V = .118^{***}$, mens-afhankelijke natuur: Cramer's $V = .168^{***}$

Tabel 4.2 Mening over het ingrijpen van mensen in de natuur (% , N=1500).

	Stelling	(Helemaal) eens	Niet eens, niet oneens	(Helemaal) oneens	Weet ik niet
1	In de natuur kom ik liever geen bebouwing tegen	61	27	10	2
2	Om de natuur te beschermen moeten sommige gebieden worden afgesloten voor bezoekers	61	21	16	2
3	Bomen en struiken in natuurgebieden mogen worden gekapt om het aantal verschillende soorten planten en dieren te vergroten	58	28	9	5
4	Hoe langer een natuurgebied door mensen met rust is gelaten, des te groter de waarde van het gebied	58	27	11	4
5	Als dieren zoals herten, wilde zwijnen of ganzen, overlast veroorzaken is jacht geoorloofd	52	27	19	2
6	Hoogspanningsmasten en windmolens maken natuurgebieden minder waardevol	49	28	21	2
7	Bermen langs de weg moeten netjes gemaaid worden	49	24	26	1
8	Ik vind het belangrijk dat we de natuur ook gebruiken voor houtproductie	41	38	16	5
9	Om een gebied als natuur te bestempelen moet het een behoorlijke omvang hebben	28	29	40	3
10	Het in koude winters bijvoederen van wilde dieren vind ik niet nodig	23	24	50	3
11	Dode bomen in het bos moeten worden opgeruimd	21	23	53	3

Ouderen zijn het vaker eens met de stellingen 4 (64% versus 55%), 5 (60% versus 48%) en 9 (34% versus 25%) en minder vaak met stelling 7 (40% versus 53%). Verder valt op dat in de leeftijdscategorie 35 tot 55 jaar meer mensen het eens zijn met stelling 2; Om de natuur te beschermen moeten sommige gebieden worden afgesloten voor bezoekers, in vergelijking met oudere en jongere respondenten (66% versus 57%),

Autochtone respondenten en westerse allochtonen zijn vaker voor ingrijpen in de natuur dan niet-westerse allochtonen, wat blijkt uit de antwoorden op stelling 3 (59% versus 45%) en 5 (53% versus 41%). Procentueel meer niet-westerse allochtonen vinden het belangrijk dat bermten langs de weg netjes gemaaid worden, stelling 7 (62% versus 48%).

Tabel 4.3 Factoranalyse over de omgang met de natuur⁷.

Stelling	Gemiddelde (SD)*	% weet niet	Ongerepte natuur	Geordende natuur	Gebruiks-natuur
1. Geen bebouwing	3.7 (0.9)	2	.705		
4. Met rust laten	3.6 (0.9)	4	.686		
2. Afsluiten bezoekers	3.6 (1.0)	2	.675		
6. Hoogspanningsmasten	3.4 (1.0)	3	.534		
11. Dode bomen opruimen	2.6 (1.1)	3		.805	
7. Bermten maaien	3.3 (1.1)	1		.793	
5. Jacht	3.4 (1.0)	2			.731
8. Houtproductie	3.3 (0.9)	5			.617
3. Kappen t.b.v. diversiteit	3.6 (0.8)	5			.545
10. Niet bijvoederen	2.7 (1.1)	4		-.369	.501

*op schaal 1-5

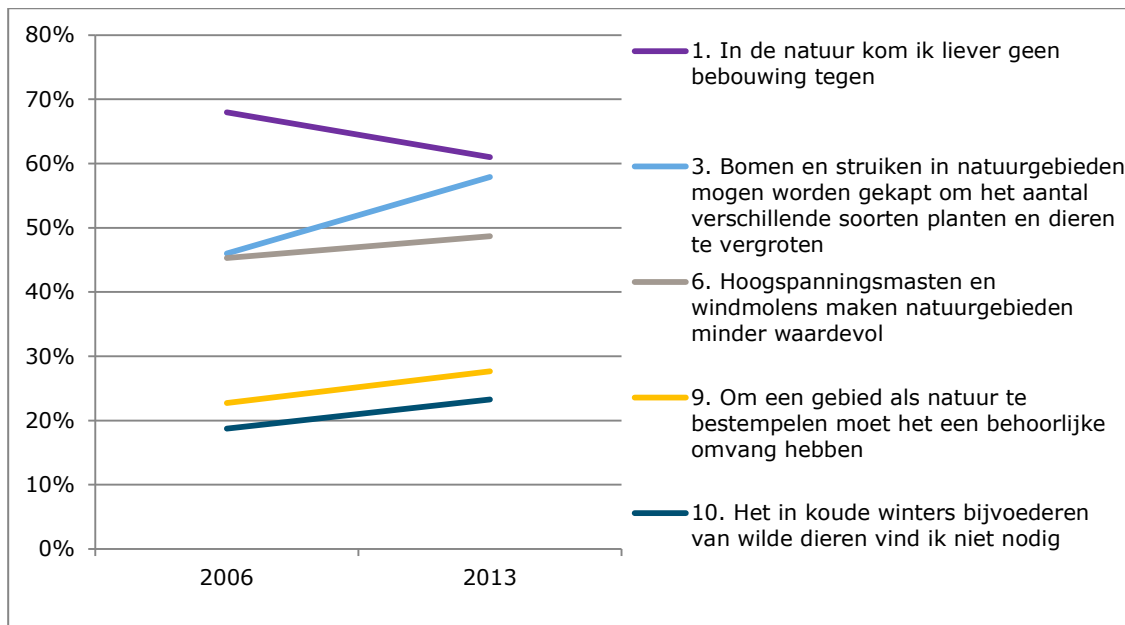
⁷ De stelling 'om een gebied als natuur te bestempelen moet het een behoorlijke omvang hebben' is uit de factoranalyse gelaten omdat het i.c.m. de andere stellingen lastig te interpreteren viel.

Opvallend is dat laagopgeleide respondenten vaker vinden dat dode bomen in het bos moeten worden opgeruimd dan gemiddeld en hoogopgeleiden (respectievelijk 30%, 23% en 14%). Ook zijn meer hoogopgeleiden (dan gemiddeld en laagopgeleiden) het eens met de stelling dat het bijvoederen van wilde dieren niet nodig is (29% respectievelijk dan 20%), en vinden minder hoogopgeleiden het belangrijk dat natuur ook gebruikt wordt voor houtproductie (44% versus 52%).

Om de onderliggende dimensies op de stellingen over de omgang met de natuur te kunnen bepalen, is een factoranalyse uitgevoerd (tabel 4.3). Uit de analyse komen drie normatieve natuurbeelden naar voren. Het natuurbeeld 'ongerepte natuur' verwijst naar natuur waar geen sporen te vinden zijn van menselijke aanwezigheid. 'Geordende natuur' geeft een beeld van een opgeruimde of aangeharkte natuur. 'Gebruiksnatuur' geeft juist aan dat mensen de natuur ten behoeve van eigen nut en doelstellingen, bv. houtproductie en jacht, mogen gebruiken.

Vergelijking met eerdere jaren

Ook in de vorige studies was er sprake van verdeeldheid over het ingrijpen van de mens in de natuur en de kwetsbaarheid van de natuur. In 2013 zijn acht stellingen gelijk aan de stellingen die voorgelegd zijn in 2006. Voor deze stellingen hebben we gekeken of er significante verschillen zijn ten opzichte van vijf jaar geleden (figuur 4.2). Dit is het geval voor de stellingen 3 (bomen en struiken kappen), 6 (hoogspanningsmasten maken gebied minder waardevol), 9 (gebied moet behoorlijke omvang hebben) en 10 (bijvoederen wilde dieren is niet nodig). Significanter meer mensen zijn het hier in 2013 mee eens. Significanter minder mensen zijn het eens met stelling 1 (geen bebouwing in de natuur). Voor de stellingen 4, 7 en 11 zijn geen significante verschillen gevonden met 2006. Sinds 2001 neemt het aantal mensen dat het eens is met de stelling 'liever geen bebouwing in de natuur' af, al was in 2001 de stelling wel iets anders geformuleerd⁸.

Figuur 4.2 Percentage burgers dat het (helemaal) eens is in 2006 en 2013.

4.4 Waardering van de hoeveelheid natuur en groen

Een meerderheid van de Nederlandse bevolking is tevreden over de hoeveelheid groen in de woonomgeving; 80% vindt dit (ruim) voldoende. Over de hoeveelheid groen in Nederland is men minder tevreden. Twee derde is van mening dat dit (ruim) voldoende is en een derde vindt het (te) weinig (Tabel 4.4).

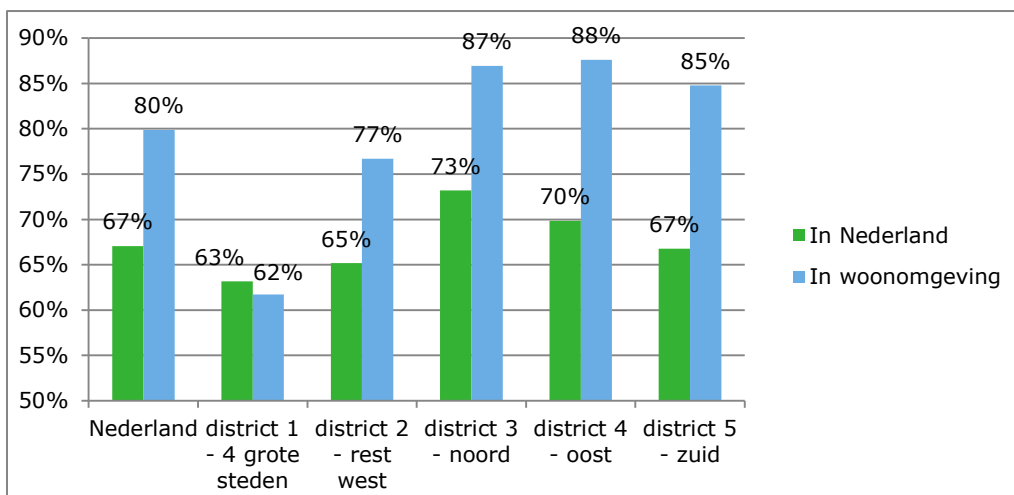
⁸ 2001: Als ik aan het wandelen ben in de natuur kom ik liever geen bebouwing tegen; 2006/2013: In de natuur kom ik liever geen bebouwing tegen.

Tabel 4.4 Waardering van de hoeveelheid natuur in de woonomgeving en in Nederland (% , N=1500).

	Woonomgeving	Nederland
Te weinig	6	10
Weinig	14	21
Voldoende	55	58
Ruim voldoende	25	9
Te veel	0	1
Weet niet	0	2

De waardering van de hoeveelheid groen verschilt per regio. In het oosten, noorden en zuiden is men het meest tevreden over de hoeveelheid groen in de woonomgeving; resp. 88%, 87% en 85% vindt dit (ruim) voldoende. In de vier grote steden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht) vindt 62% de hoeveelheid groen (ruim) voldoende. Daar is men ook het minst tevreden over de hoeveelheid natuur en groen in Nederland (63%). De regionale verschillen zijn minder groot als het gaat over de hoeveelheid groen in Nederland. In het westen is 62% tevreden; in het noorden is dit 73% (fig. 4.3).

Tussen verschillende leeftijdsgroepen, geslacht en etniciteit zijn er geen verschillen in waardering over de hoeveelheid natuur in Nederland. Over de hoeveelheid natuur in de woonomgeving zijn ouderen vaker tevreden dan jongeren⁹ en zijn niet-westerse allochtonen tevredener dan autochtonen en westerse allochtonen¹⁰. Mannen zijn vaker tevreden over de hoeveelheid natuur in de woonomgeving dan vrouwen¹¹, en hoogopgeleide respondenten zijn minder tevreden over de hoeveelheid natuur in Nederland (62% versus 70%) en de hoeveelheid natuur in de woonomgeving (74% respectievelijk 83%, $p < 0.001$) dan respondenten die niet hoogopgeleid zijn.

Figuur 4.3 Mening over de hoeveelheid natuur in Nederland en woonomgeving naar regio (% , N=1500).

Vergelijking met eerdere jaren

In 2013 zijn exact dezelfde vragen gesteld over de hoeveelheid groen als in 2006. Dit maakt een vergelijking tussen beide jaren goed mogelijk. Uit figuur 4.4 blijkt dat men positiever is geworden over de hoeveelheid natuur in Nederland. In 2006 vond 47% dit (ruim) voldoende en in 2013 was dit 67%. Ook over de natuur in de woonomgeving oordeelt men positiever in vergelijking met 2006 (van 68% naar 80%).

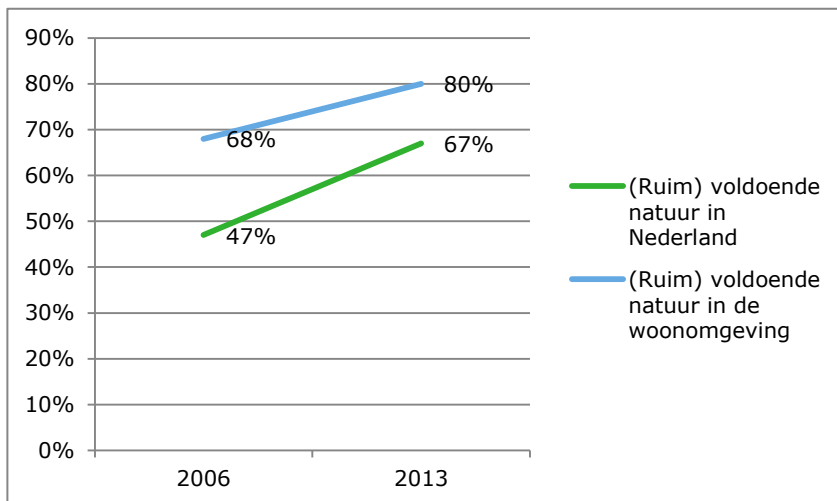
In 2001 is dezelfde vraag gesteld voor het natuuraanbod in de woonomgeving en in Nederland, maar de antwoordcategorieën weken af: (heel) veel, neutraal en (heel) weinig. De hoeveelheid groen in de

⁹ Van de leeftijdsgroep 55 tot 75 jaar is 87% tevreden over de hoeveelheid natuur in de woonomgeving; in de leeftijdsgroep tot 35 jaar is dit 74%.

¹⁰ Van de autochtone Nederlanders en westerse allochtonen is 70% tevreden over de hoeveelheid natuur in de woonomgeving. Onder niet-westerse allochtonen is dit percentage 81%.

¹¹ ($p < 0.05$)

woonomgeving vond 53% destijds (heel) veel en 25% (heel) weinig). Wat betreft de hoeveelheid groen in Nederland vond bijna een derde het toen (heel) veel en een kwart (heel) weinig. Er is geen soortgelijke vraag gesteld in 1996.

Figuur 4.4 Mening over de hoeveelheid natuur in 2006 en 2013 (% , N=1500).

4.5 Natuurbeelden en waardering van natuur in onderlinge samenhang

In deze paragraaf gaan we na hoe natuurdefinities van Nederlanders, opvattingen over hoe wij als mensen behoren om te gaan met natuur en opvattingen over de hoeveelheid natuur met elkaar samenhangen. Het gaat dus om een vergelijking tussen het cognitieve natuurbeeld, bestaande uit de dimensies 'autonome natuur' en 'mens-afhankelijke natuur', het normatieve natuurbeeld, bestaande uit de dimensies 'ongerepte natuur', 'geordende natuur', en 'gebruiksnatuur' en de hoeveelheid natuur, betrekking hebbend op Nederland als geheel en op de eigen woonomgeving.

Naarmate mensen autonome natuur, zoals moerassen, onkruid, overstromingen en spinnen, meer als echte natuur beschouwen, vinden ze ook dat we ongerepte natuur moeten nastreven en geen geordende natuur¹². Respondenten die vogels in de stad, koeien in de wei en honden en katten meer als echte natuur beschouwen, geven vaker de voorkeur aan geordende natuur¹³.

Er ligt geen duidelijke relatie tussen het cognitieve natuurbeeld van mensen en hun tevredenheid over de hoeveelheid groen in Nederland en in hun woonomgeving. De enige significante relatie brengt in beeld dat naarmate mensen de hoeveelheid natuur in Nederland te gering vinden, ze autonome natuur meer echte natuur vinden¹⁴. Er ligt wel een duidelijke relatie tussen de opvatting dat de natuur gevrijwaard moet worden van menselijke invloeden (ongerepte natuur) en de opvatting over de hoeveelheid natuur: mensen die vinden dat er (te) weinig natuur is in Nederland en in de eigen woonomgeving, zijn vaker voorstander van een beheer gericht op ongerepte natuur en vaker tegenstander van geordende en gebruiksnatuur¹⁵.

Hieruit kunnen we voorzichtig concluderen dat burgers die vinden dat er echt wel wat meer natuur in Nederland en in hun eigen woonomgeving mag zijn, hun voorkeur uitspreken voor autonome natuur, waarin de mens in alle opzichten afwezig is.

¹² Pearson rho respectievelijk .120 en -.179 ($p < 0.001$). De relatie autonome natuur en gebruiksnatuur is niet significant.

¹³ Pearson rho respectievelijk .102 ($p < 0.001$). De relaties mens-afhankelijke natuur en ongerepte natuur/gebruiksnatuur zijn niet significant.

¹⁴ Pearson's rho -.076 ($p < 0.01$)

¹⁵ Natuur in Nederland: Pearson's rho respectievelijk -.202, .167 en .133 (allen $p < 0.001$). Natuur in de eigen woonomgeving Pearson's rho respectievelijk -.107, .096 en .182 (allen $p < 0.001$).

5 Waardering van natuurbeleid

5.1 Inleiding

De waardering van het natuurbeleid is op verschillende wijzen in kaart gebracht. Paragraaf 5.2 gaat in op het belang van natuur en natuurbeleid. In paragraaf 5.3 komt de waardering van natuurbeleidsmaatregelen aan de orde. In paragraaf 5.4 gaat het om de actoren die een rol zouden moeten spelen bij de verantwoordelijkheid voor de natuur. Ten slotte wordt in paragraaf 5.5 de resultaten in onderlinge samenhang geanalyseerd. In bijlage 3 staan de tabellen met betrekking tot significante verschillen in dit hoofdstuk.

5.2 Belang van natuur en natuurbeleid

5.2.1 Belang van natuur in Nederland

Om een beeld te kunnen vormen van het draagvlak voor natuurbeleid is het van belang om te achterhalen hoe belangrijk de burger de Nederlandse natuur vindt. Aan de hand van een aantal stellingen is respondenten gevraagd hoe ze hierover denken (Tabel 5.1).

Tabel 5.1 Mening over het belang van natuur in Nederland (% , N=1500).

Stelling	(Helemaal) eens	Niet eens, niet oneens	(Helemaal) niet mee eens	Weet ik niet
Al die aandacht voor natuur is overdreven	9	24	66	1
We maken ons te veel zorgen over de toekomst van de natuur in Nederland	22	29	47	2
De rijksoverheid geeft te weinig geld uit aan natuurbehoud	34	38	16	12
De natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang	33	34	31	2

Uit tabel 5.1 blijkt dat men belang hecht aan de Nederlandse natuur: 66% vindt de aandacht voor natuur niet overdreven en 47% vindt niet dat we ons teveel zorgen maken over de toekomst van de natuur. De respondenten hebben geen uitgesproken mening over de stelling dat de overheid te weinig geld uitgeeft aan natuurbehoud: 34% is het hiermee eens, maar 38% heeft een neutrale mening. Hetzelfde geldt voor de stelling: natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang. Een derde is het hiermee eens en een derde is neutraal.

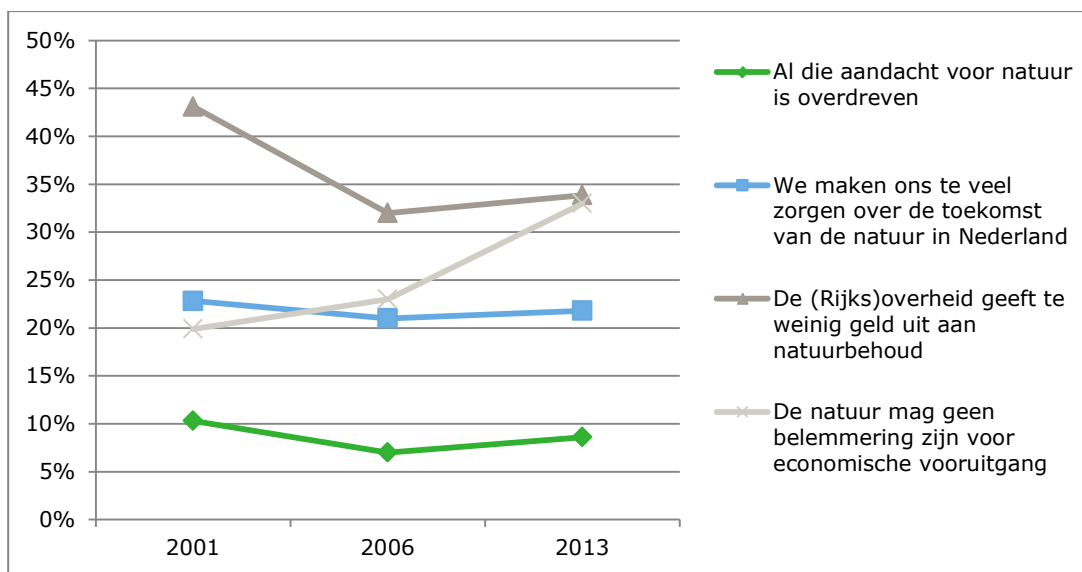
Mannen zijn het vaker (helemaal) eens met de stellingen: al die aandacht voor natuur is overdreven (1), we maken ons te veel zorgen over de toekomst van de natuur in Nederland (2). Ouderen (55 tot 75 jaar) zijn het vaker (helemaal) eens met de stellingen 1, 2, 3 (de rijksoverheid geeft te weinig geld uit aan natuurbehoud) dan respondenten in de leeftijdscategorie 15 tot 55 jaar¹⁶. Respondenten met een lage opleiding zijn het vaker (helemaal) eens met stelling 4 (de natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang).

¹⁶Met stelling 1 is van de respondenten van 55 tot 75 jaar 12% het eens, versus 7% van de respondenten van 15 tot 55 jaar. Voor de stellingen 2, 3 en 6 zijn de percentages respectievelijk 29% versus 19%, 42% versus 31% en 39% versus 28%.

Vergelijking met eerdere jaren

De meningen over de vier stellingen van tabel 5.1 zijn vergelijkbaar met die van 2001 en 2006. In 2006 zijn exact dezelfde stellingen en antwoordcategorieën gebruikt. In 2001 werd in de derde stelling overheid gebruikt in plaats van rijksoverheid en waren de antwoordcategorieën 'helemaal mee eens', 'grotendeels mee eens', 'neutraal', 'grotendeels mee oneens' en 'helemaal mee oneens'.

Uit figuur 5.1 blijkt dat de mening over een aantal stellingen in de loop der jaren is veranderd. Het percentage respondenten dat van mening is dat de natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang is in de loop der jaren toegenomen van 20% in 2001 naar 23% in 2006 en 33% in 2013. In 2001 vond 43% dat de overheid te weinig geld uitgaf aan natuurbehoud. In 2006 was dit gedaald tot 32% en in 2013 is dit percentage min of meer stabiel gebleven (34%). De meningen over de aandacht voor de natuur en zorgen over de toekomst van de natuur zijn sinds 2001 vrij stabiel. Het percentage dat het eens is met de stelling dat aandacht voor natuur overdreven is, schommelt rond de 9% en het percentage dat het eens is met de stelling we maken ons teveel zorgen over de natuur schommelt rond de 22%.

Figuur 5.1 Percentage burgers dat het (helemaal) eens is in 2001, 2006 en 2013 (N=1500)

5.2.2 Belang van natuur in het rijksoverheidsbeleid

Om een beeld te krijgen van het maatschappelijk draagvlak voor natuurbeleid is het nuttig om te weten welke positie dit beleid inneemt ten opzichte van andere beleidsthema's. Aan de respondenten zijn tien beleidsterreinen voorgelegd en is gevraagd welk vier voor de rijksoverheid het meest belangrijk zouden moeten zijn. In tabel 5.2 staan de resultaten.

Tabel 5.2 Belangrijkste prioriteiten van de rijksoverheid (% , N=1500).

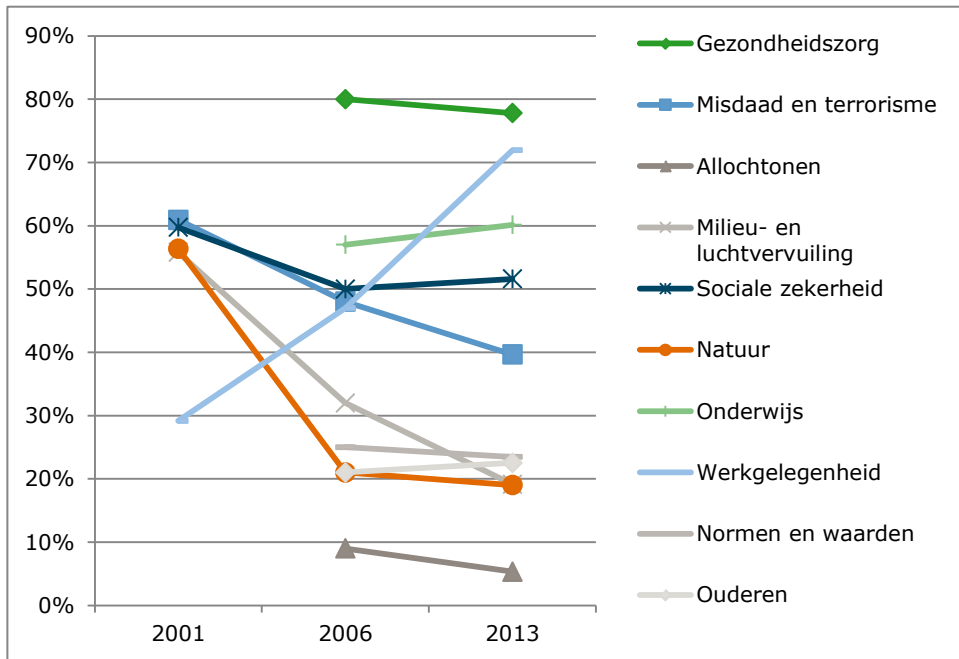
Beleidssterrein rijksoverheid	Prioriteit
Gezondheidszorg	78
Werkgelegenheid	72
Onderwijs	60
Sociale zekerheid	52
Misdaad en terrorisme	40
Normen en waarden	23
Ouderen	23
Milieu- en luchtverontreiniging	19
Natuur	19
Allochtonen	5

De gezondheidszorg en werkgelegenheid vindt men de belangrijkste beleidsthema's van de rijksoverheid. Natuur komt op de één na laatste plaats. Deze bevindingen komen grotendeels overeen

met een soortgelijke vraag in het Continu Onderzoek Burgerperspectieven (Dekker & Den Ridder, 2013). Ook hier staan de thema's werkgelegenheid en gezondheidszorg in de top 5 en bungelt natuur onderaan.

Vergelijking met eerdere jaren

In 2013 is exact dezelfde vraag gesteld als in 2006. In 2001 is deze vraag voor het eerst gesteld¹⁷ waarbij uiteenlopende maatschappelijk onderwerpen werden voorgelegd. In figuur 5.2 staat een vergelijking van de verschillende jaren, waarbij voor 2001 alleen die beleidsthema's zijn opgenomen die in 2006 en 2013 ook zijn opgenomen. Het blijkt dat sinds 2001 het beleidsthema werkgelegenheid steeds belangrijker is geworden: in 2001 vond 29% dit het belangrijkste thema; in 2006 47% en in 2013 72%. Misdaad en terrorisme en milieu- en luchtverontreiniging zijn beleidsthema's die sinds 2001 aan belang hebben ingeboet. Deze verschillen tussen 2006 en 2013 zijn significant. Het percentage burgers dat het beleidsthema natuur prioriteit geeft in het rijksbeleid, is in vergelijking met 2006 stabiel gebleven.

Figuur 5.2 De belangrijkste beleidsterreinen van de rijksoverheid in 2001, 2006 en 2013.

5.2.3 Dilemma's natuur en economie

Beslissingen over kwaliteit en kwantiteit van natuur zijn vaak onderdeel van complexe afwegingen, veelal tussen sociaaleconomische belangen en natuurbelangen. De respondenten is gevraagd hoe zij tegenover dit soort belangenafwegingen staan door het voorleggen van een aantal dilemma's. Daarbij konden zij een keuze maken in de richting van natuur of economie door het geven van een score 1 tot en met 4 (tabel 5.3).

De dilemma's tussen meer winkels of groen, meer woningen of nieuwe natuur en meer parkeerplaatsen of speelveldjes/bomen worden in het voordeel van de natuur beslist. Van de respondenten geeft 70% of meer score 3 (meer natuur) of 4 (helemaal natuur). In de discussie over de bestrijding van de files kiest een kleine meerderheid (53%) de kant van extra wegen. Dit geldt ook voor de kleinschalige landbouw (56%) vs. grootschalige landbouw. Wat opvalt is dat de keuze voor natuur minder dominant is op het moment dat deze keuze direct gekoppeld is aan de eigen portemonnee. Uit tabel 5.3 blijkt dat de voorkeur voor rekening rijden (49%) en duurdere producten (56%) lager is dan de voorkeur voor meer groen aangelegd door anderen (respectievelijk 78%, 76% en 72%).

¹⁷ Afwijkend in 2001 ten opzichte 2006 en 2013 is de weet niet/geen opgave optie in 2001. Deze optie is in 2006 vervangen door het antwoord 'geen van deze'.

Tabel 5.3 Keuze voor economie of natuur (% , N=1500).

Keuze voor economie	1	2	3	4	Keuze voor natuur	g.s.* 2013	g.s.* 2006
Meer winkels in mijn gemeente	6	16	42	36	Meer groen in mijn gemeente	3.1	3.2
Meer woningen in mijn gemeente	5	18	48	28	Aanleg nieuwe natuur in mijn gemeente	3.0	2.9
Meer parkeerplaatsen in mijn woonwijk	8	20	38	34	Meer speelveldjes en bomen in mijn woonwijk	3.0	2.9
Files bestrijden door extra wegen	21	32	28	19	Files bestrijden door rekening rijden	2.4	2.7
Grootschalige landbouw met goedkopere producten	14	31	35	21	Kleinschalige landbouw met duurdere producten	2.6	2.5

1 = helemaal economie, 2 = meer economie, 3 = meer natuur, 4 = helemaal natuur

* g.s. = gemiddelde score op schaal 1-4

Vrouwen kiezen in vergelijking met mannen vaker de kant van nieuwe natuur in plaats van meer woningen in mijn gemeente¹⁸. Niet-westerse allochtonen kiezen significant vaker voor grootschalige landbouw met goedkopere producten dan autochtonen (incl. westerse allochtonen)¹⁹. Ouderen kiezen juist vaker voor kleinschalige landbouw met duurdere producten²⁰. Hoger opgeleiden geven vaker de voorkeur aan kleinschalige landbouw met duurdere producten dan de rest van de respondenten²¹. In de vier grote steden is de voorkeur voor meer parkeerplaatsen in plaats van meer speelveldjes en bomen in de woonwijk groter dan buiten de vier grote steden²².

Vergelijking met eerdere jaren

In 2013 is exact dezelfde vraag gesteld als in 2006. Uit tabel 5.3 blijkt dat de meningen over de dilemma's natuur – economie niet wezenlijk zijn veranderd. Een uitzondering is de mening over de filebestrijding. In vergelijking met 2006 kiezen nu meer mensen voor extra wegen.

In 2001 werd aan de respondenten gevraagd een geldbedrag van de overheid te verdelen over een zevental beleidsthema's. Daarbij antwoordde men dat het grootste deel (20%) naar het beschermen van bestaande natuur zou moeten gaan. Aanleg van wegen en spoorlijnen scoorde echter hoger dan het stimuleren van biologische landbouw en de aanleg van nieuwe natuur.

In 1996 is geen vergelijkbare vraag gesteld.

5.3 Waardering beleidsmaatregelen voor natuur

Het natuurbeleid is zeer divers en bestaat uit verschillende onderdelen. Aan de respondenten is een aantal beleidsmaatregelen voorgelegd en gevraagd in hoeverre zij deze belangrijk vinden (Tabel 5.4). De respondenten vinden het beschermen van bestaande natuurgebieden (zeer) belangrijk (92%), gevolgd door het beschermen van zeldzame planten en dieren en bijzondere gebieden (85%) en het geven van meer natuureducatie op scholen (77%). Meer voorzieningen (paden, bankjes) vindt men het minst belangrijk (54%).

¹⁸ 79% van de vrouwen versus 74% van de mannen kiest voor nieuwe natuur i.p.v. meer woningen.

¹⁹ 45% van de autochtonen en westerse allochtonen geeft de voorkeur aan grootschalige landbouw. Van de niet-westerse allochtonen is dit percentage 57%.

²⁰ In de leeftijdscategorie tot 35 jaar geeft 48% de voorkeur aan kleinschalige landbouw met duurdere producten. In de leeftijdscategorie 35 tot 55 jaar is dit 56% en in de leeftijdscategorie 55 tot 75 jaar is dit 64%.

²¹ 65% van de hoogopgeleiden versus 51% van de gemiddeld en laagopgeleiden ($p < 0.001$).

²² Buiten de vier grote steden geeft 73% de voorkeur aan speelveldjes en bomen. In de vier grote steden is dit percentage 61%.

Tabel 5.4 Belang beleidsmaatregelen voor natuur (% , N=1500).

	Ze er belang- rijk	Belang- rijk	Niet belang- rijk/niet onbelang- rijk	Niet belang- rijk	Helemaal niet belang- rijk	Weet niet
Beschermen van bestaande natuurgebieden	55	37	6	0	0	1
Beschermen van zeldzame planten, dieren en bijzondere gebieden	44	41	12	1	0	1
Meer natuureducatie op scholen	28	49	18	2	0	2
Meer natuur in de stad (bv. parken en plantsoenen)	18	57	22	3	0	1
Aanleg nieuwe natuurgebieden	20	46	27	5	1	1
Natuurgebieden met elkaar verbinden	21	41	27	7	1	3
Meer natuur op het platteland (bv. agrarische natuur)	14	42	34	6	1	2
Meer paden, bankjes, informatiepanelen e.d.	12	42	33	1	11	1

De aanleg van nieuwe natuurgebieden wordt door vrouwen belangrijker gevonden dan door mannen (69% versus 62%). Vrouwen vinden ook meer natuur in de stad (80% versus 68%) en meer paden, bankjes, informatiepanelen e.d. belangrijker dan mannen (58% versus 50%). Mannen vinden het belangrijker dan vrouwen dat zeldzame planten, dieren en bijzondere gebieden beschermd worden. Naarmate de leeftijd toeneemt, hecht men meer belang aan 'meer natuureducatie op scholen', aan 'meer natuur op het platteland' en aan 'meer paden, bankjes, informatiepanelen e.d.'

Hoogopgeleiden vinden maatregelen om natuurgebieden met elkaar te verbinden belangrijker dan de rest van de respondenten²³. Daarentegen hechten zij minder belang aan meer paden, bankjes, informatiepanelen e.d.²⁴.

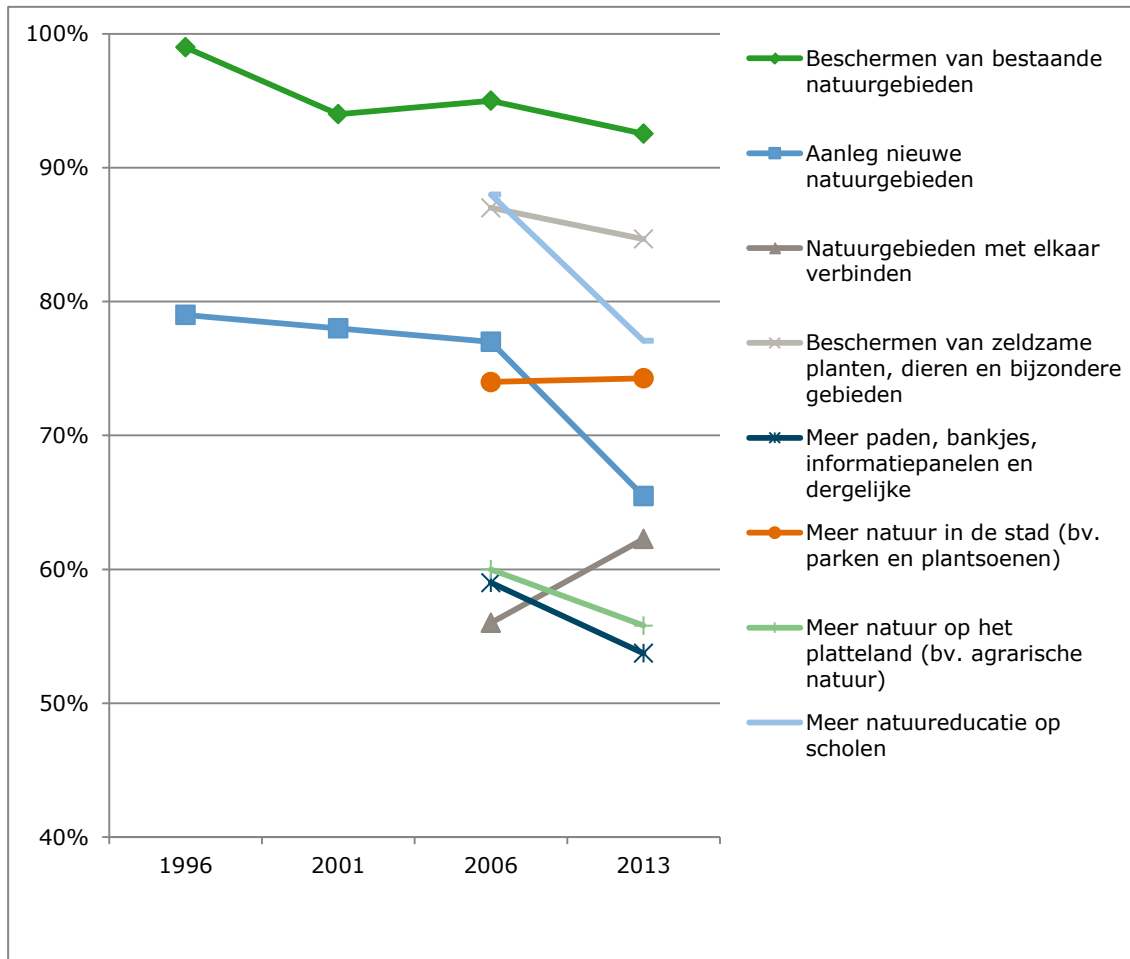
Vergelijking met eerdere jaren

In 2006 is een soortgelijke vraag gesteld. De formulering was destijds: "De overheid heeft als taak om natuur in Nederland te beschermen en te verbeteren. Hiertoe neemt zijn verschillende maatregelen. Kunt u per maatregel aangeven in hoeverre u dit belangrijk vindt?" In 2013 is de formulering iets aangepast: "Er zijn verschillende maatregelen om de natuur in Nederland te beschermen en te verbeteren. Kunt per maatregel aangeven in hoeverre u dit belangrijk vindt." In 2001 en 1996 is alleen gevraagd in hoeverre men het beschermen van bestaande natuur en de aanleg van nieuwe natuurgebieden belangrijk vindt.

Het beschermen van bestaande natuurgebieden vindt men door de jaren heen nog steeds de belangrijkste maatregel. Het percentage respondenten dat dit (zeer) belangrijk vindt schommelt rond de 93%. Ook het beschermen van zeldzame planten en dieren en bijzondere gebieden behoort in 2006 en 2013 tot de maatregelen die (zeer) belangrijk worden gevonden. In vergelijking met 2006 vindt men in 2013 de meeste maatregelen echter minder belangrijk. Vooral de aanleg van nieuwe natuurgebieden (van 77% naar 66%) en meer natuureducatie op scholen (van 88% naar 77%) is men een stuk minder belangrijk gaan vinden. Een uitzondering vormt de maatregel om natuurgebieden met elkaar te verbinden. Dit vindt men juist belangrijker dan in 2006 (figuur 5.3).

²³ 67% van de hoogopgeleiden versus 60% van de rest van de respondenten.

²⁴ 45% van de hoogopgeleiden versus 58% van de rest van de respondenten ($p < 0.001$).

Figuur 5.3 Belang maatregelen om natuur te beschermen (% (zeer) belangrijk, excl. 'weet niet', N=1500).

5.4 Welke actoren zijn verantwoordelijk voor natuur?

5.4.1 Verdeling van verantwoordelijkheden over partijen

Het ministerie van Economische Zaken heeft als beleidsdoel om meer actoren medeverantwoordelijk te maken voor de zorg van natuur en landschap. Om te weten te komen hoe burgers denken over de verdeling van verantwoordelijkheden is gevraagd in hoeverre een aantal partijen verantwoordelijkheid voor natuur zouden moeten dragen.

Uit tabel 5.5 blijkt dat 60% de overheid als hoofdverantwoordelijk voor de natuur ziet. Iedere respondent kon maximaal één hoofdverantwoordelijke partij aangeven. Daarnaast vinden de respondenten dat alle genoemde partijen in meer of mindere mate verantwoordelijk zijn voor de natuur. De meeste respondenten noemen de landbouw als medeverantwoordelijke, maar ook burgers, natuurbeschermingsorganisaties, ondernemers en projectontwikkelaars zouden medeverantwoordelijkheid voor natuur moeten dragen. Dit geldt minder voor toeristische ondernemers en projectontwikkelaars: een vijfde van de respondenten vindt hen niet verantwoordelijk of weet het niet.

Mannen vinden de overheid vaker hoofdverantwoordelijk dan vrouwen, respectievelijk 65% en 55%. Niet-westerse allochtonen vinden de overheid minder vaak hoofdverantwoordelijk dan autochtonen (inclusief westerse allochtonen)²⁵. Van de mannen vindt 7% dat natuurbeschermingsorganisaties hoofdverantwoordelijkheid zouden moeten dragen, terwijl 12% van de vrouwen dit vindt. Van de

²⁵ p<0.05

hoger opgeleiden vindt 67% de overheid hoofdverantwoordelijk, terwijl van de rest van de respondenten 57% dit vindt ($p < 0.001$). Er is geen verschil gevonden door te differentiëren op sociaal demografische variabelen voor de mate waarin Nederlanders de partijen medeverantwoordelijk vinden.

Tabel 5.5 Partijen die verantwoordelijkheid voor natuur zouden moeten dragen (% , N=1500).

	Hoofd-verantwoordelijk	Mede-verantwoordelijk	Niet verantwoordelijk	Weet niet
Overheid	60	37	1	2
Landbouw	2	90	4	4
Natuurbeschermings-organisaties	9	82	5	3
Toeristische ondernemers	0	81	14	5
Projectontwikkelaars	1	80	14	5
Burgers	4	86	6	4

Vergelijking met eerdere jaren

In 2006 werden de respondenten gevraagd hun mening geven over een aantal uitspraken over wie meer verantwoordelijkheid voor de natuur kon nemen. Op basis hiervan vond men dat vooral projectontwikkelaars en camping- en horecaondernemers meer verantwoordelijkheid zouden kunnen nemen. Door de andere vraagstelling zijn deze antwoorden niet vergelijkbaar met die van 2013. In 2001 is geen vraag opgenomen over dit onderwerp. In 1996 is gevraagd of men de actoren overheid, landbouw, bedrijfsleven en individuele burgers verantwoordelijk acht voor het beschermen van natuur (met als antwoordmogelijkheden 'ja', 'ja enigszins', 'nee' en 'weet niet'). Overheid en individuele burgers werden toen het meest verantwoordelijk geacht met respectievelijk 89% en 82% ja (en 10% en 15% ja, enigszins). Voor het bedrijfsleven en de landbouw waren de percentages hier respectievelijk 63% en 26% 'ja' (en 63% en 28% 'ja enigszins').

5.4.2 Betrokkenheid van burgers bij natuur in woonomgeving

Aan de respondenten is gevraagd welke mogelijkheid hen het meest aanspreekt als het gaat om betrokkenheid bij plannen en beslissingen die betrekking hebben op natuur in hun woonomgeving. Een derde van de respondenten zou geïnformeerd willen worden en een vijfde wil meedenken over de plannen. Tien procent vindt het niet nodig er bij betrokken te zijn en 13% weet het niet (tabel 5.6).

Tabel 5.6 Gewenste mate van betrokkenheid bij plannen natuur in de woonomgeving (% , N=1500).

Mate van betrokkenheid	%
Ik vind het niet nodig bij deze plannen betrokken te zijn	10
Ik zou geïnformeerd willen worden over deze plannen	34
Ik zou willen meedenken over deze plannen in mijn woonomgeving	22
Ik zou willen meebeslissen over deze plannen	15
Ik zou willen meewerken aan het uitvoeren van deze plannen	3
Ik wil los van de overheid met andere bewoners werken aan natuur in mijn woonomgeving	3
Weet ik niet	13

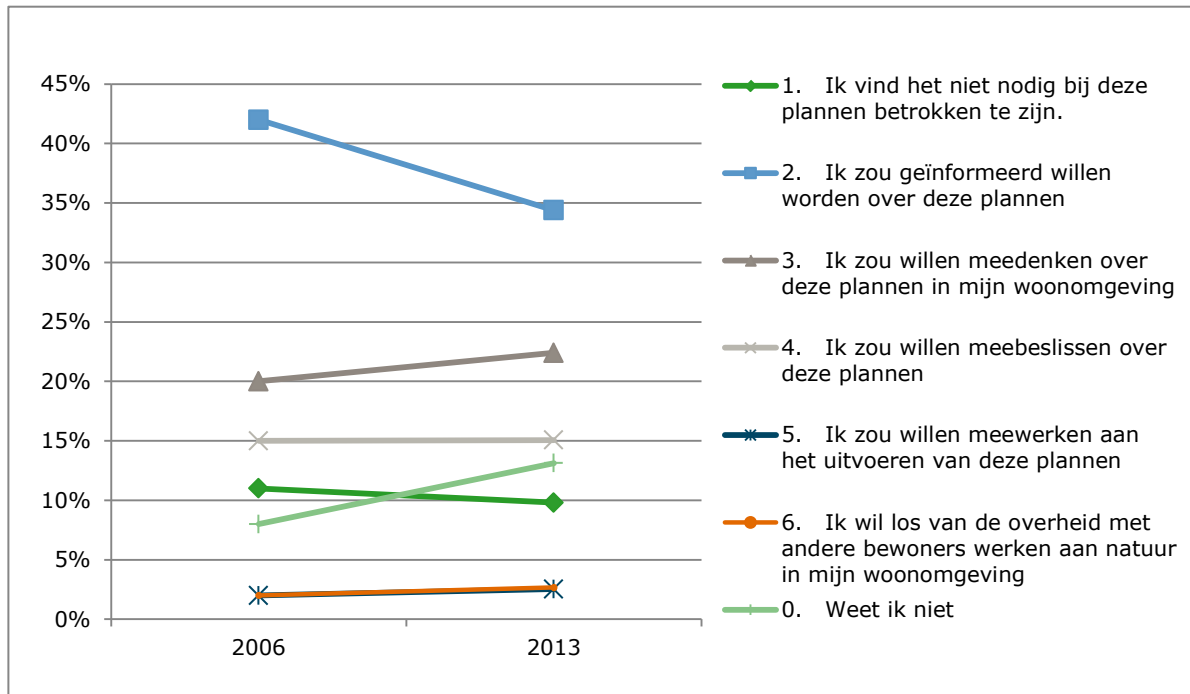
Er zijn significant meer vrouwen (17%) dan mannen (9%) die deze vraag met 'weet ik niet' beantwoorden. Van de autochtonen (inclusief westerse allochtonen) geeft 35% aan geïnformeerd te willen worden over de plannen en 14% geeft aan te willen meebeslissen over de plannen. Van de niet-westerse allochtonen wil 26% geïnformeerd worden, en het percentage dat wil meebeslissen is 21%²⁶.

²⁶ in beide gevallen significant op $p < 0.05$.

Er zijn meer mannen die willen meebeslissen (19%) dan vrouwen (12%). Hoogopgeleide respondenten geven vaker aan bij plannen betrokken te willen raken, daarnaast geven ze ook vaker aan te willen meedenken²⁷.

Vergelijking met eerdere jaren

Deze vraag is voor het eerst gesteld in 2006. In vergelijking met 2006 willen minder mensen over de plannen geïnformeerd worden (van 42% naar 33%) en willen meer mensen meedenken (van 20% naar 22%) (figuur 5.4).

Figuur 5.4 Mate van betrokkenheid bij plannen over natuur in de woonomgeving in 2006 en 2013 (% , N=1500).

5.5 Waardering natuurbeleid in onderlinge samenhang

In deze paragraaf vergelijken we een aantal opinies over het Nederlandse natuurbeleid. We gebruiken daarvoor de gemiddelde opinies van de respondenten over het belang van natuur. Daartoe hebben we de vier stellingen uit paragraaf 5.2.1 'al die aandacht voor natuur is overdreven', 'we maken ons teveel zorgen over de toekomst van de natuur in Nederland', 'de natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang' en 'de rijksoverheid geeft te weinig geld uit aan natuurbehoud' opgeteld en door vier gedeeld. Om de antwoorden van de vier stellingen bij elkaar te mogen optellen is de laatste stelling qua formulering omgedraaid²⁸.

Het blijkt dat indien respondenten natuur belangrijk vinden, ze natuur vaker beschouwen als één van de vier belangrijkste beleidsthema's van de rijksoverheid²⁹. Dit komt ook terug in de dilemma's natuur versus economie die aan respondenten zijn voorgelegd. Als burgers natuurbescherming een warm hart toedragen, kiezen ze ook vaker voor een meer groene en/of duurzame leefomgeving (meer groen in mijn gemeente, aanleg nieuwe natuur in mijn gemeente, meer speelveldjes en bomen in mijn woonwijk en kleinschalige landbouw met duurdere producten). Het tegengestelde geldt ook: als

²⁷ Van de hoogopgeleide respondenten vindt 6% het niet nodig bij de plannen betrokken te raken. Bij de rest van de respondenten is dit percentage 12%. Van de hoogopgeleide respondenten wil 27% meedenken. Dit is bij de rest van de respondenten 20%.

²⁸ Om te beoordelen of we deze vier stellingen bij elkaar mochten voegen tot 1 schaal hebben we Cronbach's alpha berekend. Deze is 0.695 hetgeen betekent dat het statistisch betrouwbaar is om deze schaal te construeren.

²⁹ Cramer's V = .202, p<0.001

mensen natuur niet zo belangrijk vinden, kiezen ze vaker voor een consumentvriendelijke leefomgeving (meer winkels in mijn gemeente, meer woningen in mijn gemeente, meer parkeerplaatsen in mijn woonwijk en grootschalige landbouw met goedkopere producten)³⁰. Eenzelfde redenatie is van toepassing op het draagvlak voor overheidsmaatregelen op het vlak van bescherming, aanleg en verbinding natuurgebieden, bescherming biodiversiteit, recreatieve voorzieningen, natuur in de stad, natuur op het platteland en natuureducatie op scholen. Naarmate mensen natuur belangrijker vinden, is er een groter draagvlak voor genoemde beleidsmaatregelen en vice versa.

De opinies over wie verantwoordelijk zijn voor het natuurbeleid zijn wat minder sterk gerelateerd aan opinies over het belang van natuur. Allemaal vinden ze de overheid hoofdverantwoordelijk. Echter, het blijkt dat mensen die veel belang hechten aan natuur vaker van mening zijn dat agrariërs, natuurbeschermingsorganisaties, toeristische ondernemers, projectontwikkelaars en burgers medeverantwoordelijk zijn dan mensen die weinig belang hechten aan natuur.

We hebben ook gevraagd hoe intensief men als burger betrokken wil zijn bij plannen voor de natuur in de woonomgeving. Het is logisch gezien de voorgaande bevindingen dat mensen die natuur belangrijker vinden vaker intensief betrokken willen zijn als burger, dan mensen die natuur minder belangrijk vinden.

³⁰ Pearson rho respectievelijk .406, -.329, -.210 en .308 (p<0.001).

6 Natuurbetrokken activiteiten

6.1 Inleiding

Dit hoofdstuk gaat in op gedrag van burgers waaruit betrokkenheid blijkt met de natuur. Burgers kunnen op verschillende manieren betrokken zijn: als gebruiker, als beschermer en als beslisser. Daarbij maken we een onderscheid in passieve en actieve betrokkenheid. In dit hoofdstuk kijken we in paragraaf 6.2 naar de burger als gebruiker; het gaat dan om natuurbezoek (actief) en om het gebruik van informatie over de natuur (passief). Paragraaf 6.3 gaat in op de activiteiten van de burger als beschermer. Onder de passieve betrokkenheid verstaan we lidmaatschap van een natuur- beschermingsorganisatie en het geven van een financiële bijdrage. De actieve component is activiteiten verrichten voor natuur en landschap. Paragraaf 6.4 gaat in op de rol die burgers kunnen hebben in politieke en/of beleidsmatige besluitvorming. We onderscheiden een actieve rol in de vorm van acties voor de natuur en meedoen aan burgerinitiatieven en een passieve rol waarbij burgers zich hierover laten informeren. In eerdere enquêtes is deze rol niet onderzocht. Er kan dan ook geen vergelijking worden gemaakt met voorgaande jaren. Tot slot worden in paragraaf 6.5 alle vormen van burgerbetrokkenheid uit dit hoofdstuk gebruikt om een indeling te maken naar de mate waarin mensen actief zijn voor de natuur. In bijlage 4 staan de tabellen met betrekking tot significante verschillen in dit hoofdstuk.

6.2 Burger als gebruiker

6.2.1 Natuurbezoek

Aan de respondenten is gevraagd hoe vaak ze in het afgelopen jaar hun vrije tijd doorbrachten in parken en groen in de stad, het platteland en in natuurgebieden (bos, heide, duinen, meren, plassen). Natuur wordt het meest bezocht; 62% van de respondenten komt hier regelmatig tot vaak. Stadsnatuur wordt duidelijk minder bezocht; 43% komt hier regelmatig tot vaak. Voor het platteland is dit 55% (Figuur 6.1).

Procentueel meer mannen dan vrouwen bezoeken (zeer) vaak het platteland. Het gaat om 33% versus 28%. Procentueel minder mensen die in één van de vier grote steden wonen bezoeken (zeer) vaak een natuurgebied of het platteland, maar procentueel meer mensen woonachtig in één van de vier grote steden bezoeken (zeer) vaak een stadspark³¹. De bezoekfrequentie van niet-westerse allochtonen aan het platteland en aan natuurgebieden ligt veel lager dan van autochtonen en westerse allochtonen³². Bezoek aan het platteland en aan natuurgebieden neemt toe met de leeftijd³³. Hoger opgeleiden bezoeken vaker parken dan lager opgeleiden³⁴.

³¹ De percentages respondenten woonachtig in één van de vier grote steden die (zeer) vaak stadsnatuur, natuurgebieden en het platteland bezoeken zijn 23%, 13% en 6%. Voor respondenten woonachtig buiten de vier grote steden zijn deze percentages 12%, 28% en 35%.

³² Van de autochtonen en westerse allochtonen bezoekt 27% vaak een natuurgebied en 32% het platteland, voor de niet-westerse allochtonen zijn deze percentages 15% en 11%.

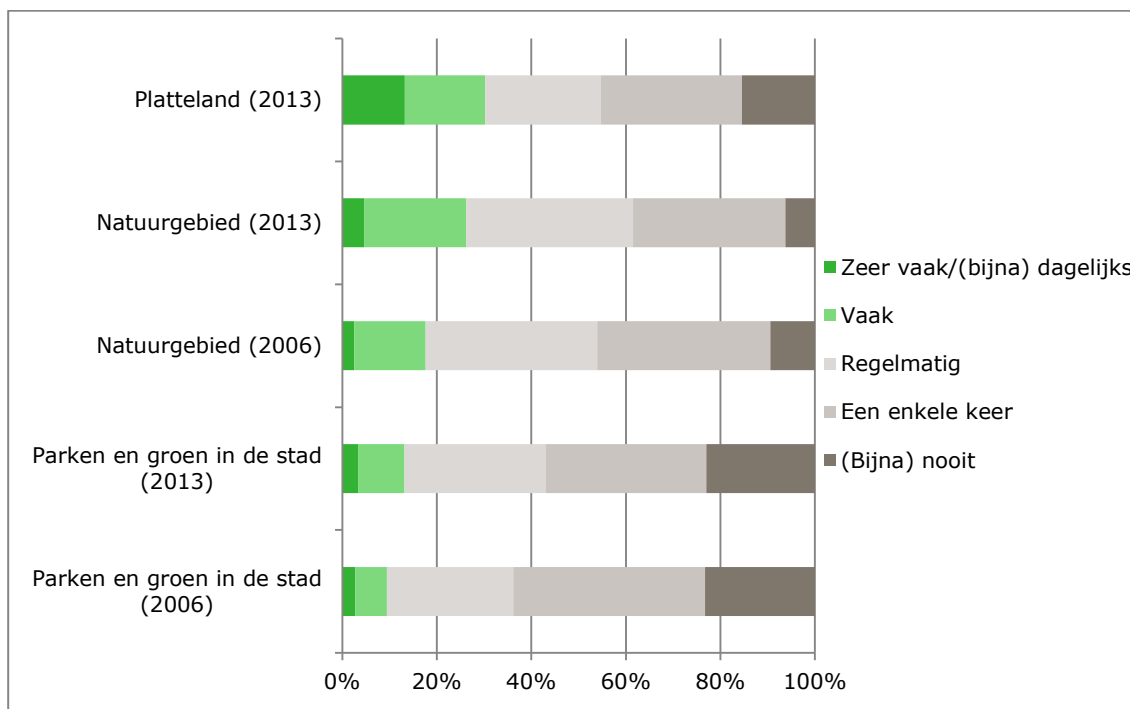
³³ Van de leeftijdsgroep tot 35 jaar bezoekt 20% (zeer) vaak een natuurgebied, in de leeftijdscategorie 35 tot 55 is dit 26% en in de leeftijdscategorie 55 tot 75 jaar is dit 32%. Voor het platteland zijn deze percentages respectievelijk 18%, 30% en 43% ($p < 0.001$).

³⁴ 50% van de respondenten met een hoog opleidingsniveau versus 40% van de rest van de respondenten ($p < 0.001$).

Vergelijking met eerdere jaren

In 2006 is bijna exact dezelfde vraag gesteld, in 2013 is één antwoordcategorie iets aangepast: parken en groen in de stad in plaats van stadsparken, stadsbossen en plantsoenen. Daarnaast is in 2013 ook gevraagd naar de bezoekfrequentie van het platteland. In 2002 is geen vraag gesteld over natuurbezoek. Een vergelijking met 1996 is niet mogelijk door een andere vraagstelling en andere antwoordcategorieën.

In vergelijking met 2006 is het percentage Nederlanders dat zegt regelmatig tot zeer vaak een park te bezoeken significant toegenomen van 36% naar 43%. Ook het percentage burgers dat regelmatig tot zeer vaak een natuurgebied bezoekt is significant toegenomen van 54% naar 62%.

Figuur 6.1 Bezoekfrequentie aan stadsnatuur, natuurgebieden en platteland in 2006 en 2013 (% , N=1500).

6.2.2 Gebruik van informatiebronnen over natuur

Er bestaan verschillende manieren waarop burgers zich informeren over natuur. Aan de respondenten is gevraagd van welke media zij gebruik hebben gemaakt in het afgelopen jaar. Tachtig procent van de respondenten gebruikt één of meer informatiebronnen, waarvan televisiekijken de meest gebruikte is; 31% gebruikt één bron, 26% twee en 16% drie bronnen.

Tabel 6.2 Geraadpleegde informatiebronnen over natuur (% , N=1500).

Informatiebron*	%
Televisieprogramma of film over natuur	68
Internet over natuur geraadpleegd	37
Tijdschrift/boek/artikel over natuur gelezen	31
Webcam(s) over natuur bekeken	12
Social media (twitter, facebook) over natuur gevolgd	7
Geen van deze	20

*Meerdere antwoorden mogelijk

Mannen zoeken vaker informatie via internet (42% versus 31%), en mannen kijken ook vaker naar een televisieprogramma of film over natuur dan vrouwen (74% versus 62%). Ouderen (55 - 75 jaar) kijken vaker tv programma's over natuur en lezen vaker een tijdschrift e.d. over natuur dan de jongere leeftijdscategorieën. Zij volgen echter minder de sociale media over natuur.

Respondenten met een hoog opleidingsniveau lezen vaker een tijdschrift over natuur dan de rest van de respondenten (38% versus 28%, $p < 0.001$) en hebben ook meer gebruik gemaakt van Internet voor het zoeken naar informatie over natuur (45% versus 33%, $p < 0.001$).

Vergelijking met eerdere jaren

In 2006 is dezelfde vraag gesteld, maar in 2013 zijn de antwoordcategorieën aangepast. Er is gekozen om alleen digitale of schriftelijke informatiebronnen op te nemen en geen bronnen die een fysiek bezoek vergen (zoals bezoekerscentrum, (kinder)boerderij, schooltuin, dierentuin, natuur excursie). Daarnaast zijn in 2013 twee nieuwe antwoordcategorieën toegevoegd: webcam(s) over natuur bekeken en social media gevolgd. In 2001 en 1996 is deze vraag niet gesteld.

Zowel in 2006 als in 2013 is de televisie de belangrijkste informatiebron over de natuur. In vergelijking met 2006 wordt in 2013 vaker internet geraadpleegd (significante toename van 28% naar 37%). Het gebruik van tijdschriften, boeken lijkt licht te zijn afgenomen, maar dit verschil is niet significant (34% in 2006 versus 31% in 2013).

6.3 Burger als beschermer

6.3.1 Activiteiten voor natuur en landschap

Aan de respondenten is gevraagd welke activiteiten ze hebben ondernomen voor natuur- en landschap. 57% van de respondenten verricht één of meer activiteiten (29% verricht één activiteit, 18% twee en 7% drie of meer). Het plaatsen van nestkastjes/voederplankjes (37%), afval van anderen in de natuur opruimen (20%) en streekeigen beplanting aanleggen (19%) zijn de activiteiten die het meest ondernomen worden (tabel 6.3). Op de vraag 'anders, namelijk...' geeft 1% van de respondenten aan te wandelen, fietsen of sporten in de natuur.

Tabel 6.3 *Activiteiten voor natuur en landschap die men in de afgelopen 12 maanden heeft ondernomen (% , N=1500).*

Activiteit*	%
Plaatsen van nestkastjes, voederplankjes bij mijn huis	37
Afval van anderen in de natuur opruimen	20
Aanleg van streekeigen beplanting bij mijn huis	19
Onderhoud van natuur of landschap (bomen snoeien/knotten, bermbeheer, poelen schonen etc.)	10
Sociale activiteiten in de natuur organiseren (scouting, zorg, reizen etc.)	4
Weidevogelbescherming	2
Inventarisatie van dier- of plantsoorten, natuurstudie	3
Anders, namelijk...	3
Geven van natuureducatie, lezingen en rondleidingen	1

*Meerdere antwoorden mogelijk

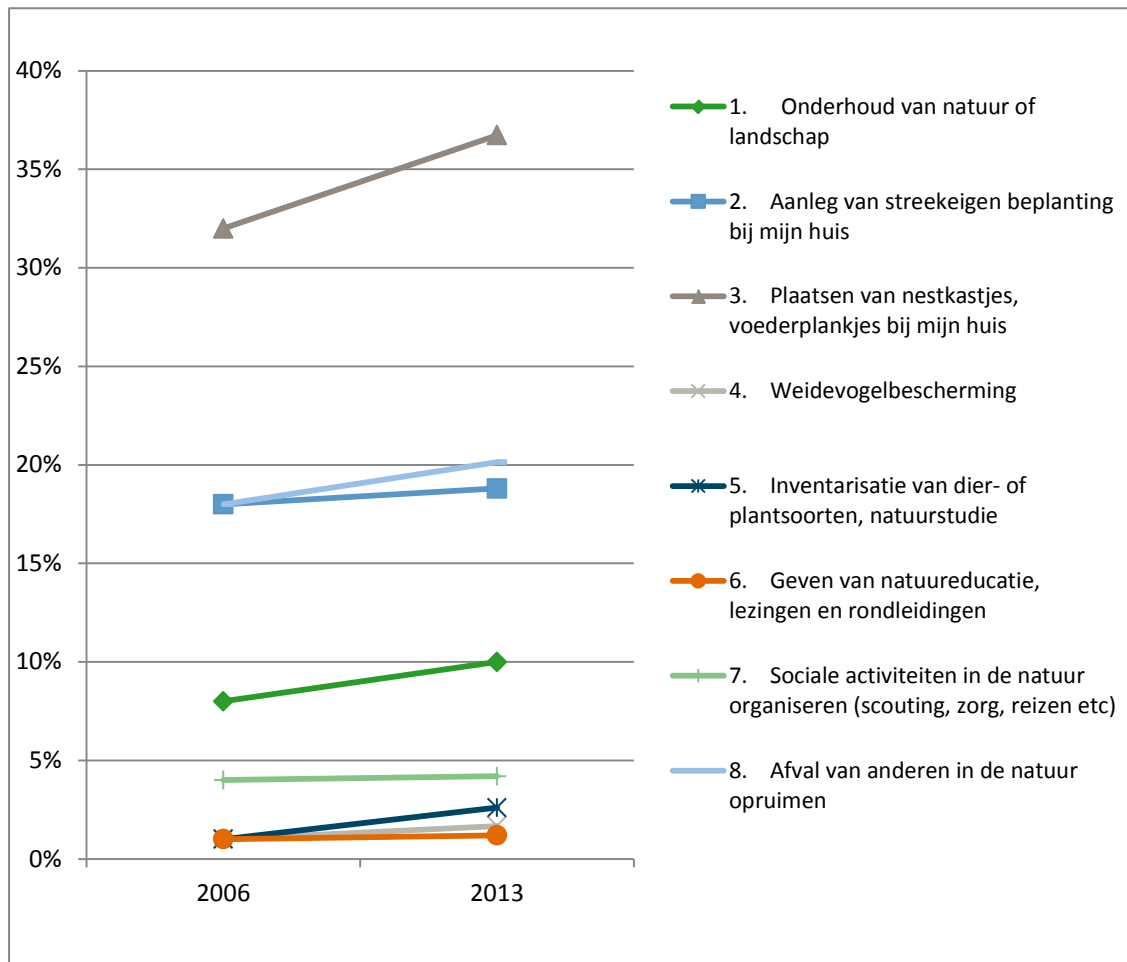
Het percentage respondenten dat minimaal één activiteit heeft ondernomen neemt toe met de leeftijd. Tot 35 jaar doet 47% dit, tussen 35 en 55 jaar 56% en tussen 55 en 75 jaar is dit 67%. Autochtonen (incl. westerse allochtonen) doen vaker activiteiten voor natuur en landschap dan niet-westerse allochtonen. In de vier grote steden zijn minder respondenten actief voor natuur- en landschap (41%) dan daar buiten (59%).

Het opleidingsniveau van de respondenten heeft geen relatie met het percentage respondenten dat activiteiten doet voor natuur en landschap. Het is wel zo dat respondenten met een hoog opleidingsniveau vaker actief zijn in het onderhoud van natuur of landschap (13% versus 9%).

Vergelijking met eerdere jaren

In 2013 is exact dezelfde vraag gesteld als in 2006. Ook toen waren de meest ondernomen activiteiten het plaatsen van nestkastjes, afval opruimen en streekeigen beplanting aanleggen. In vergelijking met 2006 is het aantal respondenten dat activiteiten verricht voor natuur en landschap significant toegenomen van 50 naar 57%. De toename van respondenten die nestkastjes plaatsen,

onderhoud van natuur en landschap plegen en inventarisatiewerkzaamheden doen, is significant (figuur 6.2). In 2001 en 1996 is vooral naar georganiseerd vrijwilligerswerk gevraagd. De Bakker *et al.* (2007) concluderen daarom dat het moeilijk is deze gegevens te vergelijken met de gegevens uit 2006.

Figuur 6.2 Verrichte activiteiten voor natuur en landschap in 2006 en 2013 (%; N=1500).

6.3.2 Lidmaatschap natuurorganisaties

Van de respondenten is 19% lid van een natuurorganisatie. Hoger opgeleiden zijn in grotere getale lid van natuurorganisaties dan lager opgeleiden (23% versus 17%) In 2006 was 30% lid van een natuurorganisatie. Dit grote verschil kan te maken hebben met de verschillende vraagstelling in beide jaren. In 2006 werd gevraagd "Bent u lid van één van de volgende natuurorganisaties i) Natuurmonumenten, ii) Wereldnatuurfonds, iii) Vogelbescherming, iv) Provinciaal landschap, v) Lokale natuur- of landschapsvereniging, vi) anders". In 2013 werd gevraagd "Bent u lid van een natuurorganisatie (bijv. Natuurmonumenten, Provinciaal Landschap)?" In 2006 gaf 14% van de respondenten aan lid te zijn van Natuurmonumenten en 4% van een Provinciaal Landschap; samen 18%. Dit komt overeen met het percentage van 2013 (19%). Het zou kunnen zijn dat in 2013 alleen respondenten die lid waren van Natuurmonumenten of een Provinciaal Landschap deze vraag met 'ja' hebben beantwoord en dat het voorvoegsel *bijv.* over het hoofd is gezien. In 2001 en 1996 is ook naar het lidmaatschap van milieuorganisaties gevraagd. Daardoor is het niet goed mogelijk deze gegevens met de latere studies te vergelijken.

6.3.3 Financiële bijdrage aan natuur door burgers

De helft van de respondenten heeft het afgelopen jaar een financiële bijdrage aan de natuur geleverd. Dit deed men vooral door producten te kopen met een keurmerk, zoals Eco, FSC (41%). Daarnaast gaf 12% extra geld voor natuurbescherming (tabel 6.4). De scores op de andere items zijn zeer laag.

Tabel 6.4 Financiële bijdrage aan natuur (% , N=1500).

Type bijdrage*	%
Een extra bedrag voor natuurbescherming gegeven	12
Groen belegd	4
Producten gekocht met keurmerk (Eco, FSC, etc.)	41
Aan een adoptieactie meegedaan (kip, kalf, koe, akkerrand, boom, etc.)	4
Certificaat voor bosaanplant gekocht ter compensatie van vlieggreizen (bijv. via Green Seats)	1
Anders	3
Nee, geen van deze	49

*Meerdere antwoorden mogelijk

Vergelijking eerdere jaren

Het percentage burgers dat op de een of andere manier bijdraagt aan natuur is in 2006 niet significant verschillend van het percentage in 2013 (respectievelijk 49% en 51%). De manier waarop financieel wordt bijgedragen is ook min of meer gelijk gebleven aan 2006. Het enige significante verschil is dat in 2013 minder mensen een extra bedrag voor natuurbescherming hebben gegeven³⁵. In 2001 is deze vraag niet gesteld en in 1996 dusdanig anders (bereidheid) dat een vergelijking niet mogelijk is.

6.4 Burger als medebeslisser

6.4.1 Betrokkenheid bij natuur in woonomgeving

Burgers kunnen ook actief zijn bij beslissingen over natuur en groen in de woonomgeving. Aan de respondenten is gevraagd welke activiteiten ze het afgelopen jaar hebben ondernomen. Een vijfde van de respondenten is op enigerlei wijze actief geweest (tabel 6.5). Daarvan heeft 15% één activiteit gedaan en 5% twee activiteiten. De populairste activiteit was een handtekening zetten voor de natuur. Slechts enkele respondenten voeren actie of klimmen in de pen.

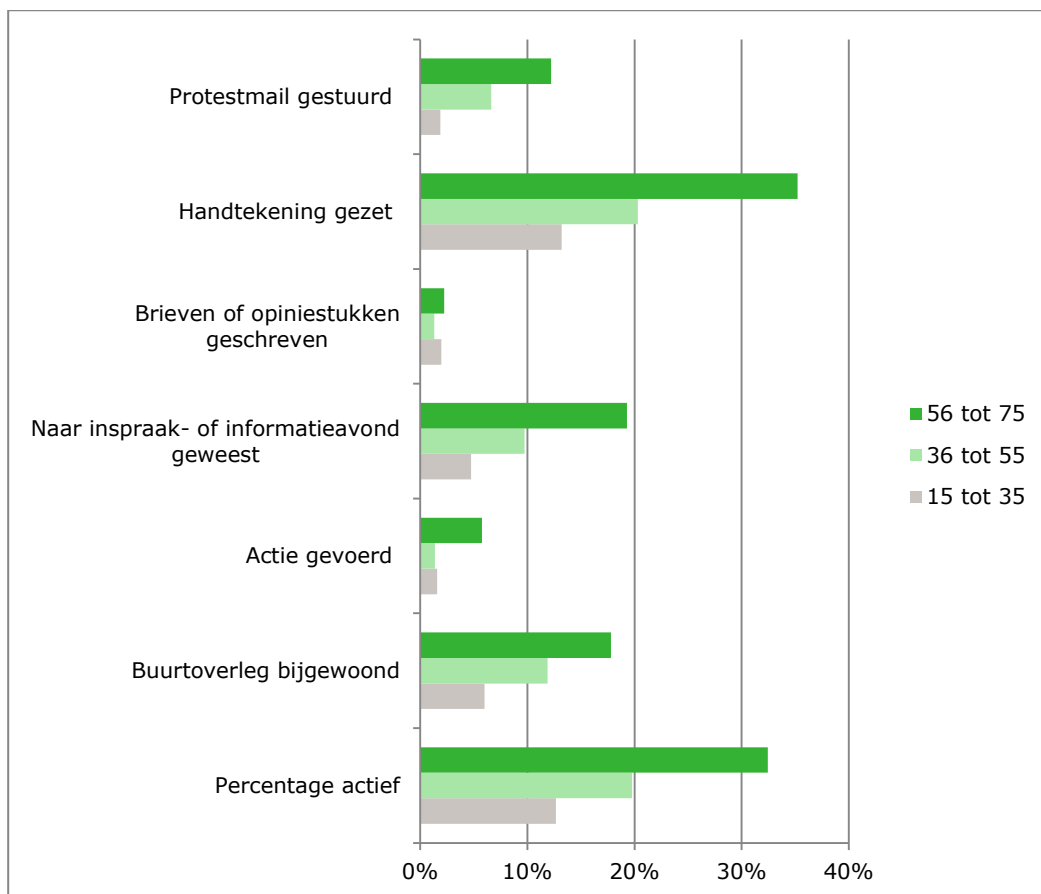
Tabel 6.5 Ondernomen acties voor de natuur (% , N=1500).

Acties*	%
Handtekening gezet voor de natuur	12
Buurtoverleg over groenbeheer bijgewoond	6
Naar inspraak- of informatieavond over natuur geweest	6
Protestmail gestuurd over de natuur	4
Actie gevoerd voor meer natuur of behoud van natuur	1
Brieven of opiniestukken geschreven over natuur	1
Geen van deze	79

*Meerdere antwoorden mogelijk

Er zijn meer mannen dan vrouwen actief bij het ondernemen van acties voor de natuur in de woonomgeving (24 resp. 18%). Het percentage respondenten dat actief is neemt toe per leeftijdscategorie. Deze toename zien we in bijna alle activiteiten terug (figuur 6.3). Er is geen verschil in activiteit tussen verschillende opleidingsniveaus.

³⁵ Na jaren van stijgen is het totaal gegeven bedrag aan goede doelen in 2011 gedaald (incl. het bedrag voor milieu, natuurbehoud en natuurbescherming). Volgens Geven in Nederland 2013 (Schuyt, 2013) is dit te wijten aan de economische crisis.

Figuur 6.3 Ondernomen acties voor de natuur naar leeftijd (%; N=1500).

6.4.2 Kennis van en bijdrage aan burgerinitiatieven op gebied van natuur en landschap

Aan de respondenten is gevraagd of ze projecten op het gebied van natuur en landschap in hun woonplaats kennen, waarbij burgers het initiatief hebben genomen. Het is dus een inschatting van de respondenten of het een burgerinitiatief is. In enkele gevallen is dit twijfelachtig. Wel is er altijd sprake van betrokkenheid van burgers. Zie bijlage 5 voor een overzicht van alle initiatieven.

Twee derde van de respondenten kent geen projecten waarbij burgers het initiatief hebben genomen, 18% beantwoordt deze vraag bevestigend en 15% weet het niet. Aan de respondenten die een project kennen (N=265), is ook gevraagd of ze het initiatief wilden omschrijven. Er zijn in totaal 244 initiatieven genoemd, die we in tabel 6.6 toelichten. Ook wordt het type object genoemd waarop het burgerinitiatief betrekking heeft. We maken onderscheid tussen bebouwing/versnippering, gebruiksgroen, kijk- en wandelgroen en natuur. Het bepalen van het object was soms lastig omdat respondenten een beperkte omschrijving gaven.

Tabel 6.6 Genoemde burgerinitiatieven op het gebied van natuur- en landschap (N=244).

Type initiatief	Algemeen		Object waarop het initiatief gericht is (%)				
	N	%	onbekend	bebouwing/ versnippering	gebruiks- groen	kijk- en wandel- groen	natuur
Beheer en onderhoud	75	31	36	0	11	27	27
Nieuw/realisatie	79	32	0	0	53	20	27
Actie tegen	38	15	0	95	0	0	5
Actie voor behoud	21	9	0	0	10	10	81
Behoud en eigen beheer	12	5	0	0	8	67	25
Planvorming / werkgroepen	19	8	0	6	18	47	29

Drie typen initiatieven worden het meest genoemd:

- Het *beheer en onderhoud* van *bestaand groen*. Hierbij gaat het om het opschonen van groen en het opruimen van vuil, het knotten van wilgen, snoeien van bomen en struiken, en andere beheersmaatregelen.
- De initiatieven waarbij het gaat om *aanleg of realisatie van nieuw groen* in de *directe woonomgeving of woonplaats*. Hierbij moet gedacht worden aan kleine natuurgebieden, groenstroken, plantsoenen, maar ook het planten van bomen wordt regelmatig genoemd. Het gaat ook om de realisatie van recreatieve infrastructuur en speel-natuur en om moestuinen, stadstuinen gericht op consumptie van groente en fruit.
- Het *voeren van actie tegen artificiële objecten in de natuur* (windmolens, golfbaan, industrie, wegen, bebouwing) of *actie voeren voor behoud van groen en natuur*. Protesten zijn vaak gericht op het behoud van natuurgebieden of het open houden van agrarische landschappen.

Daarnaast wordt frequent genoemd dat groenbeheer wordt overgedragen aan bewoners, waardoor het behoud ervan wordt gegarandeerd. Een enkele maal wordt ook het begrip 'adoptie van natuur' genoemd, hierbij gaat het om initiatieven waarbij burgers de gelegenheid krijgen natuur te adopteren en daarmee vaak zelf verantwoordelijk worden voor het beheer ervan. Ten slotte worden initiatieven genoemd die betrekking hebben op het leveren van een bijdrage in planvorming, buurtwerkgroepen, geld inzamelen ten behoeve van behoud van natuur en beheer, etc.

Van de respondenten die een project kennen (N=265) is 50% ook betrokken bij het initiatief:

- 19% is actief betrokken (N=50) (2% is de of één van de initiatiefnemers, 11% denkt mee over het initiatief, 6% werkt mee aan de uitvoering van het initiatief).
- 31% passief betrokken, in de zin dat ze informatie ontvangen over het initiatief.

Slechts een heel klein deel van de respondenten (3%) doet mee aan een burgerinitiatief op het gebied van natuur en landschap (als initiatiefnemer, meedenker of uitvoerder).

Ouderen (vanaf 55 jaar) zijn vaker bekend met en doen vaker mee aan burgerinitiatieven dan de leeftijdscategorie tot 55 jaar. Ook zijn mannen vaker betrokken bij dergelijke initiatieven dan vrouwen.

6.5 Een segmentatie van burgerbetrokkenheid bij natuur

In de vorige paragrafen is besproken hoe respondenten zich gedragen met betrekking tot natuur in de vorm van natuurbezoek, gebruik van informatiebronnen, het lidmaatschap van natuurorganisatie(s), het geven van een financiële bijdrage, het verrichten van activiteiten voor natuur- en landschapsbeheer, betrokkenheid bij burgerinitiatieven op het gebied van natuur en landschap en het hebben van kennis over dergelijke initiatieven. In tabel 6.7 worden deze verschillende vormen van betrokkenheid weergegeven. Zoals eerder uitgelegd zijn ze onderverdeeld in de domeinen gebruiker, beschermer en beslisser en in de mate van betrokkenheid (actief en passief).

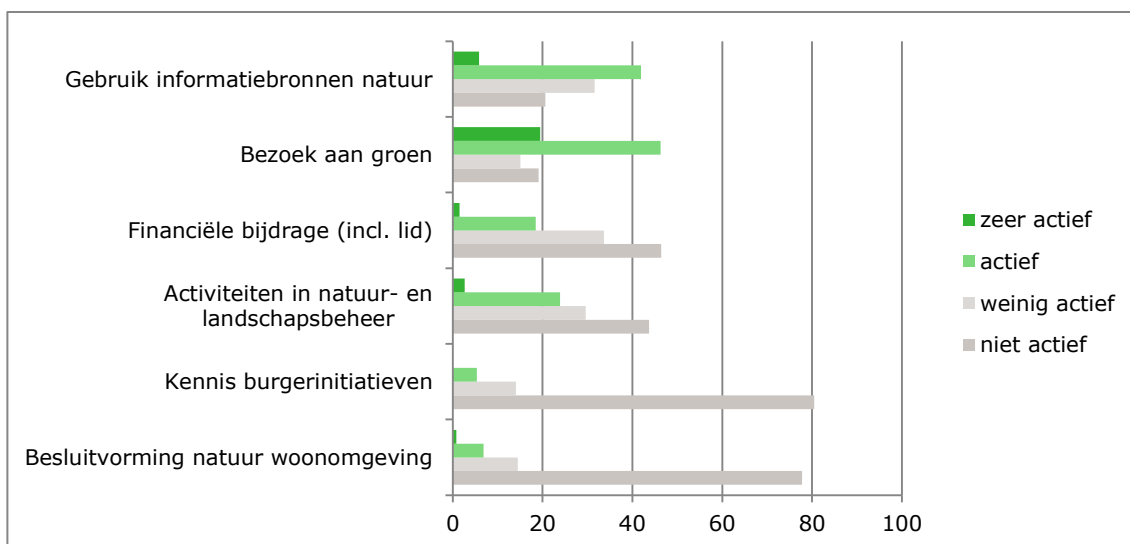
Tabel 6.7 Vormen van burgerbetrokkenheid, geordend naar domein en mate van betrokkenheid.

	Gebruiker	Beschermmer	Beslisser
Actief	*Bezoek aan groen in de stad, platteland, natuurgebied	*Activiteiten voor natuur- en landschapsbeheer	*Besluitvorming bij natuur in woonomgeving *Actief in burgerinitiatief
Passief	*Gebruik informatiebronnen natuur (media)	*Lidmaatschap *Financiële bijdrage	*Kennis over burgerinitiatieven ³⁶

³⁶ De passieve vorm van de burger als beslisser heeft een beperkte invulling gekregen, omdat hier alleen de variabele kennis met betrekking tot burgerinitiatieven is opgenomen

Om de verschillende vormen van burgerbetrokkenheid te vergelijken, hebben we ze elk tot één variabele teruggebracht³⁷. Elk van de zes variabelen hebben we vervolgens teruggebracht tot vier categorieën, waarbij 1 staat voor 'zelden of nooit actief' en 4 staat voor 'vaak tot zeer vaak actief' (voor verdere details zie bijlage 6).

Figuur 6.4 geeft weer hoe actief Nederlanders betrokken zijn bij natuur en landschap voor de zes vormen van burgerbetrokkenheid. De meeste respondenten zijn als gebruiker, door middel van natuurbezoek en het gebruik van informatiebronnen, redelijk tot zeer actief. Zo bezoekt 42% van de respondenten regelmatig tot vaak natuurterreinen en maakt 46% gebruik van twee tot drie verschillende informatiebronnen. Als beschermer van natuur zijn Nederlanders minder intensief betrokken: 46% draagt niet financieel bij aan natuurbescherming (ze zijn dus ook geen lid van een natuurorganisatie) en 44% onderneemt geen activiteiten voor natuur- en landschapsbeheer. Toch draagt 20% van de burgers ongeveer op drie verschillende manieren financieel bij aan natuur- en landschapsbescherming (bv. door lidmaatschap, producten met een keurmerk te kopen of een extra bedrag te geven voor natuurbescherming). Ook is ruim 26% intensief betrokken in het beheer door gemiddeld drie verschillende activiteiten, bv. door het plaatsen van nestkastjes en voederplankjes bij huis, het opruimen van afval van anderen in de natuur en de aanleg van streekeigen beplanting rondom het eigen huis. Als beslisser zijn burgers voornamelijk passief: 81% kent geen projecten op het gebied van natuur en landschap waarin burgers initiatief nemen en 78% is niet bestuurlijk of beleidsmatig betrokken bij natuur in de eigen woonomgeving.

Figuur 6.4 Mate waarin burgers actief zijn geweest voor natuur en landschap (%; N=1500)³⁸.

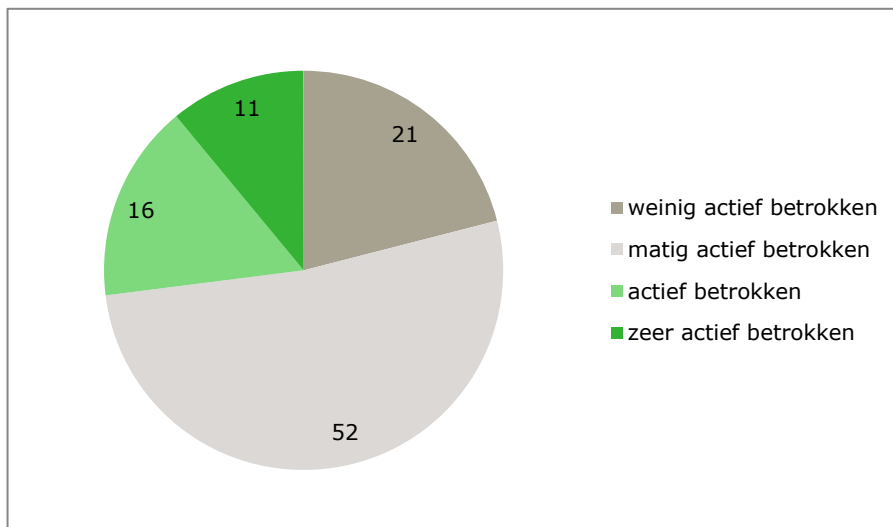
De verschillende vormen van burgerbetrokkenheid hangen met elkaar samen: bv. naarmate mensen vaker natuur bezoeken, zijn ze ook actiever voor natuur- en landschap of naarmate mensen vaker financieel bijdragen aan natuurbescherming, gebruiken ze ook meer informatiebronnen over de natuur (zie bijlage 6).

In 2006 is een clusteranalyse uitgevoerd om de respondenten in te delen in groepen op basis van de mate van hun inzet voor de natuur. Deze clusteranalyse is in 2013 niet herhaald, omdat iedere

³⁷ De drie variabelen 'bezoek aan groen in de stad, aan platteland en aan natuurgebieden' zijn teruggebracht tot één variabele 'natuurbezoek'. De variabele 'lidmaatschap aan natuurorganisaties' is als een extra categorie toegevoegd aan de variabele 'financiële bijdrage aan natuurbescherming'. De variabele 'actief in burgerinitiatief (als initiatiefnemer, diegene die meedenkt of die mee werkt aan de uitvoering van het initiatief)' is als een extra categorie toegevoegd aan de variabele 'betrokkenheid bij natuur in woonomgeving'. Ten slotte zijn de categorieën 'betrokkenheid bij een burgerinitiatief' (als diegene die informatie ontvangt) en de variabele 'bekend met burgerinitiatief' samengevoegd tot één nieuwe variabele.

³⁸ Alle variabelen hebben de categorieën 'niet actief' (0 activiteiten), 2: 'weinig actief' (1 activiteit), 3: 'actief' (2 tot 3 activiteiten), 'zeer actief' (4 activiteiten of meer). Alleen de variabele natuurbezoek kent andere categorieën 'niet actief' (nooit/zelden), 'weinig actief' (zo nu en dan), 'actief' (regelmatig/geregeld), 'zeer actief' (vaak of zeer vaak).

clusteranalyse andere resultaten laat zien en omdat de variabelen die de input vormen voor de clusteranalyse deels gewijzigd zijn. Daarom is er voor gekozen om de respondenten te segmenteren op grond van de mate waarin ze participeren in alle zes de vormen van natuurbetrokken activiteiten (zie bijlage 6 voor een gedetailleerd overzicht van de segmentatieprocedure). Hierdoor ontstaan vier groepen respondenten (figuur 6.5). In tabel 6.8 geven we voor iedere groep aan hoe betrokken ze zijn op elk onderdeel.

Figuur 6.5 Respondenten gegroepeerd naar mate van natuurbetrokkenheid (%; N=1500).

De groep 'weinig/niet actief betrokken' (N=314; 21%) onderneemt weinig tot niets in de natuur. Ze informeren zich heel af en toe over de natuur of brengen heel soms een bezoek aan parken, het platteland of een natuurgebied.

De mensen die tot de groep 'matig actief betrokken' (N=784, 52%) behoren, kunnen worden gekarakteriseerd als *gebruiker*. Men bezoekt regelmatig tot vaak een natuurgebied en gebruikt 1 à 2 informatiebronnen over de natuur. Deze groep is nauwelijks actief als beschermer of beslisser: een zeer beperkt deel draagt financieel bij en een ander deel is actief voor natuur- en landschap.

De groep 'actief betrokken' (N=236; 16%) kenmerkt zich doordat ze regelmatig activiteiten verrichten in twee domeinen, namelijk het domein van de *gebruiker* en het domein van de *beschermer*. Zo bezoeken ze vaak natuurgebieden en gebruiken ze minimaal twee informatiebronnen. Daarnaast ondernemen ze regelmatig verschillende activiteiten voor natuur- en landschapsbeheer en dragen ze financieel bij aan natuurbescherming. Ze zijn nauwelijks actief als beslisser.

Tabel 6.8 De betrokkenheid bij natuuractiviteiten voor de vier groepen burgers (%; N=1500).³⁹

	Weinig/niet actief betrokken (n=314)	Matig actief betrokken (n=784)	Actief betrokken (n=236)	Zeer actief betrokken (n=166)
Gebruik informatiebronnen natuur*	0.5	1.5	2.3	2.9
Bezoek aan groen**	0.4	1.8	2.3	2.5
Financiële bijdrage natuur*	0.3	0.6	1.3	2.3
Natuur- en landschapsbeheer*	0.3	0.7	1.7	2.5
Kennis burgerinitiatieven*	0.1	0.2	0.3	0.8
Besluitvorming natuur woonomgeving*	0.1	0.2	0.5	1.5

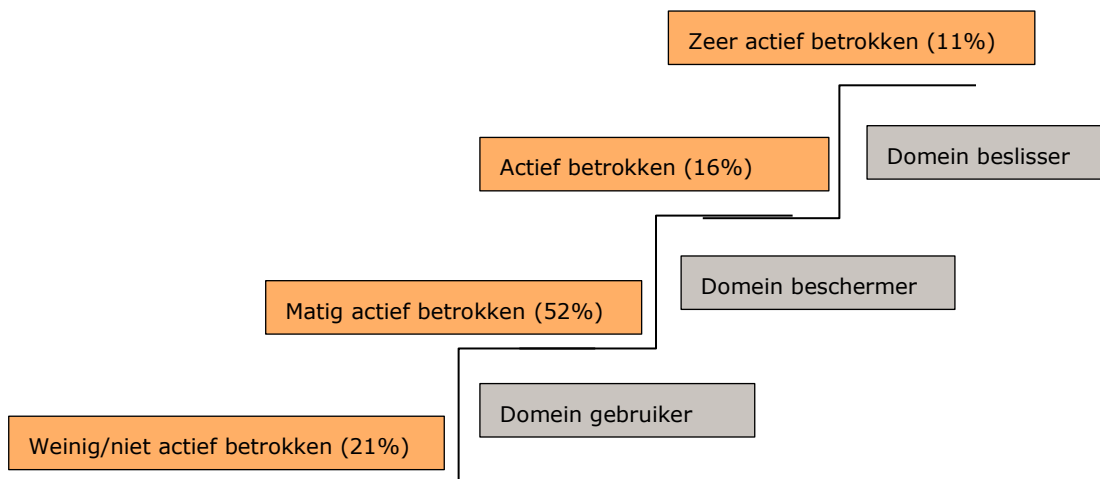
*gemiddeld aantal activiteiten

**gemiddelde van 0=nooit/zelden, 1=zo nu en dan, 2=regelmatig/geregeld, 3=vaak of zeer vaak

³⁹ Eta² achtereenvolgens: .374, .478, .401, .386, .164 en .312 (allen p<0.001)

Ten slotte onderscheiden we de groep 'zeer actief betrokken' (N=166; 11%). Deze groep is op alle fronten actief: zowel als *gebruiker*, *beschermer* en als *beslisser*. Qua gebruik van informatiebronnen en bezoek aan de natuur lijken ze op de groep actief betrokken. Maar ze onderscheiden zich van deze groep als beschermer: ze ondernemen veel verschillende activiteiten voor natuur- en landschapsbeheer en ze geven op meerdere manieren financiële steun aan natuur- en landschapsbescherming. Als beslisser is de groep ook heel actief: ze participeren in besluitvorming rondom natuur en landschap (bv. door een handtekening te zetten voor natuur, een buurtoverleg over groenbeheer bij te wonen of door actief te zijn in een burgerinitiatief op het gebied van natuur en landschap).

De stapsgewijze beschrijving van de vier groepen geeft aan dat respondenten geleidelijk aan steeds meer divers en frequenter betrokken zijn. De groep 'weinig/niet actief betrokken' ondernemen nagenoeg niets met betrekking tot natuur, zowel niet als gebruiker en beschermer als beslisser, de groep 'matig actief betrokkenen' gebruikt natuur alleen, de groep 'actief betrokken' gebruiken en beschermen, en de groep 'zeer actief betrokken' gebruiken, beschermen en beslissen. In figuur 6.6 wordt dit gevisualiseerd.

Figuur 6.6 Relatie tussen de vier groepen natuurbetrokkenheid van burgers en de drie domeinen

De percentages mannen en vrouwen in de groepen verschillen niet significant van elkaar. Ook opleiding lijkt weinig effect te hebben op de indeling in groepen. Enkel in de groep zeer actief betrokken zitten procentueel meer hoogopgeleide respondenten⁴⁰. In deze groep zitten procentueel ook meer 55-plussers⁴¹. Verder valt op dat in de groep weinig/niet actief betrokken procentueel meer niet-westerse allochtonen zitten dan autochtonen en westerse allochtonen⁴², dat buiten de vier grote steden minder mensen weinig/niet actief betrokken zijn⁴³, en dat het percentage weinig/niet actief betrokkenen afneemt met de leeftijd⁴⁴.

⁴⁰ 15% van de hoogopgeleide respondenten is zeer actief, ten opzichte van 9% van de gemiddeld en laag opgeleide respondenten.

⁴¹ 19% van de groep 55 tot 75 jarigen is zeer actief, ten opzichte van 8% in de leeftijdsgroep 15 tot 55 jaar.

⁴² 35% van de niet-westerse allochtonen versus 19% van de autochtonen en westerse allochtonen.

⁴³ 19% van de respondenten buiten de grote steden is weinig actief, versus 33% van de respondenten in de grote steden.

⁴⁴ In de leeftijdscategorie tot 35 jaar is 28% weinig actief, tussen de 35 en 55 jaar is dit percentage 21% en in de leeftijdscategorie 55 tot 75 jaar is 13% weinig actief.

7 Conclusies

7.1 Inleiding

In dit hoofdstuk staan de conclusies van de onderzoeksresultaten. In paragraaf 7.2 worden de kernboodschappen samen met de beleidsaanbevelingen verwoord. In paragraaf 7.3 staan de conclusies over draagvlak voor natuur in 2013. De conclusies voor het draagvlak in vergelijking met voorgaande jaren worden in paragraaf 7.4 uiteengezet. Tot slot volgt een reflectie op het concept maatschappelijk draagvlak in het voorgaande en huidige onderzoek in paragraaf 7.5.

7.2 Kernboodschappen en beleidsaanbevelingen

Uit de resultaten blijkt dat het draagvlak voor natuur relatief groot is. Bijna alle Nederlanders vinden natuur belangrijk. Een meerderheid vindt de aandacht voor natuur niet overdreven en bijna de helft vindt niet dat we ons te veel zorgen maken over de natuur. In vergelijking met 2006 is de Nederlander positiever geworden over de hoeveelheid natuur in Nederland en in de woonomgeving, men bezoekt vaker de natuur en er zijn meer mensen die activiteiten verrichten voor natuur en landschap. Daar staat tegenover dat net als in 2006, de meeste Nederlanders natuur niet beschouwen als een belangrijk beleidsthema. Mogelijk ligt de economische crisis hieraan ten grondslag, want men is door de jaren heen het thema werkgelegenheid steeds belangrijker gaan vinden. Ook is er ten opzichte van 2006 wat minder draagvlak voor beleidsmaatregelen met uitzondering van het verbinden van natuurgebieden. Een ruime meerderheid vindt echter bescherming van bestaande natuurgebieden en bescherming van bijzondere flora en fauna nog steeds (heel) belangrijk. De mening over het belang van natuur is sinds 2006 niet veel veranderd, met uitzondering van het oordeel over de stelling dat natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang. Sinds 2001 neemt het percentage respondenten dat het hier mee eens is toe. Voor beleidsmakers en politici geldt dus dat draagvlak voor natuur en natuurbeleid niet vanzelfsprekend mag worden bevonden.

Ondanks de lagere prioriteit voor natuur in het beleid, dicht de burger de overheid nog steeds een belangrijke rol toe. Men ziet de overheid als hoofdverantwoordelijke voor de natuur. Erkend wordt wel dat andere partijen, zoals agrariërs, natuurbeschermingsorganisaties, toeristische ondernemers, burgers, medeverantwoordelijk zijn voor natuurbescherming in Nederland. Ofschoon een substantiële groep Nederlanders zegt in meer of in mindere mate medeverantwoordelijk te willen zijn voor natuur in de eigen woonomgeving, zegt een even zo grote groep dat ze enkel geïnformeerd wil worden en een iets kleinere groep wil überhaupt niet betrokken zijn of heeft hierover geen idee. Het is dus zeker geen automatisme dat de samenleving haar medeverantwoordelijkheid claimt c.q. ten uitvoer brengt.

Nederlanders zijn vooral betrokken bij natuur als gebruiker (natuur bezoeken en informatie tot zich nemen), in mindere mate als beschermer (financieel en fysiek bijdragen aan natuur- en landschapsbescherming en slechts beperkt als beslisser (kennis over en participatie in burgerinitiatieven en besluitvorming rondom groen in de woonomgeving). Op grond hiervan zijn vier groepen burgers onderscheiden die in verschillende mate betrokken zijn bij natuur. Hieruit blijkt dat slechts een kleine groep zeer actief betrokken is (11%), dat wil zeggen niet alleen als gebruiker en beschermer, maar ook als beslisser. Verder komt naar voren dat slechts 3% meedoet aan een burgerinitiatief op het gebied van natuur en landschap (als initiatiefnemer, meedenker of uitvoerder).

De participatiesamenleving in het natuurbeleid staat dus nog in de kinderschoenen. Het vertrouwen in de maatschappelijke betrokkenheid als bouwwerk voor het natuurbeleid zoals verwoord in de Natuurvisie lijkt wat prematuur. Het verdient aanbeveling te investeren in maatregelen die de betrokkenheid kunnen vergroten, zoals het stimuleren van natuureducatie op scholen en het faciliteren van burgerparticipatie in besluitvorming en beheer van groen, al dan niet in de directe woonomgeving. Bovendien

blijkt uit het onderzoek dat niet-westerse allochtonen en burgers woonachtig in steden minder vaak actief betrokken zijn bij de natuur dan 55-plussers, hoog opgeleiden en burgers woonachtig buiten steden. Om de betrokkenheid te verhogen kan ook gedacht worden aan het treffen van doelgroepgerichte maatregelen en te leren van succesvolle initiatieven op het gebied van doelgroepgerichte burgerparticipatie.

De Nederlandse bevolking kijkt met een brede blik naar de natuur: vrijwel alles is natuur, van onkruid tot zon, wind en wolken. Die pluriformiteit aan natuurbeelden is ook verwoord in de Natuurvisie van de rijksoverheid. Hierin wordt terecht gesteld dat de natuur die mensen belangrijk vinden, veel meer is dan de natuur in beschermde natuurgebieden. Dit blijkt ook uit het feit dat veel Nederlanders naast natuurgebieden, ook het platteland, en parken in de stad, frequent bezoeken. Natuurbeleid dient zich daarom niet alleen op het grootschalige Natuurnetwerk Nederland te richten (voormalige EHS), maar ook op het kleinschalige natuurnetwerk, zoals tot uiting komt in de stedelijke groene infrastructuur en plattelandsnatuur. Het gaat dan niet alleen om het beschermen van natuur, maar ook om het beleven en benutten ervan. De vele bezoeken aan het platteland legitimeren een blijvende aandacht voor recreatief medegebruik van agrarische gebieden. Stadslandbouw kan een bijdrage leveren aan meer groen in de woonomgeving. Bovendien wordt hiermee de betrokkenheid van burgers bij natuur en voedsel gestimuleerd en de biodiversiteit in de stad vergroot.

7.3 Het draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2013

Natuurbeelden en waardering natuur

Inwoners van Nederland hebben een breed begrip van wat natuur inhoudt. Dit houdt in dat zij niet alleen autonome, zoals 'moerassen', 'zon, wind en wolken' en 'overstromingen', maar ook mensafhankelijke natuur(elementen), zoals 'koeien in de wei', 'stadsparken', 'maïsvelden' en 'katten en honden' als echte natuur beschouwen. Als meest 'echte' natuur werden 'moerassen', en 'koeien in de wei' genoemd. Over de wijze van omgaan met de natuur, het normatieve natuurbeeld, bestaat minder consensus. Er is verdeeldheid over de noodzaak van menselijk ingrijpen in de natuur en over de kwetsbaarheid van de natuur. Enerzijds vindt men dat hulp is toegestaan door gebieden af te sluiten voor bezoekers, het bijvoeren van dieren en het kappen van bomen voor het vergroten van de soortenrijkdom. Anderzijds is een meerderheid het eens met de stelling dat natuur met rust gelaten moet worden, dat dode bomen niet opgeruimd hoeven te worden en dat bebouwing in de natuur ongewenst is. Deze diversiteit uit zich in drie verschillende normatieve opvattingen over het omgaan met de natuur, namelijk 'ongerepte natuur' (zonder menselijk ingrijpen), 'geordende natuur' (verzorgde natuur) en 'gebruiksnatuur' (natuur ten behoeve van menselijk nut). Een beperkt natuurbeeld (autonome natuur) hangt samen met normatieve opvattingen dat natuur vooral ongerept en ongeordend moet zijn.

Een ruime meerderheid van de Nederlandse bevolking is van mening dat de hoeveelheid groen in de woonomgeving (ruim) voldoende is. In de vier grote steden is men hier echter minder tevreden over. Ouderen, niet westerse allochtonen en mannen zijn vaker tevreden over de hoeveelheid groen in de woonomgeving dan jongeren, autochtonen en vrouwen.

De hoeveelheid natuur in Nederland vindt twee derde van de Nederlanders (ruim) voldoende. Een derde vindt de hoeveelheid natuur in Nederland (te) weinig. Mensen die vinden dat er (te) weinig natuur is in Nederland en in de eigen woonomgeving, zijn vaker voorstander van een beheer dat gericht is op ongerepte natuur en tegenstander van een beheer dat gericht is op geordende en gebruiksnatuur.

Waardering van het natuurbeleid

Het maatschappelijk besef van het belang van natuur is redelijk hoog. Dit blijkt uit het feit dat twee derde de aandacht voor natuur niet overdreven vindt en dat bijna de helft niet vindt dat we overbezorgd zijn over de toekomst van de natuur (46%). De bevolking is verdeeld over de opvatting of de natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang. De groepen die hier voor, tegen of neutraal over oordelen zijn even groot. Lager opgeleiden blijken het vaker met deze stelling

eens te zijn dan hoger opgeleiden. Over de stelling dat het rijk te weinig geld uitgeeft aan natuurbehoud lopen de meningen uiteen; een derde vindt het te weinig en 38% oordeelt neutraal.

Bijna alle Nederlanders (93%) vinden dat bestaande natuurgebieden beschermd moeten worden. Andere maatregelen die driekwart van de Nederlanders of meer belangrijk vindt, zijn het beschermen van zeldzame planten of dieren, meer natuureducatie op scholen en meer natuur in de stad.

Een vijfde van de Nederlanders vindt dat het beleidsveld natuur tot één van de vier prioriteiten van de rijksoverheid behoort. Gezondheidszorg en werkgelegenheid zijn de belangrijkste beleidsthema's. Natuur staat pas op de achtste plaats (van de tien beleidsterreinen).

Uit de afwegingen die respondenten maken bij dilemma's over natuur en economie blijkt dat een ruime meerderheid van de Nederlanders de voorkeur geeft aan meer groen. Zij verkiezen nieuwe natuur en speelveldjes in hun gemeente boven meer winkels, woningen of parkeerplaatsen. Vrouwen kiezen vaker dan mannen de kant van de natuur. In de grote steden is de voorkeur voor parkeerplaatsen groter dan voor speelveldjes en bomen.

De meeste Nederlanders zien de overheid als hoofdverantwoordelijke voor de natuur. De landbouwsector ziet men als de belangrijkste medeverantwoordelijke, maar ook burgers en natuurbeschermingsorganisaties, toeristische ondernemers en projectontwikkelaars ziet men als medeverantwoordelijk. Een derde van de Nederlanders wil geïnformeerd worden over plannen die betrekking hebben op natuur in de woonomgeving, terwijl 22% aangeeft ook mee te willen denken over deze plannen. Mensen die natuur een belangrijk thema vinden, willen vaker intensief betrokken zijn als burger, dan mensen die natuurbeleid minder belangrijk vinden.

Naarmate Nederlanders meer belang hechten aan natuur, ondersteunen ze ook vaker specifiek overheidsingrijpen op dit terrein en kiezen ze ook vaker voor een meer groene en/of duurzame leefomgeving (ten koste van sociaaleconomische belangen).

Natuurbetrokken activiteiten

Burger als gebruiker: de meeste Nederlanders bezoeken natuurgebieden in hun vrije tijd; 62% komt hier regelmatig tot (zeer) vaak. Het platteland bezoeken gebeurt door 55% regelmatig tot (zeer) vaak en voor stadsnatuur is dit 43%. Stadsnatuur wordt vaker bezocht door inwoners van de vier grote steden. Van de Nederlanders gebruikt 80% één of meerdere informatiebronnen om iets over natuur te weten te komen. De tv is hiervoor de belangrijkste bron, gevolgd door het internet.

Burger als beschermer: ruim de helft van de Nederlanders doet iets voor de natuur. De meest genoemde activiteiten zijn het plaatsen van nestkastjes, afval van anderen opruimen en aanleg van streekeigen beplanting bij het huis. Ouderen zijn hierin actiever dan jongeren. Ongeveer de helft van de Nederlanders levert een financiële bijdrage aan de natuur vooral door het kopen van producten met een keurmerk (Eco, FSC etc.).

Burger als beslisser: een vijfde van de Nederlanders is betrokken bij acties over natuur en groen in de woonomgeving. Een handtekening zetten is de meest genoemde actie. Ouderen zijn hierbij actiever dan jongeren. Een vijfde van de Nederlanders kent burgerinitiatieven op het gebied van natuur en landschap in hun woonplaats. Daarvan is de helft (3% van alle respondenten) ook betrokken bij het initiatief (als meedenker, uitvoerder of initiatiefnemer). De meest genoemde burgerinitiatieven die respondenten kennen, zijn beheer en onderhoud van bestaand groen, initiatieven waarbij het gaat om aanleg of realisatie van nieuw groen en het voeren van actie tegen artificiële objecten in de natuur (windmolens, golfbaan, wegen, industrie, bebouwing).

Op basis van de mate van natuurbetrokkenheid zijn vier groepen burgers onderscheiden: zeer actief (11%), actief (16%), matig actief (52%) en weinig/niet actief betrokken burgers (21%). De helft van de Nederlanders behoort tot de matig actief betrokkenen. Men bezoekt regelmatig natuur, gebruikt meerdere informatiebronnen en verricht heel af en toe vrijwillige activiteiten voor natuur en landschap. De kleinste groep is de zeer actief betrokkenen. Zij komen vaak in de natuur, verrichten vaak natuur- en landschapsbeheer en dragen ook financieel bij. Ook zijn ze actief in besluitvorming

rondom natuur in de woonomgeving, bijvoorbeeld in de vorm van een burgerinitiatief. De actief betrokkenen (16%) komen regelmatig tot vaak in de natuur, zijn actief in natuur- en landschapsbescherming, maar zijn beperkt betrokken bij besluitvorming over natuur in de woonomgeving. Een vijfde van de Nederlanders behoort tot de weinig/niet actief betrokken burger. Deze groep komt zo nu en dan in de natuur, maar onderneemt verder weinig tot niets voor de natuur. De groepen verschillen niet veel van elkaar wat betreft sociaaleconomische kenmerken. In de groep zeer actief betrokkenen zitten meer hoogopgeleiden en meer 55-plussers. In de groep weinig/niet actief betrokkenen zitten meer niet-westerse allochtonen.

De grootste groep (52%) is matig actief betrokken, men gebruikt vooral natuur. Er is slechts een kleine groep (11%) actief als beslisser. Een vijfde onderneemt weinig tot niets in de natuur. De groep die actief betrokken is (16%) is vooral actief als gebruiker en beschermer.

7.4 Vergelijking met voorgaande enquêtes

In deze paragraaf presenteren we de conclusies over trends in de resultaten ten opzichte van de eerdere metingen in 1996, 2001 en 2006. Echter zoals al meerdere malen gememoreerd, wordt de mogelijkheid om trends in de resultaten te ontdekken, bemoeilijkt door het feit dat in de loop der jaren zowel de vragen als antwoordcategorieën niet altijd hetzelfde zijn gebleven.

Natuurbeelden en waardering hoeveelheid natuur

Het natuurbeeld van de Nederlander is in de loop der jaren niet veranderd. Ook in de voorgaande metingen kwam naar voren dat de Nederlandse bevolking een brede natuurdefinitie heeft en zowel natuurlijke als mensafhankelijke elementen als natuur beschouwt. Net als in de voorgaande studies was er ook in 2013 verdeeldheid over het ingrijpen van de mens in de natuur en de kwetsbaarheid van de natuur. In vergelijking met 2006 zijn meer mensen het eens met de stellingen dat bomen en struiken voor biodiversiteit gekapt mogen worden, hoogspanningsmasten en windmolens natuurgebieden minder waardevol maken, de natuur een behoorlijke omvang moet hebben en dat bijvoederen van wilde dieren niet nodig is. Sinds 2001 neemt het percentage mensen dat het eens is met de stelling 'liever geen bebouwing in de natuur' af. Voor de overige stellingen was een vergelijking met 2001 en 1996 niet mogelijk.

In vergelijking met 2006 is men positiever geworden over de hoeveelheid natuur in de woonomgeving. In 2006 vond 68% dit (ruim) voldoende en in 2013 was dit 80%. Ook oordeelt men positiever over de hoeveelheid natuur in Nederland (van 47% naar 67%). Een vergelijking met 2001 en 1996 is niet goed mogelijk zodat het niet duidelijk is of hier sprake is van een opwaartse trend.

Waardering van het natuurbeleid

Is de burger de Nederlandse natuur in de loop der jaren belangrijker of onbelangrijker gaan vinden? Aan de ene kant zijn de meningen over de aandacht voor de natuur en zorgen over de toekomst van de natuur sinds 2001 vrij stabiel. Weinig mensen vinden de aandacht voor natuur overdreven en slechts een vijfde vindt dat we ons te veel zorgen maken. Aan de andere kant is in de loop der jaren het percentage respondenten dat van mening is dat de overheid te weinig geld uitgeeft gedaald en het percentage respondenten dat van mening is dat de natuur geen belemmering mag zijn voor economische vooruitgang, fors gestegen. Gemiddeld genomen kunnen we concluderen dat mensen sinds 2001 minder waarde zijn gaan hechten aan natuur(bescherming).

De forse daling van het beleidsveld natuur als beleidsprioriteit in 2006, is in 2013 tot stilstand gekomen. Een vijfde van de respondenten noemt het beleidsthema natuur bij de top vier prioriteiten van het rijksbeleid. In 2001 was dit 56% en in 2006 21%. Het thema werkgelegenheid is in de loop der jaren steeds belangrijker geworden.

Net als in 2006 worden de dilemma's tussen meer woningbouw, winkels of parkeerplaatsen of meer groen, nieuwe natuur en speelveldjes in het voordeel van de natuur beslist. In 2013 kiezen, in vergelijking met 2006, wel meer mensen voor filebestrijding in de vorm van extra wegen dan voor filebestrijding in de vorm van rekeningrijden.

Het beschermen van bestaande natuurgebieden en het beschermen van zeldzame planten, dieren en bijzondere gebieden vindt men door de jaren heen de belangrijkste maatregelen. Het percentage respondenten dat dit zeer belangrijk vindt schommelt rond de 94% resp. 85%. Een meerderheid vindt alle genoemde maatregelen belangrijk, maar wel iets minder belangrijk dan in 2006. De aanleg van nieuwe natuurgebieden en natuureducatie op scholen is men zelfs fors minder belangrijk gaan vinden, maar natuurgebieden met elkaar verbinden vindt men in 2013 weer belangrijker dan in 2006.

Als het gaat om betrokkenheid bij plannen en beslissingen over natuur in de woonomgeving, willen burgers in vergelijking met 2006 minder geïnformeerd worden. Het aantal mensen dat mee wil denken is licht toegenomen tot 22%.

Natuurbetrokken activiteiten

Burger als gebruiker: het natuurbezoek van de Nederlanders is toegenomen in vergelijking met 2006. Zowel parken als natuurgebieden worden in 2013 door meer mensen regelmatig tot zeer vaak bezocht. Net als in 2006 is de televisie de belangrijkste informatiebron over de natuur. In vergelijking met 2006 wordt in 2013 vaker internet geraadpleegd om informatie te vinden.

Burger als beschermer: in vergelijking met 2006 is het aantal respondenten dat activiteiten verricht voor natuur en landschap significant toegenomen van 50% naar 57%. De meest verrichte activiteiten zijn hetzelfde gebleven namelijk het plaatsen van nestkastjes, afval opruimen en streekeigen beplanting aanleggen.

Ongeveer de helft van de burgers draagt financieel bij aan de natuur. Dit was ook in 2006 het geval. Dit deed men vooral door producten te kopen met een keurmerk (Eco, FSC, etc.). In 2013 hebben minder mensen een extra bedrag voor natuurbescherming gegeven.

Burger als beslisser: de kennis van en deelname aan burgerinitiatieven op het gebied van natuur en landschap is in 2013 voor het eerst gevraagd en kan dus niet vergeleken worden met voorgaande metingen.

7.5 Methodologische reflectie

In dit onderzoek is voortgebouwd op het concept van maatschappelijk draagvlak van het onderzoek uit 2006. Net als toen is maatschappelijk draagvlak gedefinieerd als *"Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en landschap en het daarmee verbonden natuur- en landschapsbeleid is het geheel van instemmende gevoelens, meningen, houdingen, visies en ondersteunende handelingen en acties van burgers voor onderhoud, bescherming of ontwikkeling van natuur en landschap en het daarmee verbonden overheidsbeleid"*. Daaruit voortvloeiend zijn drie indicatoren van maatschappelijk draagvlak onderscheiden: natuurbeelden en waardering van natuur (1), waardering van natuurbeleid (2) en natuurbetrokken activiteiten (3). Iedere indicator is uitgewerkt in een set vragen. Deze vragen zijn voorgelegd aan een internetpanel bestaand uit een representatieve groep Nederlanders.

In het onderzoek uit 2006 is aandacht besteed aan natuurbetrokken gedrag en de rollen die burgers hierbij kunnen vervullen als gebruiker, beschermer en beslisser. In het huidige onderzoek zijn dezelfde rollen gecontinueerd, maar is de uitwerking van die rollen verbeterd en uitgebreid. Omdat maatschappelijke betrokkenheid een belangrijk beleidsitem is, is in het huidige onderzoek de rol van beslisser uitgewerkt in de vorm van actie voeren voor de natuur, kennis van burgerinitiatieven en het meedoen aan burgerinitiatieven. Hierdoor is voor het eerst een poging gedaan om betrokkenheid bij burgerinitiatieven te kwantificeren.

In dit onderzoek zijn de respondenten gegroepeerd naar de mate waarin ze deelnemen aan natuurbetrokken activiteiten. Hiervoor is geen gebruik gemaakt van een clusteranalyse, maar is een andere methode ontwikkeld om respondenten te groeperen. Hiertoe zijn de tien variabelen die de natuurbetrokken activiteiten meten stapsgewijs teruggebracht tot één variabele. Op deze wijze zijn vier groepen ontstaan. Het voordeel van deze methode boven een clusteranalyse zoals in 2006 gedaan

is, is dat bij een volgende enquête de respondenten op dezelfde wijze gegroepeerd kunnen worden. Hiermee wordt bewerkstelligd dat groepen natuurbetrokken respondenten uit de verschillende jaren beter vergelijkbaar worden. Separate clusteranalyses van de onderzoeken uit 2006 en 2013 zijn namelijk niet vergelijkbaar: enerzijds omdat elke individuele clusteranalyse zijn eigen clusters oplevert en anderzijds omdat het 2006 onderzoek veel minder variabelen had voor natuurbetrokken activiteiten.

Een schriftelijke enquête via een internetpanel is een goede methode om inzicht te krijgen in draagvlak voor natuur van een representatieve groep Nederlanders. Cruciaal is daarbij de formulering van de vragen. In het huidige onderzoek zijn zoveel mogelijk vragen identiek gehouden aan de vragen uit 2006, omdat ze eenduidig zijn en zich bewezen hebben de indicatoren te kunnen meten. De nieuwe vragen in 2013 betroffen vooral vragen over burgerinitiatieven. Door de onderzoekers werd met dit begrip bedoeld een zelforganisatievorm door burgers, waarbij burgers het initiatief nemen voor het project, de doelstellingen bepalen en de uitvoering en aansturing doen. Uit de antwoorden op de vraag 'Kent u projecten op het gebied van natuur en landschap in uw woonplaats waarbij burgers het initiatief hebben genomen?' bleek dat respondenten deze vraag ruimer opgevat hebben dan de onderzoekers. Een breed scala aan initiatieven werd genoemd. De onderzoekers konden in een groot aantal gevallen het project kwalificeren als burgerinitiatief, maar andere gevallen waren twijfelachtig.

Literatuur

- Bakker, de, H.C.M. en C.S.A. van Koppen (2009). Draagvlakonderzoek in de steigers. Een voorstudie naar indicatoren om maatschappelijk draagvlak voor natuur en landschap te meten. WOt-werkdocument 145, Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen UR.
- Bakker, H.C.M. de, C.S.A. van Koppen en J. Vader (2007). Het groene hart van burgers. Het maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid. WOt-rapport 47. Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen UR.
- Beunen, R. K. van Assche & M. Duineveld (2013). Performing failure in conservation policy: The implementation of European Union directives in the Netherlands. *Land Use Policy* 31, p. 280-288.
- Boer, de T.A. en R. Schulting (2002). Zorgen voor natuur. Draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2001. Alterra-rapport 453. Wageningen: Alterra Wageningen UR.
- Buijs, A.E. (2000). Natuurbeelden van de Nederlandse bevolking. *Landschap*, 17, p. 97-112.
- Buijs, A.E. en P. Filius (1998). Natuurbeelden in de praktijk. De invloed van natuurbeelden en natuurvisies op gedrag en mening over het beleid. Wageningen: IBN-DLO.
- Buijs, A.E. en C.M. Volker (1997). Publiek draagvlak voor natuur en natuurbeleid. Wageningen: Staring Centrum.
- Buijs, A.E., F. Langers, T. Mattijssen en I. Salverda (2012). Draagvlak in de energieke samenleving: van acceptatie naar betrokkenheid en legitimatie. Alterra rapport 2362. Wageningen: Alterra Wageningen UR en Leerstoelgroep Bos en Natuurbeheer, Wageningen University.
- Cate, B. ten, G.H.P. Dirx, P.J.W. Hinssen, C.S.A. van Koppen & J. Vader (2013). Burgerinitiatieven zijn beter voor de natuur. Of niet? WOt-paper 23. Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen UR.
- Dam, R.I. van, Salverda, I.E. & R. During (2011). Effecten van Burgerinitiatieven en de rol van de rijksoverheid. *Burgers en Landschap Deel 5*. Wageningen: Alterra Wageningen UR.
- Dekker, P. & J. den Ridder (2013). Continu Onderzoek Burgerperspectieven 2013/3. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Denktank Vereniging van Nederlandse Gemeenten (2013). Van eerste overheid naar eerst de burger. Over maatschappelijke initiatieven die de lokale overheid uitdagen. Jaarbericht 2013.
- Dijstelbloem, H., J. Keulartz & M. van der Veen (2009). Van wie is het bos eigenlijk? Essays over participatie en natuurbeheer. Driebergen: Staatsbosbeheer.
- Elands, B.H.M. en E. Turnhout (2009). Burgers, beleid en natuur: tussen draagvlak en betrokkenheid. WOt-studie 9. Wageningen: Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, Wageningen UR.
- Hajer, M., 2011. De energieke samenleving. Op zoek naar een sturingsfilosofie voor een schone economie. Den Haag: Planbureau voor de Leefomgeving.
- Kleinhüchelkotten, S., & Neitzke, H. P. (2010). Umfrage Naturbewusstsein. Abschlussbericht. Hannover: ECOLOG-Institut.

Kleinhückelkotten, S., & Neitzke, H. P. (2012). Naturbewusstseinsstudie 2011. Abschlussbericht. Hannover: ECOLOG-Institut.

Klundert, van de, B. (2013). Op zoek naar onze natuur. Perspectieven voor wildernis. Utrecht: Innovatienetwerk.

Ministerie van Economische Zaken (2014). Natuurlijk verder - Rijksnatuurvisie. Den Haag.

Progressive Partnership (2009). National baseline survey of biodiversity awareness and involvement. Inverness: Scottish Natural Heritage.

Schuyt, Th. N. M. (2013). Geven in Nederland 2013. Vrije Universiteit Amsterdam. Amsterdam

Vroege Vogels (2014). WNF kraakt Natuurvisie kabinet, geraadpleegd op 8 mei 2014.

Verantwoording

Tijdens het project is gebruik gemaakt van adviezen van Roel van Raaij (Ministerie van Economische Zaken), Eva Kunseler (Planbureau voor de Leefomgeving) en Janneke Vader (LEI Wageningen UR). De laatste twee genoemden hebben het project ook begeleid. De wetenschappelijke kwaliteit van het rapport is beoordeeld door dr. Bas H. van Leeuwen, adviseur Second Opinion en dr. Riyan van den Born, universitair docent Radboud Universiteit Nijmegen, Institute for Science, Innovation and Society. De beoordeling is uitgevoerd aan de hand van het beoordelingsformulier van de WOT Natuur & Milieu.

De auteurs bedanken allen voor hun bijdrage aan het tot stand komen van deze rapportage.

Bijlage 1 Vragenlijst Publieksenquête draagvlak natuur 2013

Het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) wil graag uw mening over de natuur en het overheidsbeleid in Nederland weten. Daarom houdt het PBL elke vijf jaar een enquête onder de bevolking. Wij horen graag uw mening over een aantal zaken. Het is hierbij niet belangrijk of u veel van natuur weet of dat u er vaak komt.

1 | *De rijksoverheid houdt zich met veel onderwerpen bezig. Welke VIER onderwerpen zouden volgens u de grootste prioriteit van de rijksoverheid moeten zijn?*

1. Gezondheidszorg
2. Misdad en terrorisme
3. Allochtonen
4. Milieu- en luchtvervuiling
5. Sociale zekerheid
6. Natuur
7. Onderwijs
8. Werkgelegenheid
9. Normen en waarden
10. Ouderen
0. Geen van deze

2 | *Wat vindt u van de hoeveelheid natuur in geheel Nederland?*

De totale hoeveelheid natuur in Nederland vind ik:

1. Te weinig
2. Weinig
3. Voldoende
4. Ruim voldoende
5. Te veel
0. Weet ik niet

3 | *Wat vindt u van de hoeveelheid natuur/groen in uw eigen woonomgeving?*

1. Te weinig
2. Weinig
3. Voldoende
4. Ruim voldoende
5. Te veel

4 | *Natuur in Nederland is een breed begrip. Hieronder volgt een aantal voorbeelden van wat er in Nederland onder natuur kan worden verstaan. Kunt u per element aangeven in hoeverre u dit als echte natuur beschouwt.*

Ik vind

Moerassen

Maisvelden

Vogels in de stad

Zon, wind en wolken

Onkruid tussen de tegels

Stadsparken

Overstromingen

Katten en honden

Koeien in de wei

Spinnen

Recreatiegebieden

1. Helemaal geen natuur 5. Helemaal echte natuur

5 | Hoe vaak bracht u in de afgelopen 12 maanden uw *VRIJE TIJD* door op de volgende plekken?

Parken en groen in de stad

Platteland

Natuurgebied (bos, heide, duinen, meren en plassen, etc.)

1. (Bijna) nooit
2. Een enkele keer
3. Regelmatig
4. Vaak
5. Zeer vaak \ (bijna) dagelijks

6 | Er zijn verschillende mogelijkheden om iets over natuur te weten te komen. Van welke mogelijkheden maakte u in de afgelopen 12 maanden gebruik? U kunt meer antwoorden geven.

1. Televisieprogramma of film over natuur bekeken
2. Tijdschrift/boek/artikel over natuur gelezen
3. Internet over natuur geraadpleegd
4. Webcam(s) over natuur bekeken
5. Social media (twitter, facebook) over natuur gevolgd
6. Anders, namelijk
0. Geen van deze

7 | Bent u lid van een natuurorganisatie (bijv. Natuurmonumenten, Provinciaal Landschap)?

1. Ja
2. Nee

8 | Welke van de volgende activiteiten heeft u de afgelopen 12 maanden wel eens ondernomen? Wilt u al uw activiteiten noemen?

1. Onderhoud van natuur of landschap (bomen snoeien & knotten, bermbeheer, poelen schonen, houtwallen afzetten etc.)
2. Aanleg van streekeigen beplanting bij mijn huis
3. Plaatsen van nestkastjes, voederplankjes bij mijn huis
4. Weidevogelbescherming
5. Inventarisatie van dier- of plantsoorten, natuurstudie
6. Geven van natuureducatie, lezingen en rondleidingen
7. Sociale activiteiten in de natuur organiseren (scouting, zorg, reizen etc)
8. Afval van anderen in de natuur opruimen
9. Anders, namelijk.....
0. Geen van deze

9 | Er zijn verschillende maatregelen om de natuur in Nederland te beschermen en te verbeteren. Kunt u per maatregel aangeven in hoeverre u dit belangrijk vindt?

Ik vind

Beschermen van bestaande natuurgebieden

Aanleg nieuwe natuurgebieden

Natuurgebieden met elkaar verbinden

Beschermen van zeldzame planten, dieren en bijzondere gebieden

Meer paden, bankjes, informatiepanelen en dergelijke

Meer natuur in de stad (bv. parken en plantsoenen)

Meer natuur op het platteland (bv. agrarische natuur)

Meer natuureducatie op scholen

1. Helemaal niet belangrijk
2. Niet belangrijk
3. Niet belangrijk / niet onbelangrijk
4. Belangrijk
5. Zeer belangrijk
0. Weet ik niet

10 | *Natuur is vaak onderwerp van maatschappelijke discussie. Hieronder staat een aantal discussies. Welke kant zou u kiezen? Graag per discussie uw keuze maken.*

1. Meer groen in mijn gemeente	4. Meer winkels in mijn gemeente
1. Meer parkeerplaatsen in mijn woonwijk	4. Meer speelveldjes en bomen in mijn woonwijk
1. Files bestrijden door rekening rijden	4. Files bestrijden door extra wegen
1. Meer woningen in mijn gemeente	4. Aanleg nieuwe natuur in mijn gemeente
1. Kleinschalige landbouw met duurdere producten	4. Grootschalige landbouw met goedkopere producten
-

11 | *De volgende uitspraken gaan over het belang van Nederlandse natuur voor u. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet?*

Al die aandacht voor natuur is overdreven
We maken ons te veel zorgen over de toekomst van de natuur in Nederland
De rijksoverheid geeft te weinig geld uit aan natuurbehoud
De natuur mag geen belemmering zijn voor economische vooruitgang
Bescherming van de natuur in Nederland is uitstekend geregeld door de overheid en natuurorganisaties
Natuurorganisaties houden te weinig rekening met de belangen van de lokale bevolking
Ondernemers hebben veel last van strenge regelgeving voor natuurbescherming
Burgers hebben geen invloed op het natuurbeleid, want politici doen toch wel wat ze willen
Ook al is niet iedereen het er mee eens, de natuur moet ten koste van alles beschermd worden

1. Helemaal niet mee eens
 2. Niet mee eens
 3. Niet mee eens / niet mee oneens
 4. Mee eens
 5. Helemaal mee eens
 0. Weet ik niet
-

12 | *De volgende uitspraken gaan over hoe u met de natuur wilt omgaan. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet?*

Dode bomen in het bos moeten worden opgeruimd
Hoe langer een natuurgebied door mensen met rust is gelaten, des te groter de waarde van het gebied
In de natuur kom ik liever geen bebouwing tegen
Om de natuur te beschermen moeten sommige gebieden worden afgesloten voor bezoekers
Bermen langs de weg moeten netjes gemaaid worden
Hoogspanningsmasten en windmolens maken natuurgebieden minder waardevol
Het in koude winters bijvoederen van wilde dieren vind ik niet nodig
Bomen en struiken in natuurgebieden mogen worden gekapt om het aantal verschillende soorten planten en dieren te vergroten
Om een gebied als natuur te bestempelen moet het een behoorlijke omvang hebben
Als dieren, zoals herten, wilde zwijnen of ganzen, overlast veroorzaken is jacht geoorloofd
Ik vind het belangrijk dat we de natuur ook gebruiken voor houtproductie

1. Helemaal niet mee eens
 2. Niet mee eens
 3. Niet mee eens / niet mee oneens
 4. Mee eens
 5. Helemaal mee eens
 0. Weet ik niet
-

13 | *Mensen kunnen financieel bijdragen aan natuur. Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens het volgende gedaan? Wilt u al uw activiteiten noemen?*

1. Een extra bedrag gegeven voor natuurbescherming
2. Groen belegd

-
3. Producten gekocht die rekening houden met natuur (eco-keurmerk, FSC-hout, duurzaam katoen, weidevogelmelk etc.)
 4. Aan een adoptieactie meegedaan (kip, kalf, koe, akkerrand, boom, etc.)
 5. Een certificaat voor bosaanplant aangekocht ter compensatie van de uitstoot van broeikasgassen door vliegereizen (via Green Seat etc.)
 6. Anders, namelijk
 0. Geen van deze

14 | *In hoeverre zouden de volgende partijen verantwoordelijkheid voor natuur moeten dragen? Wilt u dit voor elke partij aangeven?*

Overheid

Landbouw

Natuurbeschermingsorganisaties

Toeristische ondernemers

Projectontwikkelaars

Burgers

1. Hoofdverantwoordelijk
2. Medeverantwoordelijk
3. Niet verantwoordelijk
0. Weet ik niet

15 | *De overheid wil burgers graag betrekken bij plannen en beslissingen die betrekking hebben op de natuur in hun woonomgeving. Welke mogelijkheid spreekt u het meeste aan?*

1. Ik vind het niet nodig bij deze plannen betrokken te zijn.
2. Ik zou geïnformeerd willen worden over deze plannen
3. Ik zou willen meedenken over deze plannen in mijn woonomgeving
4. Ik zou willen meebeslissen over deze plannen
5. Ik zou willen meewerken aan het uitvoeren van deze plannen
6. Ik wil los van de overheid met andere bewoners werken aan natuur in mijn woonomgeving
0. Weet ik niet

16 | *Welke van de volgende activiteiten heeft u de afgelopen 12 maanden wel eens ondernomen?*

1. Buurtoverleg over groenbeheer bijgewoond
2. Actie gevoerd voor meer natuur of behoud van natuur
3. Naar inspraak- of informatieavond over natuur geweest
4. Brieven of opiniestukken geschreven over de natuur
5. Handtekening gezet voor de natuur
6. Protestmail gestuurd over de natuur
7. Anders, namelijk
0. Geen van deze

17 | *Kent u projecten op het gebied van natuur en landschap in uw woonplaats waarbij burgers het initiatief hebben genomen?*

1. Ja
2. Nee
0. Weet ik niet

Zo ja, wilt u hier het initiatief omschrijven?

18 | *Bent u betrokken bij een dergelijk initiatief?*

1. Ik ben (één van de) initiatiefnemer(s)
2. Ik denk mee over het initiatief
3. Ik ontvang informatie over het initiatief
4. Ik werk mee aan de uitvoering van het initiatief
0. Geen van deze

Bijlage 2 Veranderingen Enquête draagvlak 2013- 2006

Indicator	Operationalisatie		2006 vraagnr	2013	Vragen 2013	Aanpassing vragen ivg 2006
BEELDEN EN WAARDERING VAN NATUUR						
Natuurbeelden	a. Cognitief		2	4	Natuur in Nederland is een breed begrip. Hieronder volgt een aantal voorbeelden van wat er in Nederland onder natuur kan worden verstaan. Kunt u per element aangeven in hoeverre u dit als echte natuur beschouwt (11 items). (ik vind... moerassen, maisvelden, ..etc. Helemaal geen natuur helemaal echte natuur)	<ul style="list-style-type: none"> Item recreatiegebieden toegevoegd Item mensen verwijderd
	b. Normatief		17	12	De volgende uitspraken gaan over hoe u met de natuur wilt omgaan. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet (11 items) (dode bomen in het bos moeten worden opgeruimd, in de natuur kom ik liever geen bebouwing tegen, ..)	<ul style="list-style-type: none"> Item 4 (vervuiling), Item 5 (plekjes natuur in stad), Item 11 (kwetsbaarheid) verwijderd Toegevoegd: <ul style="list-style-type: none"> Om de natuur te beschermen moeten sommige gebieden worden afgesloten voor bezoekers Als dieren, zoals herten, wilde zwijnen of ganzen, overlast veroorzaken is jacht geoorloofd. Ik vind het belangrijk dat we de natuur ook gebruiken voor houtproductie.
Waardering van natuur/groen		Kwantitatief	3	2	Wat vindt u van de hoeveelheid natuur in geheel Nederland?	<ul style="list-style-type: none"> Identiek
			4		Kunt u per soort natuur aangeven of er naar uw mening te weinig, voldoende of te veel van in Nld voorkomt?	<ul style="list-style-type: none"> Vraag verwijderd
			5	3	Wat vindt u van de hoeveelheid natuur/groen in uw eigen woonomgeving?	<ul style="list-style-type: none"> Identiek
		Kwalitatief	6		Wat vindt u van de hoeveelheid voorzieningen in de natuur in uw woonomgeving (zoals wandel- en fietspaden, infopanelen, bankjes ed.)	<ul style="list-style-type: none"> Vraag verwijderd
			7 (nieuw)		Hoe aantrekkelijk vindt u de natuur/het groen in uw eigen woonomgeving om te bezoeken?	<ul style="list-style-type: none"> Vraag verwijderd

Indicator	Operationalisatie		2006 vraagnr	2013	Vragen 2013	Aanpassing vragen ivg 2006
WAARDERING VAN NATUURBELEID						
Waardering van natuurbeleid	a. Belang natuur en natuurbeleid	Belang natuur: probleem-perceptie /bezorgdheid	16	11	De volgende uitspraken gaan over het belang van de Nederlandse natuur voor u. Wilt u bij elke uitspraak aangeven of u het hiermee eens bent of niet? (al die aandacht voor natuur is overdreven, we maken ons teveel zorgen, ..)	<ul style="list-style-type: none"> • Laatste 4 items verwijderd (gemeente geld voor natuur, alle natuurgebieden toegankelijk, mooie natuur buitenland, persoonlijk verbonden met natuur) • Toegankelijkheid bezoekers gaat naar vraag 17.
		Belang natuurbeleid : prioritering beleidsvelden	1	1	De rijksoverheid houdt zich met veel onderwerpen bezig. Welke 4 onderwerpen zouden volgens u de grootste prioriteit van de rijksoverheid moeten zijn? (10 items)	Identiek
		Belang natuur: prioritering natuur vs. economie	14 (nieuw)	10	Natuur is vaak onderwerp van maatschappelijke discussie. Naast de behoefte aan natuur speelt ook de behoefte aan woningen en wegen. Welke kant zou u kiezen? (groen vs winkels, parkeerplaatsen vs speelveldjes..)	Identiek
	b. Actoren		19	14	In hoeverre zouden de volgende partijen verantwoordelijk voor natuur moeten dragen? Wilt u dit voor alle partijen aangeven? Overheid, landbouw, bedrijfsleven, individuele burgers Hoofdverantwoordelijk, medeverantwoordelijk, niet verantwoord.	Nieuwe vraag
			20 (nieuw)	15	De overheid wil burgers graag betrekken bij plannen en beslissingen die betrekking hebben op de natuur in hun woonomgeving. Welke mogelijkheid spreekt u het meeste aan? (Geen betrokkenheid – met andere bewoners werken aan natuur in woonomgeving)	Identiek

Indicator	Operationalisatie		2006 vraagnr	2013	Vragen 2013	Aanpassing vragen ivg 2006
	c.Waardering beleid	Discoursen	2013 A optioneel	3	<p>• 2006 vragen zijn in standaard lettertype weergegeven</p> <p>• Vragen uit 2007 die verwijderd zijn, zijn grijs</p> <p>• Nieuwe vragen voor 2013 zijn cursief weergegeven.</p> <p>5 discoursen m.b.t. visies over het natuurbeleid en het draagvlak voor dit beleid:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Breed draagvlak voor natuurbescherming • Kloof tussen beleid en beleving • Nederland op slot • Bestuurlijke onwil • Biodiversiteit boven draagvlak 	<p>De volgende stellingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Bescherming natuur is uitstekend geregeld door overheid. • Natuurorganisaties houden te weinig rekening met belangen lokale bevolking. • Ondernemers hebben last van strenge regelgeving natuurbescherming. • Burgers hebben geen invloed op natuurbeleid, want politici doen toch wat ze willen. • Ook al is niet iedereen het er mee eens, de natuur moet ten koste van alles beschermd worden.
	d.Waardering beleidsmaatregelen		13	9	Er zijn verschillende maatregelen om de natuur in Nederland te beschermen en te verbeteren. Kunt u per maatregel aangeven in hoeverre u dit belangrijk vindt?	<ul style="list-style-type: none"> • Vraagformulering aangepast • Item 8 aangepast: Meer natuureducatie op scholen

NATUURBETROKKEN ACTIVITEITEN						
Natuurbetrokken activiteiten	a. Burger als beschermer	Actief: activiteiten	12	8	Welke van de volgende activiteiten heeft u de afgelopen 12 maanden wel eens ondernomen? (10 items) (Snoeien, nestkastjes, geven van natuureducatie, ..)	<ul style="list-style-type: none"> • Item 7 (bestuurlijk werk) en item 8 (actie voeren) naar vraag 16.
		Actief: financieel	18 (nieuw)	13	Mensen kunnen financieel bijdragen aan natuur. Heeft u in de afgelopen 12 maanden wel eens het volgende gedaan? (Groen belegd, adoptieactie, certificaat, ..)	<ul style="list-style-type: none"> • Identiek
		Passief: lidmaatschappen	11	7	Bent u lid van een natuurorganisatie? Antwoord ja/nee	<ul style="list-style-type: none"> • Vraag aangepast
	b. Burger als gebruiker	Actief: recreatie	8	5	Hoe vaak bracht u in de afgelopen 12 maanden uw vrije tijd door op de volgende plekken? (Stadsparken, stadsbossen en plantsoenen, natuurgebied)	<ul style="list-style-type: none"> • Antwoordcategorie aangepast: stadsparken, stadsbossen en plantsoenen. Dit wordt: parken en groen in de stad • Toegevoegd antwoordcategorie: platteland
		motieven	9 (nieuw)		Redenen om natuur te bezoeken (gezelligheid, interesse, ..)	<ul style="list-style-type: none"> • Vraag geschrapt
		Passief: kennis	10 (nieuw)	6	Er zijn verschillende mogelijkheden om iets over natuur te weten te komen. Van welke mogelijkheden maakte u de afgelopen 12 maanden gebruik? (5 items)	<ul style="list-style-type: none"> • Antwoordcategorieën 3, 4, 5 en 8 geschrapt • Toegevoegd: <ul style="list-style-type: none"> • Webcam(s) over natuur bekeken. • Social media (twitter, facebook) over natuur gevolgd

						• Anders
	c. Burger als beslisser	Actief: activiteiten		16	Welke van de volgende activiteiten heeft u de afgelopen 12 maanden wel eens ondernomen? (buurtoverleg (gemeente?), actievoeren, naar inspraak- of informatieavond gegaan, brieven of opiniestukken geschreven, handtekening gezet, protestmail gestuurd)	Nieuwe vraag
		Actief: betrokkenheid		18	Bent u betrokken bij een dergelijk initiatief? Ja/nee. Zo ja, op welke wijze? (ik ben (één van de) initiatiefnemer(s), ik denk mee over het initiatief, ik ontvang informatie over het initiatief, ik werk mee aan de uitvoering van het initiatief, ..)	Nieuwe vraag

			15 (new)		Er zijn verschillende mogelijkheden om voor natuur te kiezen. Kunt u per item aangeven of u hier positief of negatief tegenover staat?(Meer inkomstenbelasting, stemmen, protest, ..)	• Vraag verwijderd
			21 (new)		Heeft u een of meer van de volgende huis- of hobbydieren?	• Vraag verwijderd
Sociaal-demografische kenmerken	Leeftijd					
	Opleiding					
	Sekse					
	Woonplaats					
	Etniciteit					

Bijlage 3 Tabellen met significante verschillen uit Hoofdstuk 5

Tabel B3.1 Verschil in mening over belang Nederlandse natuur tussen mannen en vrouwen.

Stelling	vrouw	man
1	6	11
2	16	28
5	24	31
6	24	38
7	27	38

Verschil is significant voor $p < 0.01$

Tabel B3.2 Verschil in mening over belang Nederlandse natuur naar leeftijd.

Stelling	15 tot 55 jaar	55 tot 75 jaar
1	7	12
2	19	29
3	31	42
6	28	39

Verschil is significant voor $p < 0.01$

Tabel B3.3 Verschil in mening over belang Nederlandse natuur naar leeftijd.

Stelling	15 tot 35 jaar	35 tot 55 jaar	55 tot 75 jaar
7	23	31	39
8	25	32	41

Verschil is significant ten opzichte van leeftijdscategorie 15 tot 35 jaar voor $p < 0.01$

Tabel B3.4 Verschil in mening over belang Nederlandse natuur naar regio.

Stelling	4 grote steden	Rest van Nederland
6	22	32
7	24	34

Verschil is significant voor $p < 0.01$

Tabel B3.5 Verschil in belangrijkste prioriteiten van de overheid naar leeftijd.

	15 tot 35 jaar	35 tot 55 jaar	55 tot 75 jaar
Onderwijs	74	58	49
Werkgelegenheid	74	74	66
Ouderen	14	22	33

Tabel B3.6 Natuur of economie naar leeftijd.

Voorkeur voor	15 tot 35 jaar	35 tot 55 jaar	55 tot 75 jaar
Aanleg nieuwe natuur in mijn gemeente	79	79	72
Kleinschalige landbouw met duurdere producten	48	56	64

Tabel B3.7 Belang maatregelen ter bescherming en verbetering van de natuur naar leeftijd.

	15 tot 35 jaar	35 tot 55 jaar	55 tot 75 jaar
Meer natuureducatie op scholen	68	78	85
Meer natuur op het platteland	47	58	61
Meer paden, bankjes, informatiepanelen e.d.	47	61	85

Bijlage 4 Tabellen met significante verschillen uit Hoofdstuk 6

Tabel B4.1 Verschil in bezoekfrequentie naar herkomst respondenten.

	niet-westerse allochtonen	autochtonen en westerse allochtonen
Platteland	11	32
Natuurgebied	15	27

Tabel B4.2 Verschil in bezoekfrequentie naar woonplaats.

	In de vier grote steden	Buiten de vier grote steden
Stadsnatuur	23	12
Platteland	6	34
Natuurgebied	13	28

Tabel B4.3 Verschil in bezoekfrequentie naar leeftijd.

	15 tot 35 jaar	35 tot 55 jaar	55 tot 75 jaar
Platteland	18	30	43
Natuurgebied	20	26	32

Tabel B4.4 Geraadpleegde informatie bronnen naar leeftijdsklasse.

	15 tot 35 jaar	35 tot 55 jaar	55 tot 75 jaar
Televisieprogramma of film over natuur bekeken	52%	69%	84%
Tijdschrift\boek\artikel over natuur gelezen	22%	29%	44%
Social media over natuur gevolgd	8%	8%	4%

Tabel B4.5 Bekendheid en betrokkenheid burgerinitiatief naar leeftijd.

	15 tot 55 jaar	55 tot 75 jaar
Kent burgerinitiatief	15%	25%
Actief in burgerinitiatief	10%	18%

Bijlage 5 Genoemde burgerinitiatieven

- Plastic opruimactie
- Buurtmoestuinen - Voedselbos - gezamenlijke zonnepanelen - Transition Town Nijmegen - Eetbare tuinen aangelegd
- 1x per jaar buurt schoonmaken
- 1x per jaar rommel opruimen in het Zeegerslootgebied
- Aanleg speelvelden
- Aanleg vijver en plantsoen
- Aanleg nieuw park
- Aanleg nieuwe gebieden en fietspaden door bestaande weilanden.
- Aanleg stadstuin
- Aanleg tunnel
- Aanleg van een natuurpad
- aanleg van een nieuw stadsplantsoen/park
- Aanleg van een nieuwe speelplaats
- Aanleg visvijver in de gemeente met groen voorziening er omheen
- Aanleg wandelbos
- Aanleggen volkstuinten, buurttuinen
- Aanpassingen m.b.t. het herstellen van de loop van de Regge
- Actie tegen bouw woningen in natuurgebied
- Actie tegen het plaatsen van mega park met mega windmolens in het IJsselmeer en langs de Friese wadden kust
- Actie tegen nieuwe huizen/wegen
- Actie tegen windmolens
- Adopteren van een stukje groen in de wijk door de buurtbewoners.
- Adoptiegroen
- Afval opruimen bomen en struikgewas snoeien
- Afval uit de bermen opruimen
- Alternatieve locatie aangeven voor een te bouwen transformatorstation in "Open gebied"
- Amelisweerd A27
- Amsterdamse Bos moet groener
- Asum stadsboerderij in Techum Leeuwarden Bijenkast en wilde bloemen, natuurspeelplaats en een amfitheater in Techum/Leeuwarden Bomen geplant met nationale boomplantdag in Techum Leeuwarden.
- Beheren van groen in eigen straat
- Behoud en onderhoud aan bomen
- Behoud Koopmanspolder.
- Behoud park Noordereiland te Rotterdam
- Behoud van bermen. aanleg natuur
- Behoud van bomen
- Behoud van bomen in de woonomgeving.
- Behoud van een duin, waar kinderen kunnen spelen.
- Behoud van een natuurgebied op de linie Den Helder
- Behoud van groen in de wijk door zelfwerkzaamheden
- Behoud van speelplekken en groenstroken in de wijken en het onderhoud daarvan.
- Betere bos aanplanting in ons bos
- Betr. Waterberging in Horstermeer
- Betreft het tegengaan van de aanleg van een rondweg, omdat deze dwars door een natuurgebied zou komen.
- Bijhouden natuurgebied.
- Boeren in mijn omgeving hebben meegewerkt aan een natuurproject.
- Bomen planten
- Bomen planten in nabij gelegen natuurgebied
- Bomenkap op Dwingelerveld
- Boombehoud/ bosbehoud, zelf aan de slag gegaan
- Boomplantdag
- Boomplantdag
- Boomplantdag door scholen
- Boomplanten
- Bos opruimen
- Braak terrein omgezet in wilde koeienweide(hooglanders)
- Burgeropruimdienst
- Burgers onderhouden zelf hun plantsoen in de straat. Taak overgenomen van gemeente.
- Buurtaanpak door bewonerscommissie, wat heeft geresulteerd in extra groen/parkeerplaatsen, en een speelplek
- Buurtbeheer is actief in de gemeente Heemskerk.
- Buurtgerichte duurzame energie.
- Buurtbewoners die een tuintje aanleggen in gemeentegrond wat braakliggende stukjes waren
- Bypass en voorkomen van woningbouw in natuurgebied. Project ruimte voor de rivier (IJsseldeltagebied)
- Daktuinen in Rotterdam Zelf groente en fruit telen op daken in Rotterdam
- De aanleg van ecologische verbindingzone
- De gorzen langs de rivier onderhouden.
- De Gravenbol zou worden gesloten door burgerinitiatief en verantwoordelijkheid genomen door een groep burgers daardoor blijft de Gravenbol open
- De Groene Marathon in Rotterdam
- De kap van gezonde bomen voorkomen
- De knotwilgen worden vooral door vrijwilligers geknot in onze gemeente.
- De uiterwaarden van Culemborg niet verder aan de rivier de Lek teruggeven. En aanleg nieuwe toeristische haven (vergroten) in de uiterwaarden bij Culemborg.

- Delen van landbouwgebieden worden uit de productie gehaald en in een natuurgebied veranderd door de eigenaar zelf
- Door nalatenschap bos en speeltoestellen aangelegd en geplaatst.
- Duingebied in Katwijk.
- Een groep bewoners heeft inspraak bij de gemeente afgedwongen.
- Een initiatief in de buurt van buurtbewoners om de buurt groener te maken en perkjes te verzorgen, onkruid te wieden en op te ruimen.
- Een mais veld is omgebouwd tot een fraai "park" waar we kunnen wandelen en spelen. Met veel bloemen.
- Een nieuw 'lokaal ommetje' in ons buitengebied, een fiets en wandelpad door de natuur bij ons dorp.
- Een parkje aangelegd in de woonwijk
- Een stuk groen in een mooie omgeving wilde de gemeente bebouwen. Door protest van inwoners is dit niet gebeurd.
- Een stuk grond wat al een hele tijd braak ligt beplanten met bomen
- Emster belang is betrokken bij plannen van natuur rondom het dorp i.o.m. gemeente en landgoedeigenaren
- Er is initiatief genomen om enkele onbezonnen plannen van natuurver. een halt toe te roepen. Er is geprobeerd in overleg te gaan, en er zijn gegronde argumenten aangedragen.
- Facebook Pagina Herten Zandvoort Bijvoederen herten in Zandvoort
- Fietsroutes uitzetten in omgeving
- Geen
- Gemeente financiert aanschaf van groen/ natuur, burgers houden het groen bij
- Geprobeerd plannen tot bebouwing te stoppen ofwel er meer groen er in te krijgen
- Graanveldjes aanleggen voor akkervogel ondersteuning
- Graatheide groen. Groengebied beschermen tegen uitbreiding van industrie.
- Groen in de buurt onderhouden
- Groen in eigen buurt dat men wilde rooien, is gebleven door onderhoud zelf uit te voeren
- Groen stroken aanleggen naast parkeerplaatsen en boompjes planten
- Groene buitenverlichting in het bos
- Groene stroom-initiatief.
- Groene wijk.
- Groentetuinen in de wijk aanleggen
- Handtekeningen tegen parkeerplaatsen
- Hedwigepolder strandje langs de Westerschelde
- Heemtuin aangelegd
- Heidehorsten
- Hertengaas, paddentunnel
- Het aankleden van een speeltuin met groen
- Het behouden van groenstrook
- Het bij snoeien van bomen en struiken
- Het dorps platform in onze straat (gemeente) Het plaatsen van adoptie planten bakken (de bewoners van de straat houden zelf de bakken bij
- Het groen adopteren van de gemeente en zelf planten van diverse soorten groen en onderhouden.
- Het in beheer nemen van onderhoud langs een rivier. Dit is overgenomen van Rijkswaterstaat.
- Het knotten van bomen.
- Het nabestaandenbos
- Het niet bebouwen van de Zuidpolder
- Het NIET plaatsen van die overbodige, nutte Loze 200 m hoge windmolens in het veenkoloniale gebied bij Borger-Odoorn en Aa en Hunze.
- Het opeisen van de laatste groenstrook/ veld in de wijk en hier een "buurtpark" van gemaakt
- Het opknappen van de omgeving van regenwater opvangbuffers en herinrichting natuurgebied
- Het opruimen van dood hout in het Naardermeer.
- Het opzetten van een groene stadsboerderij, het met de buurt onderhouden van groen in de stad
- Het park in ons dorp wordt verkleind voor nieuwbouw
- Het park van ons dorp
- Het plaatsen van windmolens op plekken die het (natuur)landschap ontsieren. Er zijn plaatsen waar de natuur niet f nauwelijks ontsierd wordt.
- het prinsenbos opgeknapt zodat de kinderen er weer kunnen zwemmen in het meer
- Het Renkums Beekdal is mede tot stand gekomen met inspraak van burger initiatieven
- Het ruimen van afval en het schoonhouden van ons dorp door vrijwilligers
- Het schoon houden van de stad door o.a. onkruid wieden en daar waar mogelijk zoals rondom bomen plantjes planten, zodat het overwoekeren van onkruid wordt tegengegaan.
- Het Sonsemeer of ven
- Het veranderen van een plein, waardoor er veel meer groen kwam en veel minder auto's
- Het verbreden omleggen van de a9
- Het voorkomen van een ringweg tussen Hilversum en Loosdrecht.
- Hoe schoon is uw stad
- Ik ben secretaris van de federatie van flateigenaren met 50 duizend m² eigen grond
- In de Wiekslag in de vorm van wieken een groente- en kruidentuin aangelegd in het grasperk. Opbrengst voor de bewoners
- In de wijk bij ons
- In het Steinderbos, is door burgerinitiatief, geen andere ingang gekomen, voor

- recreatiepark Steinderbos, waardoor 250 bomen gespaard zijn gebleven.
- Initiatieven om de verkoop van (snipper)gronden door SBB tegen te gaan in Daarle/ Daarlerveen
 - Inrichten groene buurtkinder speelplaats langs het spoor
 - IVN Brunssum
 - Kan niet op de naam komen
 - Kerkenpaden Sinderen in de Achterhoek
 - Kijken wat de mogelijkheden zijn om in onze wijk meer groen neer te zetten
 - Kinderboerderij, onderhoud in gemeente
 - Kleine openbare plantsoentjes worden in onze wijk door bewoners onderhouden, (bloemen en kruiden) insectenkastjes en vogelhuisjes zijn opgehangen. Plantenbakken gevuld en bijgehouden door bewoners
 - Kleinschalig ontsluiten van natuur d.m.v. een wandelpad
 - Knotten van wilgen
 - Knotten van wilgen langs sloten en in landbouwgebied
 - Koeien, in wei; plasdras gebieden
 - Kruidentuin in wijk
 - Landbouw behouden in Albrandswaard
 - Leefbaar houden van onze gemeente.
 - Max 80 op de ring rondom Rotterdam tegen geluidsoverlast en milieuvervuiling
 - Meer biologische landbouw, meer zelfvoorziening
 - Meer doen voor natuur en dier. geld inzamel actie
 - Meer en beter onderhoud van ons wandelbos op het dorp, aanleggen van takkenafval afscheiding voor dieren.
 - Meer groen in de buurt
 - Meer groen in onze gemeente, meer de natuur zijn gang laten gaan.
 - Meer groen in onze nieuwbouwwijk
 - Mestfabriek nabij dorp
 - Moestuin aangelegd op een 'loos' grasveld. Het is nu niet alleen een ontmoetingsplek geworden, maar ook een plek waar mensen met groen en natuur bezig kunnen zijn.
 - Napoleonroute & Jacoba van Beierenpad. Wandelpaden door weiden en historische paden
 - Natuurspeeltuin
 - Natuurbeheer in de uiterwaarden
 - Natuurontwikkeling landbouwgrond omvormen naar natuurgebied, zowel droog als nat terrein
 - Natuurland buitenland in Albrandswaard. Kleinschalig landbouwgebied moet wijken voor natuur als compensatie van de 2e Maasvlakte. Het bestaande recreatiegebied (Rhoonse Grienden) wordt nauwelijks bezocht en moet bezuinigen wegens gebrek aan middelen.
 - Natuurspeeltuin
 - Natuurterrein ingericht en beheerd
 - Nestkasten geplaatst in de wijk
 - Niet kappen van bomen in natuurgebied.
 - Nuttigere besteding van ons groen. Moestuintjes project ondersteund
 - Onderhoud van 't Bijmerpark door vrijwilligers
 - Ontwerp plantsoen op woonerf
 - Ontwikkeling van stadspark Slotbosse toren.
 - Op de school van mijn dochter zijn ze begonnen met een project om meer over de natuur te leren en kinderen bekend te maken met wat natuur is etc.
 - Openluchtbad open houden in Winterswijk. Prachtig gelukt in een geweldige omgeving
 - Opruimen en verzorgen van de wijk
 - Opruimen recreatiegebied
 - Opschonen landschap. natuurspeelplaats inrichten
 - Opschoondag
 - Paden helpen oversteken
 - Park behouden en woning tegen gaan
 - Park Bloeyendaal, Wilhelminapark beide te Utrecht
 - Parkbeheer
 - Parkbeheer
 - Perken en pleinen bij houden omdat de gemeente het niet doet
 - Perken onderhouden en speelveldjes voor de kleintjes gemaakt
 - Pluktuin gerealiseerd in mijn woonbuurt
 - Pluktuinen aangelegd.
 - Polder achter sloten en nieuw sloten is behouden als groengebied
 - Protest aangetekend bij kustontwikkeling, recycling van bouwafval enz. In deze buurt liggen ook aardig wat bedrijven met biologische landbouw. regels geven geen garantie dat z worden nageleefd en controle blijkt ook niet altijd goed te worden gehandhaafd
 - Protest tegen aanleg geluidswal langs snelweg
 - Protest tegen aanleg golfbaan in natuurgebied.
 - Protest tegen bebouwing van een deel van het grote park
 - Protest tegen blankenburgtunnel,
 - Protest tegen de komst van industrie in een natuurgebied
 - Protest tegen het kappen van bomen op de Laan van Meerdervoort in 's-Gravenhage
 - Protest tegen hoogspanningsmasten in natuurgebied. Protest tegen vakantiepark in natuurgebied.
 - Protest tegen illegale bomenkap park Randenbroek
 - Protest tegen ontpoldering Hedwigepolder
 - Protesteren tegen luxe woningbouw in groen landschappelijk gebied
 - Recreatief en educatief bomenpad in Park Vredeoord te Dongen
 - Redden van de Binnendieze in binnenstad 's-Hertogenbosch
 - Reeshofbos opruimen
 - Rommel opruimen van de plaatsen waar het niet hoort.

- Rotondes, onderhoud en beplanting hiervan zijn aan bedrijven verkocht. Zij mogen dus zelf bepalen welke plantjes er op komen
- Rotzooi opruimen
- Ruimen van zwerfvuil
- Samen afval opruimen langs sloten en bermen, of in het bos.
- Schaatsbaan vegen en onderhouden als er ijs ligt, dit is in een natuurgebied
- Schoolkinderen onder leiding maasoevers vuil op laten ruimen
- Schoonmaakacties in uiterwaarden
- Schoonmaken van de wijk
- Speelplaatsen en Groen in de wijk
- Sphinxpark op het terrein van het Sphinx gebouw.
- Stadsboerderij
- Stadsmoestuinen
- Stadstuin
- Stadstuin op een pleintje
- Stadstuinen, stadsimker
- Stadstuintjes, insektenhotels
- Standaard doen wij 4 x per jaar met buurtbewoners (ca. 25 man) de wijk opruimen + onkruid verwijderen en evt. nieuwe aanplant planten dmv stekken
- Strand is terug in onze woonplaats
- Tegen aanleg weg door natuurgebieden
- Tegen bomenkap voor aanleg van nieuwe weg
- Tegen het veenweidepact
- Theehuis in buurtpark. Festival in buurtpark.
- Tijdelijk beplanten van braakliggende terreinen in de stad.
- Tijdelijk park op braakliggend terrein
- Tuin perkjes onderhouden
- Uitbreiding van een recreatiepark (bungalowpark) in een natuurgebied tegengaan.
- Utopia in het noorden (rotganzen) verruimen van een sloot in het noorden voor zoetwater. (Texel)
- Verandering in dorp, groengebied.
- Verbetering ruitervelden door bos en heide
- Verplaatsen sportvelden naar bosgebied
- Verwijderen van een zendmast die zonder medeweten van de buurt is geplaatst in Amsterdamse bos
- Vijver aangelegd van 1hectare met nieuwe en bestaande bomen en planten ome vissen en een mooie wandelomgeving
- Vrienden van Vondelpark, Oosterpark, etc.
- Vrijwilligers uit het dorp verrichten werkzaamheden in het bos.
- Wandelpaden in bos in de wijk
- Wandelpaden. De zgn klompenpaden rondom mijn woonplaats
- Wandelroutes uitgezet rondom ons dorp en de oproep voor vrijwilligers om deze paden te onderhouden
- Wat ik ook zou willen, er is altijd een instantie die zijn of haar eigen gang gaat, beschermd door de wet of eerdere afspraken. dus wat zou ik willen.
- We hebben een "buurttuin" waar we planten uit onze tuin hebben gebracht.
- We hebben met onze burens een gezamenlijke plukweide en boomgaard aangelegd
- Weghalen van de sluis in Alblasserdam.
- Weidevogelbescherming bermbende
- Werkgroep opgericht om ons oude kerkhof met bijzondere dieren en planten te behouden
- Wij hebben als wijkraad jaren lang gestreefd naar een groene buffer die er is gekomen uiteindelijk
- Wij wonen in een appartementencomplex met een binnentuin. De hoofdverantwoordelijke (volgens de splitsingsakte) doet niets aan het onderhoud. Een aantal bewoners hebben het initiatief genomen en knappen de tuin op. geweldig.
- Wijkbudget ingezet voor aanleg van een parkje
- Wilgen knotten
- Wilgenknotten afval opruimen groenverzorging
- Windmolens willen plaatsen op een plek die echt niet kan
- Ze wilden bij ons een stuk bos kappen voor een parkeerplaats door in zet van de mensen en mij natuurlijk hebben we dat tegen kunnen houden en is het plan afgeblazen
- Ze wilden ene nieuwe woonwijk bouwen in leiden op de rand, maar de mensen wilden dat het grasgebied zou blijven
- Zelf bijhouden van de plantsoenen om dat de gemeente geen tijd of geld had.
- Zelf groene stroken onderhouden!
- Zij zijn tegen het bouwen van een tussenstation voor hoogspanningsmasten hier in de weiden
- Zorg voor onderhoud groen in eigen wijk
- Zwerfafval opruimen
- Zwerfvuilactie

Bijlage 6 Bewerkingen natuurbetrokkenheid respondenten

In tabel B6.1 staan de verschillende vormen van betrokkenheid. Ze zijn onderverdeeld in de domeinen gebruiker, beschermer en beslisser en in de mate van betrokkenheid (actief en passief).

Tabel B6.1 Vormen van burgerbetrokkenheid, geordend naar domein en mate van betrokkenheid.

	Gebruiker	Beschermer	Beslisser
Actief	*Bezoek aan groen in de stad, platteland, natuurgebied	*Activiteiten voor natuur- en landschapsbeheer	*Betrokkenheid bij natuur in woonomgeving *Actief in burgerinitiatief
Passief	*Informatiebronnen (media)	*Lidmaatschap *Financiële bijdrage aan	*Kennis over burgerinitiatieven

Om de verschillende vormen in onderlinge samenhang te kunnen analyseren, hebben we ze elk tot één variabele teruggebracht, hieronder puntsgewijs toegelicht (tabel B6.2):

- De drie variabelen 'bezoek aan groen in de stad', 'bezoek aan platteland' en 'bezoek aan natuurgebieden' zijn teruggebracht tot één variabele 'natuurbezoek'.
- De variabele 'informatiebronnen' hoeft niet te worden gegroepeerd omdat het al om één variabele gaat.
- Dit geldt ook voor de variabele 'activiteiten voor natuur- en landschapsbeheer'.
- De variabele 'lidmaatschap aan natuurorganisaties' is als een extra categorie toegevoegd aan de variabele 'financiële bijdrage aan natuurbescherming'.
- De variabele 'actief in burgerinitiatief (als initiatiefnemer, diegene die meedenkt of die mee werkt aan de uitvoering van het initiatief)' is als een extra categorie toegevoegd aan de variabele 'betrokkenheid bij natuur in woonomgeving'.
- Tenslotte zijn de categorieën 'betrokkenheid bij een burgerinitiatief' (als diegene die informatie ontvangt) en de variabele 'bekend met burgerinitiatief' samengevoegd tot één nieuwe variabele.

Elk van de zes activiteiten hebben we vervolgens teruggebracht tot vier categorieën, waarbij 1 staat voor zelden of nooit actief en 4 staat voor vaak tot zeer vaak actief.

Tabel B6.2 Uitwerking variabelen.

	Natuurbetrokken activiteit	Variabele naam en values	Bewerking
Gebruiker actief	Bezoek aan parken en groen in de stad, platteland, natuurgebied (bos, heide, duinen, meren en plassen, etc.	v80_1 groen stad v80_2 v80_3 Values: 1= (bijna) nooit, 2= een enkele keer, 3= regelmatig, 4=vaak, 5=zeer vaak/(bijna) dagelijks	Zelden/nooit: 3x values 1 of 2 bij elkaar opgeteld (zeer) Vaak: tenminste 2x values 4 of 5 Zo nu en dan: 2x values 1 of 2 and 1x regelmatig Variabele: natuurbezoek Values: 0=zelden/nooit, 1=zo nu en dan, 2=regelmatig/geregeld, 3=(zeer)vaak
Gebruiker passief	Informatiebronnen gericht op media	V100_1 Televisieprogramma of film over natuur bekeken V100_2 tijdschrift/boek/artikel over natuur gelezen V100_7 internet over natuur geraadpleegd	Aantal keren dat een activiteit is genoemd opgeteld. Variabele: infogebruik Values: 1=niets (0

	Natuurbetrokken activiteit	Variabele naam en values	Bewerking
		V100_10 webcam(s) over natuur bekeken V100_11 social media (twitter, facebook) over natuur gevolgd V100_12 anders, nl. V100_9 (geen van deze Values 0 = not mentioned, 1=mentioned	activiteiten), 2=weinig (1 activiteit), 3=redelijk wat (2 tot 3 activiteiten), 4=(zeer) veel (4 activiteiten of meer)
Beschermer actief	Activiteiten voor natuur- en landschapsbeheer	V120_1 onderhoud van natuur of landschap (bomen snoeien & knotten, bermbeheer, poelen schonen, houtwallen afzetten, etc.) V120_2 aanleg van streekeigen beplanting bij mijn huis V120_3 plaatsen van nestkastjes, voederplankjes bij mijn huis V120_4 weidevogelbescherming V120_5 inventarisatie van dier- of plantensoorten, natuurstudie V120_6 geven van natuureducatie, lezingen en rondleidingen V120_9 sociale activiteiten in de natuur organiseren (scouting, zorg, reizen, etc.) V120_10 afval van anderen in de natuur opruimen V120_11 anders, nl. V120_12 geen van deze Values 0 = not mentioned, 1=mentioned	Aantal keren dat een activiteit is genoemd opgeteld. Variabele: beschermact Values: 1=niets (0 activiteiten), 2=weinig (1 activiteit), 3=redelijk wat (2 tot 3 activiteiten), 4=(zeer) veel (4 activiteiten of meer)
Beschermer passief	Lidmaatschap	V110 lid van een natuurorganisatie (bijv. Natuurmonumenten, Provinciaal Landschap) Values 1=ja, 2=nee	Gehercodeerd tot 0=mentioned, 1=mentioned, toegevoegd aan financiële bijdrage aan natuurbescherming
	Financiële bijdrage aan natuurbescherming	V180_1 een extra bedrag geven voor natuurbescherming V180_2 groen belegd V180_3 producten gekocht die rekening houden met natuur (ecokeurmerk, FSC-hout, duurzaam katoen, weidevogelmelk, etc.) V180_4 aan een adoptieactie meegedaan (kip, kalf, koe, akkerrand, bom, etc.) V180_5 een certificaat voor bosaanplant aangekocht ter compensatie van de uitstoot van broeikasgassen door vlieggreizen (via Green Seat, etc.) V180_6 anders, nl. V180_7 geen van deze Values 0 = not mentioned, 1=mentioned	Aantal keren dat een activiteit is genoemd opgeteld. Variabele: finbijdrage Values: 1=niets (0 activiteiten), 2=weinig (1 activiteit), 3=redelijk wat (2 tot 3 activiteiten), 4=(zeer) veel (4 activiteiten of meer)
Beslisser actief	Betrokkenheid bij natuur in woon-omgeving	V230_1 buurtoverleg over groenbeheer bijgewoond V230_2 actie gevoerd voor meer natuur of behoud van natuur V230_3 naar inspraak- of informatieavond over natuur	Aantal keren dat een activiteit is genoemd opgeteld. Variabele: beslisact Values: 1=niets (0

	Natuurbetrokken activiteit	Variabele naam en values	Bewerking
		geweest V230_4 brieven of opiniestukken geschreven over de natuur V230_5 handtekening gezet voor de natuur V230_6 protestmail gestuurd over de natuur V230_7 anders, nl. V230_8 geen van deze Values: 0 = not mentioned, 1=mentioned	activiteiten), 2=weinig (1 activiteit), 3=redelijk wat (2 tot 3 activiteiten), 4=(zeer) veel (4 activiteiten of meer)
	Actief in burgerinitiatief	V250 betrokken bij burgerinitiatief Values: 1= ik ben initiatiefnemer, 2=ik denk mee over het initiatief, 3=ik ontvang informatie over het initiatief, 4=ik werk mee aan de uitvoering van het initiatief, 5=geen van deze	Values 1, 2 of 4 gehercodeerd tot 0=mentioned, 1=mentioned, toegevoegd aan betrokkenheid bij natuur in woonomgeving
Beslisser passief	Kennis over burgerinitiatieven	V240 kent u BI natuur en landschap Values: 1=ja, 2=nee, 3=weet niet V250 betrokken bij burgerinitiatief Values: 1= ik ben initiatiefnemer, 2=ik denk mee over het initiatief, 3=ik ontvang informatie over het initiatief, 4=ik werk mee aan de uitvoering van het initiatief, 5=geen van deze	Values 1 van V240 en values 3 van V250 bij elkaar opgeteld. Variabele: beslispass Values: 1=niets (0 activiteiten), 2=weinig (1 activiteit), 3=redelijk wat (2 tot 3 activiteiten), 4=(zeer) veel (4 activiteiten of meer)

In tabel B6.3 staat de samenhang tussen de verschillende vormen van burgerbetrokkenheid. De hoogste correlatie (hoger dan .3) zijn grijs gearceerd.

Tabel B6.3 Correlaties tussen vormen van burgerbetrokkenheid (Pearson's ρ).

	Informatiebronnen natuur	Groenbezoek	Financiële bijdrage	Natuur- en landschapsbeheer	Kennis over burgerinitiatieven	Besluitvorming natuur woonomgeving
Informatiebronnen natuur	1					
Groenbezoek	.289***	1				
Financiële bijdrage	.352***	.275***	1			
Natuur- en landschapsbeheer	.321***	.341***	.320***	1		
Kennis over burgerinitiatieven	.156***	.169***	.237***	.201***	1	
Besluitvorming natuur woonomgeving	.265***	.223***	.362***	.318***	.338***	1

Groepering van natuurbetrokkenheid door burgers

1. *Weinig/niet actief betrokken*: 6x score 1 of 2 op de 6 variabelen van natuurbetrokkenheid
2. *Matig actief betrokken*: hetzij 4x score 1 of 2 en 2x score 3 of 4, hetzij 5x score 1 of 2 en 1x score 3 of 4 op de 6 variabelen van natuurbetrokkenheid
3. *Actief betrokken*: 3x score 1 of 2 en 3x score 3 of 4 op de 6 variabelen van natuurbetrokkenheid
4. *Zeer actief betrokken*: tenminste 4x score 3 of 4 op de 6 variabelen van natuurbetrokkenheid

**Verschenen documenten in de reeks
Rapporten van de Wettelijke
Onderzoekstaken Natuur & Milieu sinds 2009**

WOT-rapporten zijn verkrijgbaar bij het secretariaat van de Unit WOT Natuur & Milieu te Wageningen.

T 0317 – 48 54 71; E info.wnm@wur.nl

WOT-rapporten zijn ook te downloaden via de WOT-website: www.wageningenUR.nl/wotnatuurenmilieu

- 91** *Vries, S. de, J. Maas & H. Kramer* (2009). Effecten van nabije natuur op gezondheid en welzijn; mogelijke mechanismen achter de relatie tussen groen in de woonomgeving en gezondheid
- 92** *Meesters, H.W.G., A.G. Brinkman, W.E. van Duin, H.J. Lindeboom & S. van Breukelen* (2009). Graadmeterstelsel Biodiversiteit zoute wateren. I. Beleidskaders en indicatoren.
- 93** *Pleijte, M., J. Vreke, F.J.P. van den Bosch, A.L. Gerritsen, R.P. Kranendonk & P.H. Kersten* (2009). Verdrogingsbestrijding in het tijdperk van het Investeringsbudget Landelijk Gebied. Tussen government en governance
- 94** *Gaast, J.W.J. van der, H.Th. Massop & H.R.J. Vroon* (2009). Actuele grondwaterstandsituatie in natuurgebieden. Een pilotstudie
- 95** *Breman, B.C., J. Luttik & J. Vreke* (2009). De aantrekkingskracht van het Nederlandse landschap. Een verkenning naar de relatie tussen ruimtelijke factoren en inkomend toerisme
- 96** *Jongeneel, R., H. Leneman (redactie), J. Bremmer, V.G.M. Linderhof, R. Michels, N.B.P. Polman & A.B. Smit* (2009). Economische en sociale gevolgen van milieu- en natuurwetgeving; Ontwikkeling evaluatiekader en checklist
- 97** *Meesters, H.W.G., R. ter Hofstede, I. De Mesel, J.A. Craeymeersch, C. Deerenberg, P.J.H. Reijnders, S.M.J.M. Brasseur & F. Fey* (2009). De toestand van de zoute natuur in Nederland. Vissen, benthos en zeezoogdieren
- 98** *Pouwels, R., M.J.S.M. Reijnen, M.F. Wallis de Vries, A. van Kleunen, H. Kuipers & J.G.M. van der Graft* (2009). Water-, milieu- en ruimtecondities fauna: implementatie in LARCH
- 99** *Luttik, J., B. Breman, F. van den Bosch & J. Vreke* (2009). Landschap als blinde vlek; een verkenning naar de relatie tussen ruimtelijke factoren en het vestigingsgedrag van buitenlandse bedrijven
- 100** *Vries, S. de* (2009). Beleving & recreatief gebruik van natuur en landschap; naar een robuuste en breed gedragen set van indicatoren voor de maatschappelijke waardering van natuur en landschap
- 101** *Adriaanse, P.I. & W.H.J. Beltman* (2009). Transient water flow in the TOXSWA model (FOCUS versions): concepts and mathematical description
- 102** *Hazeu, G.W., J. Oldengarm, J. Clement, H. Kramer, M.E. Sanders, A.M. Schmidt & I. Woltjer* (2009). Verfijning van de Basiskaart Natuur; segmentatie van luchtfoto's en het gebruik van het Actueel Hoogtebestand Nederland in duingebieden
- 103** *Smits, M.J.W., M.J. Bogaardt & T. Selnes* (2009). Natuurbeheer in internationaal perspectief; blik op Nederland, Denemarken en Engeland
- 104** *Schmidt, A.M. & L.A.E. Vullings* (2009). Advies over de kwaliteitsborging van de Monitor Agenda Vitaal Platteland
- 105** *Boone, J.A. & M.A. Dolman (red.)* (2010). Duurzame Landbouw in Beeld 2010; Resultaten van de Nederlandse land- en tuinbouw op het gebied van *People, Planet en Profit*
- 106** *Borgstein, M.H. A.M.E. Groot, E.J. Bos, A.L. Gerritsen, P. van der Wielen & J.W.H. van der Kolk* (2010). Kwalitatieve monitor Systeeminnovaties verduurzaming landbouw; Percepties over voortgang, knelpunten en handelingsopties voor functionele agrobiodiversiteit, gesloten voer-mest kringlopen en integraal duurzame stallen
- 107** *Bos, J.F.F.P., H. Sierdsema, H. Schekkerman & C.W.M. van Scharenburg* (2010). Een Veldleuwerik zingt niet voor niets! Schatting van kosten van maatregelen voor akkervogels in de context van een veranderend Gemeenschappelijk Landbouwbeleid
- 108** *Wamelink, G.W.W., W. Akkermans, D.J. Brus, G.B.M. Heuvelink, J.P. Mol-Dijkstra & E.P.A.G. Schouwenberg* (2011). Uncertainty analysis of SMART2-SUMO2-MOVE4, the Nature Planner soil and vegetation model chain
- 109** *Boer, T.A. & M. de Groot* (2010). Belevingswaardenmonitor Nota Ruimte 2009. Eerste herhalingsmeting landschap en groen in en om de stad
- 110** *Reijnen, M.J.S.M., A. van Hinsberg, M.L.P. van Esbroek, B. de Knecht, R. Pouwels, S. van Tol & J. Wiertz* (2010). Natuurwaarde 2.0 land. Graadmeter natuurkwaliteit landecosystemen voor nationale beleidsdoelen
- 111** *Melman, T.C.P. & C.M. van der Heide* (2011). Ecosysteemdiensten in Nederland; Verkenning betekenis en perspectieven van ecosysteemdiensten. Achtergrondrapport bij Natuurverkenning 2011
- 112** *Hoogeveen, M.W. & H.H. Luesink* (2010). Synthese monitoring mestmarkt 2009
- 113** *Verdonschot, R.C.M. & P.F.M. Verdonschot* (2010). Methodiek waardering aquatische natuurkwaliteit; ontwikkeling van graadmeters voor sloten en beken.
- 114** *Spruijt, J., P.M. Spoorenberg, J.A.J.M. Rovers, J.J. Slabbekoorn, S.A.M. de Kool & M.E.T. Vlaswinkel* (2010). Mogelijkheden om milieueffectiviteit en kosten van gewasbescherming te optimaliseren.
- 115** *Heuvelink, G.B.M., R. Kruijne & C.J.M. Musters* (2011). Geostatistische opschaling van concentraties van gewasbeschermingsmiddelen in het Nederlandse oppervlaktewater.
- 116** *Koeijer, T.J. de, M.W. Hoogeveen & H.H. Luesink* (2011). Synthese monitoring mestmarkt 2006-2010.
- 117** *Groot, M. de, I.E. Salverda, R.I. van Dam & J.L.M. Donders* (2012). Drijfveren, sociaal kapitaal en strategie van collectieve burgeracties tegen grote landschappelijke ingrepen.
- 118** *Fey, F.E., N.M.J.A. Dankers, A. Meijboom, P.W. van Leeuwen, W.E. Lewis, J. Cuperus, B.E. van der Weide, L. de Vos, M.L. de Jong, E.M.*

-
- Dijkman & J.S.M. Cremer (2012). Ecologische ontwikkeling in een voor menselijke activiteiten gesloten gebied in de Nederlandse Waddenzee: Tussentijdse analyse van de ontwikkeling in het gesloten gebied in vergelijking tot niet-gesloten gebieden, vijf jaar na sluiting.*
- 119** *Koeijer, T.J. de, H.H. Luesink & C.H.G. Daatselaar (2012). Synthese monitoring mestmarkt 2006-2011.*
- 120** *Velthof, G.L., W. Bussink, W. van Dijk, P. Groenendijk, J.F.M. Huijsmans, W.A.J. van Pul, J.J. Schröder, Th.V. Vellinga en O. Oenema (2013). Protocol gebruiksvoorschriften dierlijke mest, versie 1.0. Wageningen*
- 121** *Bakker, E. de, H. Dagevos, E. van Mil, P. van der Wielen, I. Terluin & A. van den Ham (2013). Energieke zoektochten naar verduurzaming in landbouw en voedsel; Paradigma's en praktijken.*
- 122** *Dijkema, K.S., W.E. van Duin, E.M. Dijkman, A. Nicolai, H. Jongerius, H. Keegstra, H.J. Venema & J.J. Jongsma (2013). Friese en Groninger kwelderwerken: Monitoring en beheer 1960-2010*
- 123** *Silvis, H.J. and C.M. van der Heide (2013). Economic viewpoints on ecosystem services.*
- 124** *Ottburg, F.G.W.A. & C.A.M. van Swaay (2014). Habitatrichtlijnsoorten in Nederland. Gunstige referentiewaarden voor de populatieomvang en het range van soorten van bijlage II, IV en V van de Europese Habitatrichtlijn*
- 125** *Bijlsma, R.J., J.A.M. Janssen, E.J. Weeda & J.H.J. Schaminée (2014). Gunstige referentiewaarden voor oppervlakte en verspreidingsgebied van Natura 2000-habitattypen in Nederland.*
- 126** *Boer de, T.A., A.T. de Blaeij, B.H.M. Elands, H.C.M. de Bakker, C.S.A. van Koppen en A.E. Buijs (2014). Maatschappelijk draagvlak voor natuur en natuurbeleid in 2013*

Thema Balans van de Leefomgeving

Wettelijke Onderzoekstaken
Natuur & Milieu
Postbus 47
6700 AA Wageningen
T (0317) 48 54 71
E info.wnm@wur.nl

ISSN 1871-028X

[www.wageningenUR.nl/
wotnatuurenmilieu](http://www.wageningenUR.nl/wotnatuurenmilieu)

De WOT Natuur & Milieu voert wettelijke onderzoekstaken uit op het beleidsterrein natuur en milieu. Deze taken worden uitgevoerd om een wettelijke verantwoordelijkheid van de minister van Economische Zaken te ondersteunen. De WOT Natuur & Milieu werkt aan producten van het Planbureau voor de Leefomgeving, zoals de Balans van de Leefomgeving en de Natuurverkenning. Verder brengen we voor het ministerie van Economische Zaken adviezen uit over (toelating van) meststoffen en bestrijdingsmiddelen, en zorgen we voor informatie voor Europese rapportageverplichtingen over biodiversiteit.

De WOT Natuur & Milieu is onderdeel van de internationale kennisorganisatie Wageningen UR (University & Research centre). De missie is 'To explore the potential of nature to improve the quality of life'. Binnen Wageningen UR bundelen 9 gespecialiseerde onderzoeksinstituten van stichting DLO en Wageningen University hun krachten om bij te dragen aan de oplossing van belangrijke vragen in het domein van gezonde voeding en leefomgeving. Met ongeveer 30 vestigingen, 6.000 medewerkers en 9.000 studenten behoort Wageningen UR wereldwijd tot de aansprekende kennisinstellingen binnen haar domein. De integrale benadering van de vraagstukken en de samenwerking tussen verschillende disciplines vormen het hart van de unieke Wageningen aanpak.
